

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sifre Tere ‘Aśar - ‘im Perush Rashi ve-targum Ashkenazi u-ve’ur

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 595 [1834 oder 1835]

עשוה רפס

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9129

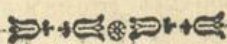
ספר הושע

מתורגם ומבואר

מאת

משה בן כ"ח אורי פייבש ארנסוואלד וצ"ל

מיושבי דעסווא.

ונוסף לו

פירוש רשי"ז ל.

ולמלות לועזיות אשר בו

נספחה לסוף שנים עשר הנביאים

העתקה ובאור

מאת המדפיס משה הלוי לנדא.

שנת ת"ק צ"ה לפ"ק.

H O S E A.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

УЧЕБНИК

ОСНОВЫ АРИТМЕТИКИ

Часть I

Деление

Умножение

Сложение

ОСНОВЫ АРИТМЕТИКИ

Часть II

Сложение

Умножение

Деление

Сложение

Умножение

Деление

Сложение

Умножение

תרגום אשכנזי כא

א (א) דעם עוויגען וואָרט, וועלכע דעם הושע, זאָהן דעם באַדי וואָרט, אין דען רעגירונגסטאַגען דער קעניג גע יחודה'ס: עוויה, יוחם, אחו אונד יחוקיה, זאָ וויא אין דען רעגירונגסטאַגען דעם זאָהן דעם יואש, קעניגס אין ישראל. (-) דיא ערשטע אַנרעדע וועלכע דער עוויגע דעם הושע היעלט, וואָר פֿאַלגענדער געשטאַלט. גע=

א (א) דְבַר־יְהוָה וְאָשֶׁר הָיָה אֵל־ הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאִרִי בְיָמֵי עֲזִיָּה יוֹתָם אָחוּ יְחֻזְקִיָּה מֶלְכֵי יְהוּדָה וּבְיָמֵי יִרְבְּעָם בֶּן־יֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:

(ב) תְּחִלַּת דְּבַר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הוֹשֵׁעַ

לך

ר ש י

א (א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי בימי עזיה ויחם וגו'. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקבת לו זכות להמנות עם הלדקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסוקים בספר האשה הנאמר (עמוס ז') וישלח אמליה וגו' קשר עליך עמוס וגו': (ב) תחלת דבר ה' בהושע. רבותו אמרו תחלה לארבעה נביאים שנתבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה

ב א ו ר

א (א) דבר ה', גדר מליכה זו בנבואה והבדלה משאר שמות הנרדפים עמה בענין זה, מנאור היטב בהקדמה: הושע, משך ימי נבואתו עולה לפי חשבוניו (בהקדמה) לערך כ"ח או כ"ט שנה: בארי, מספרי שמעתי, כי בארי זה היה נשיא לראובני. ולדעת המדרש התנבא ב' פסוקים בישיעיה, ובי יאמרו וגו': בימי ירבעם, בהקדמה התרנו שאלת המפרשים, מדוע לא מנה הכתוב גם בן שאר מלכי ישראל, כמו פקח, זכריה ודומיהם אשר מלכו עוד בימי ד' מלכי יהודה האלה? ע"ש. ויתכן לומר עוד, כי אחר שנבא בימי ירבעם מלך ישראל, הלך הושע אחרי מות ירבעם מארץ ישראל לארץ יהודה לסבה מה, אם מפני חמת המלך, כי הנקוהו וילך לו, או גרש יגרשוהו על כי חזות קשה הגיד להם, ושמה בארץ יהודה שלח גם נבואותיו לא"י; ולכן לא תשב הכתוב רק ימי ירבעם, והמה ימי היותו בארץ ישראל, ואח"כ מנה ימי ד' מלכי יהודה, עת היותו בארץ יהודה: (ב) תחלת דבר ה', סמוך על סמוך, כמו על פרי גודל לבב מלך אשור וכמוהו רבים: דָּבָר, שם בדגש בפלס שלם, וכן וְהַדְבָּר אֵין צהם (ירמיה ה') בל"א (דיו רעדע): בהושע, לפי דעת הש"ס בפסוקים שכל הנבואה לא היתה רק תוכחת מגולה להושע ע"ש, וכן לפי דעה אחת שהביא הראב"ע, שעיקר הדבור מוסב על הושע, כי מאן לקחת אשה בעבור שרונן אינן הגונות, שהיה מלת בהושע נשוא המאמר, וטעמו בשביל הושע, כמו בארבעה בשביל ארבע, וכל המאמר הוא מאמר קצר בס"ע, ואחרי שהגנינה תעיד ע"ז, לכן עשיתיהו גם אובי בפנים הספר למכתב הקדמיי (א' בערשריפט) לראש הספר. אמנם בתרגומי לא נטיתי מדעת רוב הפסוקים המחברים הכתוב בלו למאמר אחד, נושאיו, תחלת דבר ה' בהושע, ונשארו ויאמר ה' וגומר. וטעמו תחלת דבר ה' עם הושע היה זה, ויאמר ה' וגו' קח לך וגו'. ולפי שנבואה ראשונה זאת נבדלת מאד בעניניה משאר נבואותיו בספר זה, כי רק בפעם ראשון החל רוח ה' לפעמו ע"י מראה וחזיון מעשה שלם ועל דרך משל דמיוני ומופתי (זינבאויטע זרט) לא בן נבואותיו האחרות (ע"יין בהקדמה) לכן הפרידה הכתוב ע"י אמרו: תחלת דבר ה' בהושע, כלומר תחלת דבורו היה על אופן זה, לא עוד: ויאמר, נבואה זו נמסרת עד סימן ד' ותחלת לג' חלקים כפי חלוק פרשיות. ואופן המשך רעיוניו, בכל חלק וחלק וחבורה (מידענפֿהָוּגֶע) הוא ע"ד זה: יתחיל בדברי ריבות ויגיד לעמו פשעם, רוב זנותם והתדבקותם

לך קח לך אשת זנונים וילדי

נעה, הייראטהע איינע בורח לערין, צייגע מיט איהר קיני דער

זנונים

ר ש י

ומיכה ישעיה נתנבא שאל (ישעיה ו') וינועו אמות הספים וגו' והוא היה יום שנתננע עזויה שנתכם להיכל שרעשו העליונים לשורפו ותחתונים לבלעו כעונשן של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושורפין בעמום נאמר שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה א') בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עזויה. ופשוטו של מקרא תחלת דבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו בן: קח לך אשת זנונים. רבותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת נמו שמפורש בפסוקים ריש פרק האשה: וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהו סביקי ממזרות. ויונתן תרגם איתנבי על יתבי קרתא עעותא וקח האמיר כאן ל' לימוד

ב א ו ר

בע"ז, אח"כ יעבור מהסבה אל המסובב, ויודיע לבית ישראל עגשם פרי מעלליהם, כי הסתר יסתיר ה' פניו מהם, שמו הגדול ישא מעליהם ויקרא להם לא עמי! — ולסוף ישוב וידבר על לבם דברים טובים לאמר זה ינחמכם, אם תשובו מדרכיכם הרעים, אז גם ה' ישיב שבותכם ותפרו ותרבו עוד בארץ: קח לך, דרך ל"ע לקשר עם קלת פעלים יחס שאליו, כמו לך לך, שלח לך, אשבה לי ודומיהם: אשת זנונים, כפול העין, והוא מן זנה בפלס פעועים, וכל כפילת אות מאותיות השרשיות תורה על הפלגה, כמו שדרשו רז"ל על מלת ירקרק ירק שבירוקין, אדמדם, אדום שבאדומים, וכן מלת זנונים תורה על אשה משועפת ומזוקעת בעומאת זנות. פה אלא חוץ לגדרי ואחריו בבאורי יותר מדאי, יען פה מקום נגף ומכאול ליראי ה' ולחושבי שמו, ופוקה ומכאול למחללים ימתלובים בעם. כי אלה ישאלו, ואלה יהתלו לאמר: איך יזכה ה' לנביא זקן וקדוש לקחת אשת זנונים ולהוליד ממנה ספק ממזרים אשר לא יבאו בקהל ה'? — גם לפי דעת הרמב"ם והראב"ע שהכל היה בדרך נבואה, ולא לקח מעולם אשת זנונים, יקשה היכן שנביא בחיר ה' אשר כל מחשבותיו ורעיוניו מטוהרות וקדושות לאלהיו תהיינה, יעלה בנפשו ובכח דמיונו מראה מתועב כזה. אשה מטומאה ובנים זרים כמות? — לכן אליהם לפניך קורא נעים! כל הדעות שאספתי בענין זה, ואחזה גם דעתי עם מי, ובחר אתה את אשר תבחר. הדעה הראשונה היא דעת הגמרא (פסחים דף פ"ז) — כפי שהנינו כל המפרשים — שכל הדברים כמשמעם ובעינים נלעוו ונעשו, וה' הוכיח בזה הושע בעלמו על שאמר החליפם באומה אחרת ע"ש. הדעה הב' היא דעת יב"ע, שכל הדברים המה רק משל בפי הנביא, להדמות ענין ישראל לענין זונה, וה"ל: אמר ה' להושע איזל איתנבי נבואה על יתבי קרתא עעיתא דאינון מוספין למחטא ארי מטעון יטעון דיירי ארעא מבתר פולחנא דה'. וילך ויקח, ואיזל ואתנבי עלהון אמר דאם יתיבון ישחבק להון ואם לא כמותר עלי תאינון יתרון ע"ש. הדעה הג' היא דעת הרמב"ם והראב"ע, שכל זה רק במראה התודע לו, שנראה לו בנבואתו באלו נזה ה' ובאלו עשה בפועל; אך חלילה וחלילה שלקח מעולם אשת זנונים. הדעה הד' היא דעת האברבנאל, שה' אמר לו שיקח בפועל אשה שהורגלה בזנונים, והוא אמרו וילדי זנונים, כלומר שיש לה בנים זנונים המורים על זנותה, וזה יהיה לאות ולמופת לבני, למען יראו וירחקו מדרכי ע"ז. כדי היה התכלית הנכבד הזה לעשות הושע בעבורו מעשה זר, עב"ד בקבור. הדעה הה' היא דעת אשת שהנביא הראב"ע, וה"ל אחר אמר קח לך אשת זנונים, שאם באת לקחת אשה הוגנת לא תמלא, כי זנה מזנה הארץ, ר"ל שכל עם הארץ זונים מאחרי ה'. עוד ראיתי דעת ששית, והיא, שבאמת ה' לא נזה שיקח זונה גמורה, כ"א אשת זנונים, דהיינו אשה אשר הפעליותיה ותשוקותיה נוטות לעומאת זנות, ובכל זאת אין מן הנמנע שתשתנה טעמה לשבח ותטיב דרכה, וזה משל לאומה ישראלית, עת לקחם ה' לו לעם, שאז השתוקקו לאלילים, וכוננת הבורא היתה שיסתמו בחירתם הרעה וימירו רע בטוב וזהו שאמר להלן (י"א א') כי נער ישראל ואהבהו:

ש הגה ראיתי והנגתים לפניך קורא משכיל לבחור את שחפץ, ועתה שמע נא גם דעת בענין זה, אחרי שאעירך על מה שיש לספק בדברי המפרשים ואומר: (א) מי יתן אפוא ואדע ממה העלו הגאונים האלה לאמר שדעת הגמרא שכל הדברים כמשמעם? אם בעבור אמרו

זוֹנוֹתַי כִּי-זָנָה תִּזְנֶנּוּ הָאָרֶץ

דער דער ענטעהרונג; דען זיעהע! דאָ לאַנד איזט דער בוהלערייא ערגעבען, ענט- פֿערנט

מאחרי

ר ש י

לימוד הוא למד אותן לשוב בתשובה: כי זנה תזנה. לשון הוה הוא:

את

ב א ו ר

שהקב"ה אמר מה אעשה לזקן זה אומר לו קח לך וגו' או מאמרם לבסוף ומה אתה שאשתך זונה וכו' ע"ס; הלא גם בכתוב בפירוש נאמר ויאמר ה' להושע קח לך וגו' וילך ויקח וגומר ואס"ה נארו קלתם שכל זה במראה נבואה היה, א"כ מדוע לא נאמר ג"כ על כל מה שמנינו בגמרא בענין זה אך במראה היה? בחזיון והנה ה' עומד לנגדו ויאמר בניך מטאו וכו'. גם במחזה השיבו החל"סם באומה וכו' וכל הענין הנאמר שם? הלא ידענו שכל אמירה ודבור ה' לנביא הוא ע"י שפע אלהי נבואי? (ב) על הראש"ש והרמז"ס יקשה, אס המעשה בפועל זר הוא וכן לא יעשה, הלא גם המראה לא יתכן, כי מחשבת פגול היא לא ירצה ולא יאות לנביא השם? (ג) ועל דעת האברבנאל בודאי יש לפקפק מה יעשו עמי הארץ אס אלהים הקדוש אמר לנביא הטהור שיקח אשה המבוררת והמפורסמת לזונה, ובנים זרים יולדו? — (ד) כבר עוררתיך למעלה לסתור דעת ששית שהנבתי, שמליכת אשת זונוים בכפילת העי"ן תורה על הפלגת הזנות, אשה זונה וחללה מופקרת, ולא על הנטיה לזנות לבד? גם מה יעשה המפרש הוה בדבר ה' שנית: לך אהב אשה אהובת רע ומנאפת? —

לכן נראה לי דעת יונתן מדעת כלם, שכל זה רק משל היה, ואבאר לך הענין ע"פ הדרכים הידועים לנו מדרכי המשל. כבר אמר הרב המורה שאחד מדרכי הנבואה הוא המשל. והנה שלמות המשל להדמות דבר מה בדבר הנודע, ולמדדו במדתו למען יבין ויכיר השומע או הרואה איכות המבוקש ותכונתו. וכפי אשר יבחר הממשל יותר במשל דומה ממש באיכותו וחלקיו להענין הנמשל, בן שיג יותר מבוקשו, כי ע"י זה יתגבר על כח המדמה ויפעל בו פעולה רבה וחזקה. — והנה כבר מלאנו בתורתנו הקדושה, שהמשילה פתווי היכר ועבודת אל זר לפתוי זנות הנודעת בתקפה ובגבורתה. אמרה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (במדבר ע"ו ל"ט), וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר (דברים ל"א י"ו), ומעתה גם הושע הנביא אשר ראה מעשי דורו, והנס רעים מאד, נביאים תופלי שקר לאמר: לבו עבדו אלהים אחרים, עזבו ה' ועבדו הבעל, כהנויהם בדרך ירלחו, העם זונים ויפרטו גדרי הלגישות, כעס ככהן כנביא השחיתו דרכם, התעביזו מעלליהם; והנה רוח קנאה עבר בו קנאת ה' לבאות, ברוח קדשו דמה וראה כי כל מעשה העם הזה שזה ממש לאשת כסילות הומיה ובוררת, העוזבת אלוף נעוריה ותלך ותדבק באיש נבל וסבל; אחרי כן פתח את פיו ויאמר: עמי! אס אלהים קדוש יאמר לנביא בחירו: קח אשת זונוים, מה תענו? בלי ספק כל השומע יחזק ויאמר אין זה כ"א רוח רעה מנעתך, שקר דברת אין זה דברי אלהים חיים. ומה תשיבו אס אומר לכם: רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני לאמר: לך אהב אשה בעולת בעל ומנאפת? בודאי תענו כלכם נביא שקר אתה, שוא חזית, מי יאמין לדברך. א"כ איפוא ראו עמי! הלא גם נביאיכם מעל כזה ידברו, דבר אין לו שחר, האומרים עזבו אלהים חיים, האהב אתכם כאהבת איש לאשה, ותטמאו בגלולי בעלים, שפכו דם וחיו, הזנה תזנו ותהיו קדושים? — או איך תקוו כי בניכם אשר יולדו וגדלו על דרכי חק נכריה, עוד יקראו בני אל חי? — הלא טוב לכם לעזוב דרכיכם הרעים ולשוב לה' אלהים לבאות, כי עוד יש תקוה לאחרייתכם, אס תשובו אליו, כי אל רחום ה' לא יעזוב את השבים אליו. — זהו לדעתי ענין הנבואה הזאת ותכליתה. והמשכיל ימלא כי גם דרש חז"ל מסכים לענין זה ע"פ כלו. וילדי זונוים, לדעת רוב המפרשים קח לך שבתחלה המקרא מושך עלמו ואחר עמו, וכוונת המקרא, כי יקח לו אשת זונוים, ובוה גם ילדי זונוים יהיו לו, כי כאמה בן ילדיה. כי זנה חונה, ענין זנה הוא תאות הנפש להשביע התשוקה לדבר חומרי; ומה העם נקרא המאכל מזון (אף שאיננו מזורתו ידוע כי משפט אחד לכל הנחיס) והנה בהתחבר פעל זנה עם מלת אחר, ענינו הרדיפה אל הדבר (כאך חיינער זמ"ע בזהענין), כמו זנה אחרי אלהי נכר (שם), ובהתחברו עם מ"ס ענינו התשוקה להתרחק מן הדבר, והעד, כי הנה רחיק יאבדו הלמטה

מֵאַחֲרֵי יְהוֹזָבָב: (ג) וַיִּלְךְ וַיִּקַּח
 אֶת־גִּמְרֵי בַת־דְּבַלִּים וַתְּהִי
 וַתִּלְדֵּנוּ בֵן: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוֹזָבָב
 אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ יִזְרְעֵאל כִּי־עוֹד
 מֵעַתָּה וּפְקַדְתִּי אֶת־דְּמֵי יִזְרְעֵאל
 עַל־בֵּית יְהוּא וְהֵשֵׁבְתִי מִמְּקוֹת
 בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא

ושברתי

פֶּעֲרַנְט זִיד פֶּאָם עוּוִינְעוּן.
 (ג) דֶּאֲרוּיִף גִּינְג עֵר, הִיירֶאֶ=
 טהעטע גומר, טאַכטער דעם
 דבלים. אַלס זיא שוואַנגער
 זואַרד, אונד איהם איינען זאָהן
 געבאָהר, (ד) שפּראַך דער עווי=
 גע צו איהם: „נעננע איהן
 יזרעאל, דען נור נאָך איינע
 קורצע צייט, אונד איך אַהנדע
 דיא בלוטשולד יזרעאל'ס אַן
 דעם הויזע דעם יהוא, אונד
 צערניכטע דיא רעגיערונג דעם
 הויזעם ישראל. (ה) זאָ ווער=
 דע

ר ש י

(ג) את גמר. רבותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודשין בה בדבלה. וי"ת
 גומר שאם ישונו מדרנס גמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלת מתאנה: ותהר ותלד. ואוספת
 למעבד עובדין ביטין: (ד) קרא שמו יזרעאל. קרא שמהון מצדריא התנבא עליהון שיגלו ויהיו
 זרועין בעמים: את דמי יזרעאל. כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו
 את הבעל והלכו הוא זבנו אחרי כן ועבדו ע"א מעובדי כוכבים לכך אני חושב עליהם דמי בית
 אחאב כדס נקי: על בית יהוא. ירבעם בן יואש מנני יהוא היה (מלכים ב' ע"ז) וזכריה בנו נהרג:
 לא

ב א ו ר

כל זונה ממך (תהלים ע"ג כ"ז), וכן נמלא ההבדל הזה בפעל סור, עם אל ענינו התקרבות,
 ועם מ"ס התרחקות. ולזה היה ראוי לתרגם פה (דז) וזמר טטרעכטע, זיך פֶּאָק עוּוִינְעוּן לֹא
 ענטפֶערנען). אמנם בתרגומי בונתי לקרב הלשון במלות זנוים עם זנה תזנה, וחלקתי המאמר
 לשנים, כאלו אמר כי זנה תזנה הארץ, סרה מאחרי ה'. ועם המפסיק שבמלת הארץ יורה
 ע"ז: (ג) וילך ויקח, פעל הלך מחובר עם פעל אחר יורה על הבנה והזמנה לדבר. והנה
 לדעת הרמב"ם והראב"ע גם זה היה בנבואה. ולדעת היב"ע אינו כ"א הרחבת המשל, לא כן
 לדעת האברבנאל ותרגומי סובל דעת כלס: גמר בת דבלים, חז"ל וראב"ע ואברבנאל דרשו
 הרבה בזה. אמנם לפי פשוטו זונה ידועה היתה באותו זמן, ודבלים שם עלם פרטי על משקל
 רבים, כמו ירושלים מזרים ודומיהם, וכן מלינו בלשונות אחרות, כמו בלשון רומי ויוני. אמנם
 בלשונות אלה יתרבו גם התוארים הנלוים עם שם פרטי כזה, לא כן בלשון עברי. (ד) יזרעאל,
 יונתן תרגם מצדריה בלומר יזרע אל, יגלו ויהיו זרועים בין העמים, וכן פירשו התוס' בפסחי,
 וא"כ יורה השם זה על הרעה העתידה. ורד"ק פי' כי רמו בזה על ירבעם בן יואש שהיה חזק
 במלכותו והשיב גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה, וא"כ שם זה מייעד הטובה הממהרת
 לבא. ושניהם נכונים לדעתי, כי יזרעאל הנה עיר ואם בישראל מפורסמת בנוי, ועמק
 יזרעאל היה מפורסם לגי הריגה ואבדון. ולכן ישתמש הנביא בשם זה פעם על הטובה פעם
 על הרעה, ופעם יכוון בו להוראת שתיהם, טובה לזה ורעה לזה. והנביא ישא שם יזרעאל על
 שפתיו לאות ולמופת (סוּבְאָז) על כל הבא: ופקדתי את דמי יזרעאל, כוונתו על דמי בית
 אחאב שהרג יהוא ביזרעאל, ואף שע"פ ה' עשה, מ"מ לרס נקי יחשב לו, אחרי שגם הוא
 הלך בדרכי אחאב (מרש"י רד"ק ויב"ע), ויותר נכון בעיני דעת האברבנאל שכוונתו כי יפקוד
 ה' על בית יהוא מכת חרב והרג ואבדון, כאותה פקידה שפקד על בית אחאב ביזרעאל. מסכים
 למה שאמרתי למעלה, כי הוראת השם הזה בכל הנבואה היא הוראת משל מופת: על בית
 יהוא, ירבעם בן יואש מנני יהוא היה וזכריה בנו נהרג ע"י שלום אחרי מלכו ו' חדשים:
 והשבתו, כי רק זמן מעט עמדה מלכות ישראל, כי נימי יהוא נאמר בימם ההם החל ה'
 לקבות

וּשְׁבַרְתִּי אֶת־קִשְׁתִּי יִשְׂרָאֵל
 בְּעֶמֶק יִזְרְעָל: (ו) וְהָהָר עוֹד
 וְהַלְדָּ בַת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ
 לֹא רַחֲמָה כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד
 אֲרַחֵם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי־נָשָׂא
 אִשָּׁה לָּהֶם: (ז) וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה
 אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בִּיהוָה
 אֲקַהֲיֵהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעֵם בְּקִשְׁתִּי
 וּבַחֶרֶב וּבַמֶּלֶחֶמָה בְּסוּסִים
 וּבַפָּרָשִׁים: (ח) וְהִגַּמְלֵ אֶת־לֹא

דע איך אלסראן דען באַגען
 ישראל'ס אים טהאלע זרעאל'ס
 צערשמעטערן. " (ו) נאך
 דער נאָמאָליגען שוואַנגער=
 שאַט קאַם זיא מיט איינער
 טאַטער ניעדער. " דיעזע
 נעננע לא-רוחמה (אונבעגיג-
 סטיגטע), שפראך דער עוויג-
 גע, "דען ניכט מעהר ווילל איך
 דעם הויזע ישראל'ס גונסטגע-
 שטאַטטען. — וויא קעננטע איך
 איהנען אויך פֿערצייהען? —
 (ז) דעם הויזע יהודה אַכער
 בלייבע מיינע גונסט; איך
 ווערדע זיא רעטטען, ביים
 עוויגען איהרעם גאַטטע! ניכט
 דורך באַגען, נאך דורך
 שוועררט אונד קריעגסאַרד-
 רחמה

נונג, וועדער מיט ראָססען נאָך מים רייטערייא. " (ח) זיא ענטוועהנטע היערויף דיא לא
 רחמה

ר ש י

(ו) לא אוסיף עוד ארחם. לרחם: כי נשא אשה להם. אחלק להם מנת כוסם ופניולתם כמו
 וישא משאות (בראשית מ"ג): (ז) ואת בית יהודה ארחם. לאחר שאזבית את ממלכות ישראל
 שמשגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד גדקיהו: (ח) ותגמל את לא
 רחמה

ב א ו ר

לקנות ישראל וגו' (מלכים ב' י' ל"ב) רד"ק: (ה) ושברתי, שעי' שביתת הממלכה ישבר קשת
 ישראל, ר"ל חזקס וחוקפס: (ו) ותלד בת, אחר שילדה בן, והוא משל לירבעם שהיה חזק
 וחמין, ילדה בת, והוא משל לזכריה בנו ולשלוש שמלכו אחריו, שהיו חלשים כנזקה, כי זכריה
 מלך ו' חדשים ונהרג ושלוש ירח ימים ונהרג (מרד"ק): ארחם, לרחם, כמו אל תרבו תדברו
 (שמואל א' ב' ג'): כי נשא אשה להם, המפרשים נדחקו מאד בענין פעל זה ובבאור הכתוב,
 קלתם פראו לשון מחנה כמו וישא משאות (בראשית מ"ג) כלומר אחלק להם מנת כוסם, וקלתם
 נארו מן נשיאה ממקום למקום ופתרו להם כמו אותם ושעורו אשה אותם לארץ אויביהם (עיין
 רד"ק ראב"ע וכן מלך). אמנם דבריהם אינם מחוורים לי, כי באמה מלינו פעל נשא,
 פעם עם היחס הפעול, את, ואז ענינו נשיאת דבר ממקום למקום, או סובל ומעמס,
 הן משא גופני הן עול עין עלי נפש, כמו וישאו את שברם (בראשית מ"ב) תשא את עונה
 (במדבר ה' ל"א) ודומיהם רבים. (ולפעמים חסר סימן הפעול, ומוזן מענינו). ופעם יבא
 עם למ"ד, ואז ענינו תמיד סליחה וכפרה, ובה האופן יש הנדל מה, כי לפעמים יחובר
 הלמ"ד עם האדם אשר נסלח לו, כמו ונשאתי לכל המקום (בראשית י"ח כ"ו) ואז הוא למ"ד
 הקנין ויחסר הפעל ר"ל החטא אשר יושר, ולפעמים יחובר הלמ"ד עם החטא ויחסר הפעול
 והוא האדם ואז הלמד הוא למ"ד הסבה, כמו לא ישא לפשעכם (שמות כ"ג כ"א) ישא לכל
 חטאתו (ההלים כ"ה י"ח) אך גם פה נחסר הלמ"ד לפעמים, ומוזן מענינו). ולכן באן כתוב
 להם, א"כ הוא מלשון סליחה (וכן בארו היז"ע והגמרא דפסחים ומדרש ילקוט, אך הם הלכו
 בדרך אחר בפירוש המקרא) והוא לדעתי ע"ד שאלה ותמיה, ושעורו הכי נשא אשה להם
 עונם? וכן תרגמתי: (ז) ואת בית יהודה ארחם, שהרי היה מלכות יהודה אחר גלות ישראל
 בכלל הרחמים משנת שש לחזקיהו עד שחרב הבית צימי גדקיה, ולא בחרב ובקשת הושיעם ה',
 כי מלאך ה' הנה מלך אשור (מלכים ב' י"ט ל"ה): (ח) ותגמל וגו' והלד בן, אמר ותגמל

תרגום אשכנזי

הושע א ב

רַחֲמָה וְתַהַר וְתִלְד בֵּן: (ט) וְיֹאמֶר
קָרָא שְׁמוֹ לֹא עֲמִי כִּי אַתֶּם לֹא
עֲמִי וְאַנְכִי לֹא-אֶהְיֶה לָכֶם:

רוחמה, ווארד אבערמאלם
שוואנגער, אונד געבאָהר איי-
נען וואָהן. (ט) נון שפראך דער
עוויגע: „גענע איהן לא-עמי
(פֿערוואַרפֿענער); דען איהר
זייד ניכט מעהר דיא מייניגען,
זא ווילל איך ניכט מעהר דער
אייריגע זיין.“

ב (א) וְהָיָה מִסְפֵּר בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא-יִמָּד
וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בְּמִקְוֵי אֲשֶׁר-
יֹאמֶר קָהָם לֹא-עֲמִי אַתֶּם יֹאמְרוּ
לָהֶם

ב (א) דאָך — ווירד איינסט
ישראל'ס מעננע זיין,
וויא זאנד אַם מעערע, דער ווע-
דער צו מעססען נאָך צו צעה-
לען איזט, אונד שטאַטט מאַן

צו איהנען געזאגט: איהר זייד ניכט מיין פֿאַלק! ווירד מאַן אַלסראַן זאגען: איהר זייד קינ-
דער

ר ש"י

רוחמה. לפי תרגומו ויכלה אותו הדור בין העמים שגלו הם: ותהר ותלד בן. ואוקיסו וענדו
עובדין בישין ולפי פשוטו כמשמעו:

ב (א) והיה מספר. מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד. ורבותינו פ' בפסחים
הרגיש הישע בעלמו חטא על שאמר החליפס עמד ובקש עליהם רחמים. ובספרי דני
רב פרכת וישב ישראל בשטים שנינו רבי אומר יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק
מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אלל זה משל
למלך שבעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך
לאשתו אמר המלך איפשר יבא סופר זה מבאן חלוק כלומר לבו חלוק ותוהה לומר למה שלח
אחרי אחר לו בא וכתוב לה שאני כופל לה בתובתה ולפי פשוטו כך היא סמיכתו כי אתם לא
עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עלמי כאלו איני לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו
ותלמחו

ב א ו ר

לפי שארכו ימי החולצה בימי זכריה ואלום גם בימי מנחם בן גדו שמלך עשר שנים, כי בימיו
בא סול מלך אשור, גם בימי פקחיה בנו שמלך על מלכות יהודה והרג ביהודה מאה ועשרים
אלף איש ביום אחד, גם נר על ירושלים עם רבין מלך ארם, ועליו אמר בזה המשל ותהר
ותלד בן, ועל דורו נאמר קרא שמו לא עמי, כי עליו כתיב ויעש הרע בעיני ה' לא סר
מכל חטאת ירבעם (מלכים ב' ט"ו כ"ח) מרד"ק:

ב (א) והיה מספר וגו', מה נפל זה העברה הפתאומית הזאת מפרענות לנחמה בעיני
המבארים, עד שנספרי דני רב (במדבר כ"ח א') תנינא יש פרשיות סמוכות זו לזו ורחוקות
כרחוק מזרח ממערב (עיין מה שדרשו רז"ל בפסחים שם). אמנם כבר הערנו בהקדמה על
סגולה זו מסגולות הנבואה, כי הוא מוטבע בטבע נפש הנביא הדורש טוב לעמו, להטות
לבנו לחמלה ולחנינה ולנחם אותם אחרי שפנו חרון אפו עליהם. גם נביא זה אחרי השקמו
כום התרעלה בהגידו להם, כי ישלך ה' מעל פניו ארץ תפארת ישראל ויסתר פניו מהם,
התעוררו רחמיו עליהם, המה הטו את לבבו לאמר: פן יאמרו עתה, נושא: אבדנו, כי
ה' הנורא אין בקרבנו ומי יקום? ע"ז התחיל לפייסם ויאמר: דומו! עוד תוכל לבא העת
שיהיה מספר בני ישראל כחול הים אשר יש לו מספר מוגבל, אבל רחוק הוא להמלא מפני
רביו, בן ב"י יוכלו להתרנות עוד בכמותם: ימד, שרשו מדד מבנין נפעל בשקל פיעל, כמו
ידל כבוד יעקב (ישעיה י"ז ד'): ולא ישפר, כ"ש שלא יספר, כמו אין אמת ואין חסד (להלן
ד' א') מרד"ק: והיה במקום, אחר שבדבר הנביא מכמותם, מדבר מאיכותם במעלה ויתרון
(מאברבנאל)

הושע ב

תרגום אשכנזי בר

לָהֶם בְּנֵי אֱלֹהֵי: (ב) וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־
 יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׁמוּ
 לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ
 כִּי גָדוֹל יוֹם יוֹרְעָאֵל: * (ג) אָמְרוּ
 לְאַחֵיכֶם עַמִּי וּלְאַחֹתֵיכֶם
 רַחֲמָה: (ד) רִיבוּ בְּאִמְכֶם רִיבוּ
 כִּי־הִיא לֹא אֲשֵׁתִי וְאַנְכִי לֹא
 אִישָׁה וְהִסַּר זְנוּנִיָּה מִפְּנֵיהָ

דער דעם לעבענדיגען גאט
 טעם. (ב) יהודה'ס אונד
 ישראל'ס זאָהנע ווערדען איינ
 נייג זיך פֿערוואַממען, זיך
 איין אָבערהויפט וועהלען,
 אונד זאָ וויערער אויס דעם
 לאַנדע ציעהען — אָ גראַם
 איזט דער טאָג יורעאַל! — (ג) זאָ
 געט אייערן ברידערן עמי (מיין
 פֿאַלק), אייערן שוועסטערן
 רוחמה (בענינסטיגטע): (ד) האָ
 דערט מיט אייערער מוטטער,
 האַדערט מיט איהר; זיא, דיא
 ניצט מעהר מינע גאַטטין

בקלח ספרים פה התחלת פרשה ב'

ונאשופיה

איזט, דערען גאטטע איך ניצט מעהר בין, ביז זיא איהרע בוהלערישע מיענע אַבלענט, איהר
רע

רש"י

ותלמחו ושם תשובו אל לבנכם לשון אלי כמו שאל על ידי משה (דברים ל') והשבות אל לבבך
 בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושם ה' אלהיך את שבוך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל
 יחדו וגו': (ב) ראש אחד. דוד מלכס: כי גדול יום. קיצון זרייתם: (ג) אמרו לאחיכם עמי.
 בתרגומו חובו לאורייתו ועל בנישחון ארסם: (ד) ריבו באימכם. בנכסיא שלכם:

באר

(מאברבנאל) וטעמו תחת אשר יאמר להם עתה לא עמי, מפני מעשיהם הרעים, אם ישובו,
 אל חנון שמו הוא ישא לפשיעיהם וישיב שבותם וירחמם, ואז יקראו בני אל חי, וי"ת באחר
 דאיתגליאן. אמנם אנכי תרגמתי לפי רוב המפרשים: (ב) ונקבצו, הראב"ע פירש מן והיה
 מספר וגו' עד ריבו וגו' הכל לגנאי, ואין להאריך בדבריו כי דחוקים המה מאד, וכבר תפשו
 הרד"ק ופתח לשבח על יעוד בית שלישי ע"ש. אמנם גם דבריו תמוהים, כי איך יתכן שהנביא
 אשר היה לפני גלות הראשון, ישחוק וידלוג על גאולת בית שני הקרובה, וירחיק יעדיו על
 גאולת בית שלישי, ומה גם שאחרי שידיע להם גאולתם יחזיר וינבא על גלותם? — לכן נראה
 לדעתי או שלא כוון הנביא כלל על יעוד מיוחד, כ"א אמר הכל ע"ד תנאי, כלומר אם ייטיבו
 דרכם יושעו, או שכוונתו על יעוד בית שני, כי יקום ה' מלך אחד בורש שמו, הוא יפיל
 ממלכות בבל אשר לחזו ב"ו ויעבידום, והמה בראותם השגתת ה' יקבלו יחדו בני ישראל ויהודה
 (כי גם בבית שני רבים עלו מבני ישראל, עיין ירמיה ג' י"ד ו"ח, ושם כ' י"ט) ושמו להם ראש
 אחד, הוא זרובבל פחת יהודה ועלו מארץ שבס: כי גדול יום יורעאל, פה התלהב אש
 נבואתו, ובעולם התגברותו היתה גאולת ישראל עומדת לפניו בשלמותה, לכן קרא בקול לאמר:
 כי גדול יום יורעאל, ר"ל יום קבוצן נדחיהם ושצירת קשת לריהם, כאשר כבר עוררתי למעלה
 על הוראת שם זה: (ג) אמרו, לדעת רוב המפרשים פסוק זה נמשך למעלה, כי בעולם
 התפעלותו קרא הנביא עוד לאמר אמרו וגו', כלומר מעתה תוכלו עוד לקרוא אחיכם עמי.
 אמנם לדעת קלח מחלקי הפרשיו' יתכן כי הפסוק הזה נמשך למטה וטעמו אמרו לאחיכם ולאחותיכם,
 המה הטובים הנשארים בכם הנקראים עוד עמי ורוחמה, שריבו באימם. כן נ"ל עיקר ועפ"ז
 תרגמתי: ולאחותיכם, הנפרד אחות והמקובץ אחיות ובסמיכות אחיות, וא"כ מן הראוי להיות
 פה אחיותיכם, כמו את אחי ואת אחיותי (יהושע ב' י"ג) גם שם רוחמה הוא יסיד ולזה תרגם
 הסולגלחטי בל"י (זארארי וועסטראע) אמנם כבר מלאנו שקל זה ברבוי אחד לבד, ואחותיך
 סדום ובנותיה (יחזקאל י"ו) וטעם לאחותיכם, לכל אחד מאחותיכם: (ד) ריבו באימכם,
 כלל הכנסיה יונה בשם אש, כי ממנה ינקו כרטי הקבוצן. ואמר שריבו באימם על שמאנה
 לשון לאלהיה: כי היא לא אשתי, עד שתסיר זנוניה מפניה, המה מיני לבעונים שעתה

רע גיילהייט איים דעם פֿרע-
 כען בווען ענטפֿערנט. (ה) איך
 ווירדע זיא זאנסט נאָקט אויס-
 ציעהען, וויא אַם טאָגע איה-
 רער געבורט זיא דאָרשטעל-
 לען, זיא איינער וויסטע גלייך
 מאַכען, אין דיררען באַדען זיא
 פֿערוואַנדעלן, דאָס זיא פֿאַר
 דורשט פֿערשמאַטען מיסטע.
 (ו) אויך איהרען קינדערן וויר-
 דע איך קיין ערבאַרמען שענ-
 קען, ווייל זיא קינדער טריילאָ-
 זער עהע זינד. (ז) וועלך איינע
 הורע איזט איהרע מוטטער!
 וויא שאַמלאָן איהרע געבערע-
 רין! וויא אָפֿט שפראַך זיא
 ניכט: איך ווילל מיינען בוח-

וּנְאֻפּוּסִיָּה מִבֵּין שְׂדֵיָּהּ: (ה) פֶּךְ
 אִפְשִׁיטָנָה עֲרֻמָּה וְהַצְגָתִּיהָ כְּיוֹם
 הַיּוֹלְדָה וְשִׁמְתִּיהָ כַּמְדָּבָר וְשִׁתָּהּ
 כְּאֶרֶץ צִירָה וְהִמְתִּיָּהּ בְּצִמָּא:
 (ו) וְאֶת־בְּנֵיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בָנֵי
 זְנוּנִים הֵמָּה: (ז) כִּי זָנַתָּה אִמָּם
 הַזֹּבִישָׁה הַזֹּרְתָם כִּי אָמְרָה אֶלְכָּה
 אַחֲרֵי מְאֵהָבֵי גִתִּי לְחָמִי וּמִימִי
 צִמְרֵי וּפְשָׁתֵי שִׁמְנֵי וְשִׁקּוּיִי:
 (ח) לֵבָן הִנְנִי־שֶׁךְ אֶת־דֶּרֶךְךָ

בסירים

לערן נאָכאייילען: זיא רייכען מיר שפייזע אונד טראַנק, פֿערזעהען מיך מיט וואַללע אונד
 פֿלאַכס, מיט אַהל אונד זאלכען: (ח) דאָרום ווערדע איך איהר דען וועג מיט דאָרנען
 פֿער-

ר ש י

מבין שדיה. דרך הנואפות שממעבין להם בין דהיס. ויונתן תרגם ופולחן טעותא מבין קירוואהא:
 (ה) כיום הולדה. כיום שמלאתיה במלרים כמו שמורש (ביחזקאל י"ז) ומולדתך כיום הולדת אותך
 לא כורת שך. ות שלכי על פני השדה בגועל נסך לא חסה עליך עין (סס): כמדבר. גזירות
 שגזרתי עליהם כמדבר סס יתמו ושם ימותו (במדבר י"ד): והמתיה. ואיקטליניה: (ז) אהם.
 כנסיא שלהם: הובישה הזרתם. בהיתו מלפיהן החכמים המורים להם הוראות בנשים מפני
 עמי הארץ אומרים להם לא תגונבו והם גונבים לא תלוו ברבית והם מלוים: אחרי מאהבי
 בדרכי העובדי כוכבים ומזלות: (ח) הנני שך. לשון סגירה כמו הסר משוכתו (ישעיה ה')
 במשוכת חדק (משלי ט"ו): את דרכך. דרכים ושזילים שאת הולכת בהם:

ב א ו ר

בפניה בדרכי הזנות, ובשמים ומיני רקח מבין שדיה (מרד"א), ולדעתי ענינו על הפעלויות
 התאווה הנרשמות בפניה, כי על פי הרוב תכונת הנפש מתחזקת בפני אנוש, וכן אשה זונה
 הכרת פניה ענתה בה, כאמור ומלח אשה זונה וגומר, ונאשופיה מבין שדיה, כדכך אשת
 זנונים, הולכת נטויות גרון להתיסות לעין מאהביה: ונאשופיה, כפל הלמ"ד כמו סגור
 להפלגת הנאוף: (ה) אשישונה, להיות ערומה: והצגתיה כיום הולדה, כפל ענין במ"ש,
 כלומר אליגה ערומה כיום הולדה, למען תתנבל צעיני מאהביה: ושמתיה במדבר, כארץ
 ליה ושמה, חסר מכל טוב ונעזב מכל איש: ושחה, כפל ענין במ"ש: (ו) כי בני זנונים,
 סמוך ולא תאר, והטעם, שלא ירחם עליהם כדכך איש אשר לא ירחם על בני אשתו הנוולדים
 בזנות: (ז) כי, לאמתת הענין: הובישה הזרתם, עשתה מעשים המולידים בזה וחרפה לעיני
 רואיהם, כמו בן מניש: מאהבי, השמש וירח וכוכבים שהיו עובדים, ולהם היו מיתסים
 הכללותיהם, כמו שאמרו (ירמיה מ"ד י"ח) מאז חדלנו לקטר למלכת שמים חסרנו כל וגומר
 (מרד"ק ואברבנאל). ושם מאהב (בפיעל) נוסף על המפליג בפעולת האהבה הזומרית ותאווה
 הזויות (בל"א דער זיבע פפֿענען): לחמי ומימי, תאר לכל מאכל ומשתה: שמני ושקווי,
 המה כל מיני משחה, כמו ושקוי לעזמותיך, או שקוי בנוי למזקה טוב כמו יין, כי שני אלה,
 יין ושמן, היו החלקים המעולים בסעודה מכיזדה בארצות הקדם, ככתוב אוהב שמחה אוהב יין
 שמן לא יעשיר (משלי כ"א י"ז): (ח) הנני שך את דרכך בסירים, שך פעל מעלומי עיני

תרגום אישכנזי כה

פֶּעַר לַעֲנֵן, אִיהֶן אֹמְצִינֵן,
 דָּאָם נִירְגַעְנֵד אִיִּין אֹיִסְנָאֲנֵג צו
 פִּינְדֵעֵן זִיָּיא. (ט) מָאָג זִיא דֵעֵן
 אִיִּמְמֵרְהִין אִיהֲרֵעֵן בּוֹהֲלֵעֵרֵךְ
 נֶאֱכָאִיִּיל, אֹמְצִינֵסְט, זִיא זִינֵד
 אֹנְעֵרְרִיִּכְבָּאָר פִּיר זִיא; פֶּעַר=
 גַּעֲכַעֵנְס ווִירֵד זִיא זִיא וּזְכֵעֵן, זִיא
 פִּינְדֵעֵט זִיא נִיכְט, יֵא דָאָן ווִירֵד
 זִיא שְׁפֵרְעֵכֶען: אָ קָאָנְטֵע אִיךְ
 נֹר ווִיעֵדֵר צו מִינֵעֵם פֶּאָרִי=
 גַעֵן גַּאָטְטֵעֵן צוּרִיקְקֵהֲרֵעֵן!
 וואָהֲרִיךְ! בִּיָּיא אִיהֶם הָאָטְטֵע
 אִיךְ עֵס בַּעֲסֵסֵר אֶלְס יַעֲטֵט.
 (י) פֶּאָרְהִין אַכְעֵר עֵרְקָאָנְטֵע
 זִיא עֵס נִיכְט, דָּאָם אִיהֲרֵ גַעֵ=
 טְרִיִּידֵע, מָאָסְט אֹנֵד אִיהֵל נֹר
 פֶּאָן מִיר הֵעֵר קָאָם; דָּאָן זִיל=
 בַּעֵר אֹנֵד גַּאָלֵד, דָּאָן אִיךְ אִיהֲר

בְּסִירִים וְגִדְרָתִי אֶת־גִּדְרָה
 וְנָתִיבֹתִיהָ לֹא תִמְצָא: (ט) וְרִדְפָה
 אֶת־מֵאֲהָבִיהָ וְלֹא־תִשִּׁיג אֹתָם
 וּבִקְשָׁתָם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה
 אֲרָכָה וְאֲשׁוּבָה אֶל־אִישֵׁי
 הָרְאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אִזּוּ מֵעַתָּה:
 (י) וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אֲנֹכִי נָתַתִּי
 לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיְצִהָר וְכֶסֶף
 הַרְבִּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל:
 (יא) לָכֵן אֲשׁוּב וּבְקִחְתִּי דַגְנִי בְעֵתוֹ
 וְתִירוֹשֵׁי בְמוֹעֵדוֹ וְהִצַּלְתִּי צִמְרֵי

וששתי

אין מענגע נאכ, איינגעטען זיא דעם בעל צו. (יא) דארום ויילל איך נון מיין געטריידע צור
 ערנדטעצייט, אונד מיינען מאָסט צור וויינלאָזע וויעדער צוריקנעהמען, איהר פֿלאַכֵס

ר ש י

(ט) ורדפה. משקלות ל' כבד הוא זה כמו (שס י"ב) ומרדף ריקים פורקלייר בלע"ז כלומר תחזור
 אחריה ולא תשיגם: את מאהביה. מזרים ואזור ולא תוכלו לבקש מהם עזרה: ובקשתם. ובקשה
 איתם: (י) לא ידעה. לא שמה אל לבנה והראת עלמה בלא יודעת: וכסף הרביתי לה וזהב. והס
 עשאוהו לבעל: (יא) פעתו. בעת גמר בשול הפירות והללתי ממנה: למרי ופשתי. אשר היה לכסות
 את

ב א ו ר

נור משם שנים, המה מיני קולים, וטעמו שאגדור דרכך במסוכת קולים וסירים: וגדרתי
 אח גדרה, הכנוי מוסב על הדך שהוא לפעמים לשון נקבה, וכונת המקרא, לפי שמשתוקקת
 חמיד ללכת אחרי מאהביה, לכן אגדור בעדה למנוע אותה מלכת עוד בדרכי תזנותיה:
 (ט) ורדפה, ממשקלות לשון כבד, כמו ומרדף ריקים (משלי י"ב י"א) פורקלייר (פורשאסער,
 נחפזוגען) כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם (רש"י). ואורש רדף בקל הוא לפעמים עומד,
 ואז מחיבר עם מלת אחרי, כמו וירדפו מזרים אחריהם (נחפזעטלען בל"א), ולפעמים הוא
 יולף, בהתחברו עם יקם הפעול את, כמו ורדפתם את אויביכם (פֿערפֿאָוגען). ובבנין הכבד
 הוראתו על השתדלות תמיד לרדוף אחרי דבר מה להשיגו, כמו מרדף אמרים (נחפזטרעבען),
 וכן כאן ורדפה את מאהביה, כלומר שתשתדל לחזור אחרי מאהביה כמו שהיתה רגילה עד
 הנה, אך לשוא כל עמלה, כי לא תשיגם: ובקשתם, חסר הדגש בעי"ן הפעל להקל (ראב"ע):
 ואמרה אלכה, טעם וי"ו כמו אז, כמ"ש בלך לך וגו' ושבת עד ה' וגו' (דברים ד' ו'):
 (י) והיא לא ידעה, לא נתנה אל לבנה לדעת כי אנכי נחתי ברכה בתבואתם, ואנכי הרביתי
 להם כסף וזהב, והם עשו כלם לבעל, כאלו ע"י שפעת הבעל עשו להם כל אלה, כמ"ש
 בכסף וזהב ייפהו (ירמיה י' ד'): (יא) לכן, למען תדע, כי מאתי להם כל זאת אשוב לקחת
 דגני בעתו ותירושו במועדו, זה עת הקליר ועת הבליר, גם למרי ופשתי אשר נתתי לה לכסות

וּפְשַׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת-עֲרוֹתָהּ:
 (יב) וְעַתָּה אֲגִלָּה אֶת-נִבְלָתָהּ
 לְעֵינֵי מְאֵה־בִיָּה וְאִישׁ לֹא-יִצְיֹלָנָהּ
 מִיָּדַי: (יג) וְהִשְׁבַּתִּי כָּל-מְשׁוֹשָׁהּ
 חֲגָה חֲדָשָׁה וְשִׁבַתָּה וְכָל מוֹעֲדָהּ:
 (יד) וְהִשְׁמַתִּי גִפְנֵהּ וְתֹאנְתָהּ אֲשֶׁר
 אָמְרָה אֶתְנֶה הִמָּה לִּי אֲשֶׁר
 נִתְּנָה לִי מֵאֵה־בִי וְשִׁמְתִים לִיעֹר
 וְאֶכְלֹתֶם חֵיִת הַשָּׂדֶה: (טו) וּפְקַדְתִּי
 עֲלֶיהָ אֶת-יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר

אונד וואָללע, וואָמיט זיא איה-
 רע כלעסע דעקקען קאָננטע,
 גענצליך ענטציעהען. (יב) ענט-
 בלעסט ווירד זיא נון דאָ שטע-
 הען פֿאַר דען אויגען איהרער
 בוהלער, אונד ניעמאַנד וואָלל
 זיא מיינער געוואַלט ענטרוי-
 סען קאָננען. (יג) פֿערניכטען
 ווילל איך איהר יעדע וואָננע,
 אַללע איהרע פֿעסטע, נייא-
 מאָנדען, רוהע-אונד פֿייער-
 טאַנע; (יד) פֿערהעערען איה-
 רע וויינשטעקקע אונד פֿייגענ-
 ביימע, פֿאַן דענען זיא פֿראַה-
 לענד שפּראַך: איך האַבע זיא
 אַלס געשענקע פֿאַן מיינען בוה-

לערן ערהאַלטען. אַללעס וואָלל אין איינען וואָלד פֿערוואַנדעלט ווערדען, דעם געוויילדע
 צום פֿוטטער דיענען. (טו) וואָ ווערדע איך אַן איהר אַהנדען יענע טאַנע, אַן וועלכען זיא
 דעם

ר ש י

את ערותה כל הללה שנמקרה לשון תרומה והפרשה הוא ומוכיח עליו ויכלל אלהים את מקנה
 אבינו (בראשית ל"א) כי כל העושר אשר הליל (שם): (יב) ואיש לא יילנה מירי. אף זכות
 אבותם תמה: (יד) והשמתי ל' שממה: אתנה. כמו אתון: ושמתים ליער. שהחיות מהלכות
 שם ואוכלות הפירות: (טו) ופקדתי עליה. שכן פורענות: ימי הבעלים אשר תקטיר. תמיד
 להם

ב א ו ר

ערותה אפרים מהם: וששתי, משקלו פֿאַרשטאָה צפּלס שפּחה, כמו ופּסתה בּהה (ישעיה מ"ב)
 וב' הרד"ק במכללו (ד' קע"ו ד' פֿיורדא) היה לו לומר ופּסתתי על המנהג ונהגו צו מנהג
 סֶבֶה כמו ויחמוס כגן סבו (איכה ב') ורז"ל שמזו צו עס גו"ן בסוף כמו גמל עובר והדליק
 פּסתנו וכו' עב"ל. ועוד לו דעת אחרת במשקל זה, אף הראשון כ"ל עיקר: (יב) גבלחה,
 שם צפּלס שחרות, וענינו כעור' ודע כי הוראת שם זה משתפּת לענינים מתחלפים, כי
 יש צו מענין נפילה (בחלוף צומ"ף) ומה יקרא מטר השמים היורד לארץ, נבלי שמים מו
 ישביב (איוב ל"ח), ויש צו מענין כליזון והפסד כמו לין נובל, והפעל ממנו נקל, נבל תבול.
 גם כלי חרס אשר נקל ישבר יקרא גֶבֶל, כמו ונבליהם ינכסו (ירמיה מ"ח), ויש צו ג"כ מהוראת
 שניהם, כמו איש כלי ומשחית פחות המעלה, יקרא גֶבֶל, ומעשהו גֶבֶלָה. גם כל פגור בעל
 חי הנופל בשדה ומעותד להתפרד ולהתנלות, יקרא גֶבֶלָה. ובאשר כל הדבר הנופל והנשחט
 נמאס בעיני רואהו, לכן יבנה ממנו שם גֶבֶלָה צפּיעל והפעל, ונבלתיך (נחום ג'). (ועל כלי
 זמר הנקרא גֶבֶל אמרו במדרש חלים מתוך עריבת ונעימת קולו מונבל שאר מיני כ"י):
 (יג) חגה חדשה ושבחה וכל מועדה, שם חג נופל על כל עת שמחה, בין שהוא קבוע בזמן,
 בין אינו קבוע, כגון ז' ימי חנוכה הבית לשלמה (מלכים א' א') והוא מן חגג, ענינו חנוכה
 הסוז והכרכור מתוך שמחה, כמו אוכלים ושוחים וסוגנים (שמואל א' ל' י"ו). וכן פה הוא
 כלל לכל עתי מרגוע ושמחה, ומועדה הם הימים הטובים המיועדים צומנים ידועים: (יד) אהבה,
 כמו אהבתי (רש"י) שראו תנה ואל"ף נוספת וענינו תנאי, וי"ת אתנה ויקר (רד"ק). ושמתים ליער,
 שהחיות

הו ש ע ב

תרגום אשכנזי כו

דעם בעל ווייהרויך בראננטע,
ויד מיט נאזענרינגען אונד גע-
שמיידע שמוקטע, אונד איה-
רען בוהלערן נאכליעף, אונד
מיינער פעלליג פֿערגאס, זאָ
שפריכט דער עוויגע. —
(טז) דאָך ווערדע איך זיא
נאָך איבעררעדען נאָך יענער
וויסטע ברינגען; אונד צו
איהרעם הערצען שפרע-
כען; (יז) אין יענער גע-
גענד ווערדע איך איהר ווייג-
בערגע וויעדער איינגעבען,
אונד זאָ איהר דאָוטהאל דעם

תִּקְטִיר לָהֶם וְתַעֲד נִזְמָה וְחִלִּיתָהּ
וְתִרְדּ אַחֲרַי מֵאַהֲבִיָּה וְאַתִּי
שָׂכַחָה נְאֻם־יְהוָה: (טז) לָכֵן הִנֵּה
אַנְכִי מִפְתִּיָּה וְהִלְכִיתִיָּה הַמְדַבֵּר
וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ: (יז) וְנִתַּתִּי לָהּ
אֶת־כְּרַמִּיָּה מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק
עֵבֹר לַפֶּתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שְׁמָה
כִּימִי נְעוּרֶיהָ וְכִיּוֹם עַל־וֹתָהּ

מארץ

טריעכזאלס צום איינגאנגע דער האַפֿנונג מאַכען. דאָן ווירד זיא וויעדער וועכסעלגע-
זענגע אַנשטיממען, וויא אין איהרעם יונגֿריליכען שטאַנדע, וויא צודער צייט, דאָזיא
אויס

ר ש י

להם ול' הוה הוא: ותעד נזמה וחליטה. לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים. וחליטה
ל' ערבי הוא קישוט: (טז) לכן הנה אנכי מפתיה. משדלה להמשך אחרי לוחאני"ר בלע"ז ומהו
הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר וליה ושם תשיב אל לבנה כי טוב לה כשעשתה
רלוני מבשמרדה בי: (יז) את כרמיה. ת"י לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים
(איוב כ"ד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (זיר א'). ד"ל והולכתיה המדבר למדבר סיחון ועוג ובסגנון
זה נחנף (יחזקאל ב') שאל' והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי
את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הנרית וברוחי מכס המורדים וגו' והכשרים אקיים וזהו
את כרמיה: ואת עמק עבֹר. עומק הגלות שהן עבורים שם אתן לה לפתח תקוה (תחלת)
תקוה שמתוך אותן לרות תתן לב לאוב אלי: וענתה שמה. לשון דירה כמו מעון אריות (נחום
ב'): כימי נעוריה. שיסנה במלרים ימים רבים: וכיום עלותה וגו'. שלעקה אלי ממלרים מתוך
שיעבוד

ב א ו ר

שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות (רש"י): (כו) וחתעד נזמה וחליחה, הנפרד חליה ויש
לו עוד שקל אחר והוא חלי, וענינו, מיונתן משמע שהוא קשט חזון, כי פה מתרגם בחליטת
מרגליתיה, ובישיעה (ג' ב') על בתי נפש ולתשים מתרגם גם כן וקדשיא וחלישתא, ושם פראו
בל המפרשים שלתשים המה נזמי חזון לפי שהחזון היא בעלת לחש (עיין רש"י וכן מלך שם),
למנום באמת מלה זאת ערבית היא, וכל עדי אשה יקרא בלשון זו חלי, והמקובץ ממנו בערבי
האלאח ובלשון עברי חלאים (זיר השירים ו') כמו מן כבי לבאים (לא כמו שחשבו קלת שהוא
שקל אחר): (טז) אנכי מפחיה, משדלה להמשך אחרי לוחאני"ר בלע"ז (כ"ל לאזאנגער,
(ויט שווייטעוהפֿטען ווֶרְטען לֹרְעֵדֶן) (רש"י). כונתו שרש פתה בבנין פיעל הוא יולא
וענינו הסתה לזולתו ללבת אחרי דמיון קושיו, משא"כ בקל הוא עומד וענינו ג"כ הליכה מאליו
אחר יצר לבו כמו פן יפתה לבבכם (דברים י"א י'): מפחיה, ביו"ד תמורת למ"ד הפעל
והמנהג בלא יו"ד (בן מלך). ועתה יתחיל הנביא בדברי נחומים, ויאמר בשם ה': אחרי
שפתחיה ללבת מדברה, והוא הגלות, עת כי אבו לבת לארץ טובה אחרי מאהביה, אדבר
על לבנה: (יז) ונחתו כרמיה משם, שם במדבר שמה הזה אתן להם כרמיה: ואח עמק עבֹר,
הוא עומק הגלות לדעת רש"י או עמק יזרעאל שנערכו שמה לדעת הראב"ע, אהפך לפתח
תקוה, ומה יראו כי יש אלוה שופט ומשגיח בארץ, כי בעת שהתחשבו בהללחה גדולה ופנו

לכת

4 *

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: (יח) וְהָיָה בַיּוֹם־
הַהוּא נֶאֱמַר יְהוָה תִּקְרָא אִישׁוֹ
וְלֹא תִקְרָא אֵל לֵי עוֹד בְּעַלְיָ:
(יט) וְהִסְרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים
מִפִּיהָ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמָם:
(כ) וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא
עִם־חַיֵּי הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וְרָמַשׁ הָאֲדָמָה וְקִשְׁתָּ וְחַרְבַּב
וּמִלְחָמָה אֲשַׁבֵּר מִן־הָאָרֶץ
וְהַשְּׂכֵבִתִּים לִבְטָח: (כא) וְאֶרְשָׁתִּיךָ
לִי לְעוֹלָם וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְצַדִּיק

אויס מצרים זאגן. (יח) אלסדאן.
שפריכט דער עוויגע, ווירסט
דוא מיך אישי (מיון צערטלי-
צער נאטמע), ניכט מעהר
בעלי (מיון עהע-הערר געננען;
(יט) דער נאמע בעל ווירד אויס
איהרעם מונדע פערבאננט, זיין
אנדענקען אויף עוויג פערגעס
סען זיין. (כ) אויך ווערדע איך
איהנען איינען בונד מיט דעם
געוויילדע דעם פֿעלדעם, גע-
פֿליגעל דעם הימטעלס אונד
געוויירם דער ערדע מאַצען;
באָנען, שווערדט אונד קריעגס-
וואַפֿען אויס דעם לאַנדע וועג-
שאַפֿען, דאָס וואַ רודהיג וואַה-
נען קאַננען. (כא) אונד דאָן דיך
מיר אויף עוויג פֿערלאַ-
בען, מיט גערעכטיגקייט אונד

ובמשפט

רשיי

שיעבוד ונאלתיה כן גם עתה: (יח) תקראי אישי וגו'. תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי ל'
חיכות וחיבת נעורים: בעלי. ל' אדנות ומורא. ורנתינו. פירשו ככלה בנית חמיה ולא ככלה
בנית אביה: (יט) ולא יזכרו עוד. ישראל בשמם של בעלים או לא יזכרו הנעלים בשמם של
ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר שם הנעלים עוד כד"א (ישעיה ב') והאלילים נליל
יחלוף: (כ) עם חית השדה. שאשביט מזיקין מן העולם וכה"א (סם י"א) לא ירעו ולא ישחיתו
וגו': (כא) בלדק ובמשפט. שתתנהגו בהם: ובחסד וברחמים. שיבא לך מחתי על ידיהם
באברהם אבינו כתיב (בראשית י"ח) כי ידעתיו למען אשר יזוה וגו' לעשות לך קדק ומשפט וכנגדן
כחן

באור

לכת דרך כרמים, השמותי גפנס ותאנחם ונפלו בארץ ליה וללמות, ועתה כי יאמינו שהמה
בעמק השפלות איש ואלמית ישועתם מארץ גלותם; אזי וענתה וגו' ענינו הגנתה קול בשיר:
(יח) הקראי אישי. בעל אשה יקרא איש בהתדבקותו לאשתו באהבת הנפש (כי הוא מן ישות
ה"ל חשיבות) כמאמר החכם אשה איש נפש יקרא תכוד (משלי ו' כ"ו) עיי' בבאור ר"א אייכל
נ"ע ס; אמנם בעל הוא, או ע"ש בעילה כמו בעולת בעל, או ע"ש שינהגו אנשי ארץ
קדם באשה מנהג שפחה כי קנין נספו היא והוא ימשל בה כמו באחותו, וא"כ טעמו כמו
בעל השור, לכן אמר השם: תקראי אישי ולא בעלי כלומר תעבדוני באהבה טהורה ויראה
פנימית לך באהבת החומרית ויראת עונש: (יט) והסרת, טעם והסירותי ע"ד ומל ה'
אלהיך, כי בשב השונב ילוח לו עזר אלהי, כמאמרם הבא לטהר מסייעין אותו: מפיה,
אמר מפיה ואמר תקראי, כי כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח באחד ויאמר ולא
יזכרו נכסל ענין במלות שונות (רד"ק): (כ) וכרתי, הפך ואכלתם חית השדה (אכן עזרה)
והוא ע"ד חית השדה השלמה לך (איוב ה' כ"ג) (רד"ק). וככל הענין הזה נבא ישעיה (י"א)
ו' וגר זאב עם כבש לא ירעו ולא ישחיתו וגו': (כא) וארשתיך, כמו מאורסה לאיש (ראב"ע):
לי לעולם, שתהיו לי לעולם: בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים, לפי פשוטו השמות האלה
המה כלם תוארים למדתיו ית' הנודעות לנו מסעולותיו, שעל פיהן ינהג את עולמו, לעשות
לך קדק

וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים:
(כג) וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי בְּאֱמוּנָה וְיִדְעָתְךָ
אֶת־יְהוָה: (כג) וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם־יְהוָה אֶעֱנֶה
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנֵנו אֶת־

רעבט, אויס ליעבע אונד
צערטליכקייט דרך מיר פֿער-
לאבען. (כג) יא איד ווילל דך
טריילך מיר פֿערלאבען, אונד
דאן ווירסט דוא מיך דען
עויגען אויס דאנקבארקייט
וויעדער ליעבען. (כג) צור זעל-
ביגען צייט ווערדע איד געהאָר
פֿערלייגען, שפריכט דער
עויגען איד דעם היממעל,
דיע

הארץ

ר ש י

נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב"ה שנאמר (דברים י"ג) ונתן לך רחמים ושם ה' אלהיך לך
את הנרית ואת החסד (שם י"ז) כסקו מן הלדקה והמשפט כמו שנאמר (עמוס ה') ההופכים
ללענה משפט ולדקה לארץ הניחו אף הקב"ה אסף מהם החסד והרחמים שנא' (ירמיה ט"ו)
כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות לדקה ומשפט
שנאמר (ישעיה א') ליון במשפט חסדה וגומר והקב"ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה ארץ
עטרה לארבעתן ומושיבן בראשן: (כב) וארשתוך לי באמונה. בשנר האמונה שהאמת בגולה
להבטחות שעל ידי נביאי: (כג) אענה את השמים. לזקק על השחקים מפלג הטוב החלויים
במאמר

ב א ו ר

לדקה ומשפט עם כל בריותיו להתחסד עם ברוחיו ולרחם על המדוכאים והאומללים, הכל כפי
מה שזרה חכמתו העליונה וידיעתו הנב"ת. ואמר כי צדקות האלה אחרים אחרך לי לשון
לקחתך לי לעם כנראשונה, כמאמר הנביא (ישעיה נ"ד ז') וברחמים גדולים אקבנך, ובחסד
עולם רפמתיך: (כב) וארשתוך לי באמונה, ידוע כי שמות אמונה ואמת אחים בני אב אחד
המה, כי שרש אמן, וענינו דבר הקיים ומתמיד, כמו ותקעתיו יחד במקום נאמן, וההנדל
בניהם, כי אמת יאמר על אמתת הדבר במהותו ועלמותו, כמו זה' אלהים אמת (ירמיה י'
י) כלומר מליאותו ית' הוא אמת. ואמונה יאמר על שלימות הדבר וקיומו מכד פעולתו אשר
לא תכזב, כמו אל אמונה ואין עול, כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה. ומעשה שעה
המקרא, וארשתוך לי באמונה, ר"ל שפעולת הארוסין תהיה שלימה קיימת ומתמדת, מבלי
שום רמיה וכזב. וידעת אח ה', או בשתבין ותשכיל לדקת ה', דעת אלהים חמלא, כי
הנרה זו מכיאה לכלל דעת ה', כמאמר הנביא (ירמיה ט' כ"ג) כ"א בזאת יתהלל המתהלל
השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט ולדקה בארץ. (כג) אענה, המפרשים רבו כמו רבו
במירוש הפסוקים האלה ובדקדוק פעל ענה, ואענה אף אני חלקי ואומר: פעל ענה הנחתו
הראשונה על תשובת השואל, הן עניית דברים גרידא, וכמהו רבים במקרא, הן ע"י פעולת
העור ליענה וכאב, כמו האל העונה אותי ביום צרתי (בראשית ל"ה ג'), וזהו כי המשיב
דברי השואל הוא באופן מה מסכים עמו למלאות שאלתו, לכן השאל ג"כ פעל ענה על
הסכמת דברים בכלל, והוא קרוב בענין ממש למלה אשכנזית (ענטטפערעכען). ומה כי
האלהים מענה בשמחת לבו (קהלת ה' י"ט) (עיינ באור הרמז"מ מן שם). ולזה יכול ג"כ על
עסק בני אדם למלאות בו תאותם, כמו ענין רע נתן אלהים לבני אדם לענוה בו (קהלת
א' י"ג), והאחרונים שמשו בשם ענין על גדר הדבר ומהותו, ומה העם יקרא התכלית
המסכמת עם סנתה בשם מענה, כמו כל פעל ה' למענהו (משלי י"ו ד') ומה הענין השם
מלות היחס למען יען, המורות על הסבה התכליתית, גם העד יקרא בשם עונה, בעבור
הסכמתו עם הדבר אשר עליו יעיד המעיד. והנה לפי הוראה זו יש לבאר הבתוב שלפנינו
ג"כ מענין הסכמה, כלומר שה' ית' יסכים בפעולת השגחתו עם השמים והארץ ויורעאל
ויעזרם להוליא עניניהם מן הבח אל הפועל. אמוס בכל זאת לא ילא פעל ענה מכלל
הוראתו הראשונה, והוא עניית דברים, וכדעת הרד"ק. ומה נעמה המל לה הזאת כאלו
השמים

הָאָרֶץ: (כד) וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת־
 רִדְגָן וְאֶת־הַחִירוֹשׁ וְאֶת־
 הַיְצִהָר וְהֵם יַעֲנוּ אֶת־יִזְרְעֵאל:
 (כה) וְזִרְעֹתֶיהָ לִי בְּאָרֶץ וְרַחֲמֹתַי
 אֶת־לֵא רַחֲמָה וְאִמְרֹתַי לֵא־
 עַמִּי עַמִּי־אֲתָהּ וְהִיא יֹאמֵר אֱלֹהֵי:
 ג (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עוֹד לִךְ
 אֶרְב־אִשָּׁה אֶהְבֵּת רַע
 וּמִנְאֻפֹת כִּאֲהַבֵּת יְהוָה אֶת־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְהֵם פְּנִים אֶל־אֱלֹהִים
 יֵאָחֲזוּ וְאֶהְבֵּי אֲשֵׁישֵׁי עֲנָבִים:

דיעזער דער ערדע, (כד) דיא
 ערדע דעם קארן, מאַסט אונד
 אהלע, אונד דייעזע זירעאל.
 (כה) זאָ ווילל איך דיא מיר
 וויעדער פֿאַרטפֿלאַנצען אים
 לאַנדע, דער אונבעגינסטיג־
 טען מיינע גונסט וויעדער שעני
 קען, דיא פֿערוואַרפֿענען וויע־
 דער אַלס מיון פֿאַלק ערקענ־
 נען, אונד עם ווירד מיך וויע־
 דער אַנרופֿען: מיון נאָטט!
 ג (א) דער עוויגע שפראַך פֿער־
 נער צו מיר: געהע, ליע־
 בע איין פֿרויענצימטער, דאָז
 עהעברעכֿעריש דעם גאַטטען
 ליעבע פֿערגיסט, זאָ וויא דער
 עוויגע דיא קינדער ישראל

ליעבט, זיא אַבער נאָך אַבגעטטערייא שטרעבען, אונד דעם וווינע ערגעבען זינד.
 היע־

ר ש י

במאמר והם יענו לזוק מים על הארץ: (כד) את זירעאל. את בני הגולה שזרעו ונקבלו:
 (כה) זרעתייה לי. כזרע סאה להכניס כמה כורין כן יתוספו עליהם כמה גרים:
 ג (א) אהבת ריע. חנינה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו באהבת הקב"ה את ישראל
 והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים: אשישי ענבים. פירש מנחם גביעי יין אהבים
 להשתכר ביינם ואינם עוסקים בתורה וכן מלינו שמענישם במקום אחר על כך השותים במזרקי
 יין

ב א ו ר

השמים והארץ ותבואת האדמה ויזרעאל שאלים זה מזה השפעת כחותיהם, ובעת הישועה
 יאמר ה' יתברך אענה את השמים על שאלתם, והמה יענו את הארץ, והארץ תענה את
 הדין וגו' והם יענו את זירעאל, ואמר בתחילה דרך כלל, והיה ביום ההוא אענה נאם ה'
 שהוא הסנה הראשונה, וממנה תסובב השתלשלות הסנות הפרטים. וע"פ זה תרגמתי:
 (כד) יזרעאל, בני הגולה שזרעו ונקבלו (רש"י): (כה) זרעתייה, שיפרו וירצו כזרע הארץ
 (ראב"ע). וכנוי הנקבה מוסב למטה על לא רחמה: לי, לכבודי.

ג (א) אהבת רע, לפי דעת הרד"ק וכן מלך, באורו שאתה תאהבה ותהיה לה לרע.
 ולדעת הראב"ע פרושו שאת"כ תהיה אהובת רע תנאף עם אחר. אמנם פרושם דחוק
 מאד כאשר יראה כל משכיל; אך אין לורד לזה שכלו הוא דרך משל על ישראל האהובים לה'
 והם פונים אל אלהים אחרים, באשה האהובה על בעלה ומנאפת עליו, והנביא ברוח קדשו
 הליב ליעני העם מעשה המגועל והמכוער לדוגמה ולמשל, למען יתעוררו מדבריו. וכ"כ רש"י
 ז"ל חנינה על בעלה והיא מנאפת תחתיו. וכן תרגמתי. ועל השנות הנבואה פעמים, אולי
 כוונתו במשל השני על זמן המלכים האחרונים שכלנו אחר ירבעם מלך ישראל. ועיקר כוונת
 הנביא בפרשה זו להודיע שנהיותם בארץ אייביהם אחרי בית שני לא יעבדו עוד לאלהים
 אחרים, ובאחרית הימים ישנו מדרכיהם הרעים ויבקשו ה' ודוד מלכם: ואהבי אשישי ענבים,
 מנחם

(ג) וְאָכַרְתָּ לִי בַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף
 וְחָמֵר שְׁעָרִים וְלַתֶּךָ שְׁעָרִים:
 (ג) וְאָמַר אֵלַיָּה יָמִים רַבִּים תֵּשְׁבֵי
 לִי לֹא תִזְנִי וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ אֲנִי
 אֲנִי אֵלַיָּךְ: (ו) כִּי יָמִים רַבִּים

(ג) היערויף ערה אנדעלטע איד
 מיר איין זאלעם ווייב פֿיר
 פֿינפֿצעהן זילבערשטיקע אונד
 אנדערטהאלב חומר גערסטע.
 (ג) צו דיעוער שפּראַך איד:
 בלויבע מיר איינע צייטלאנג
 טרייא, בוהלע ניכט אונד זייא
 קיינעם אנדערן מאַנעם, זא
 ווערדע איד אויך דער דייניגע
 וויעדער זיין; (ד) דען לאַנגע צייט

ישבו

ר ש י

יין (עמוס ו'): (ב) ואכרה לי. לשון סמורה ברגנייא בלע"ז כמו (בראשית נ') אשר כריתי לי
 וזכרתי היס קורין למכירה בירה: בחמשה עשר כסף וחומר שערים ולתך שערים. ת"י ופרקתינון
 במימרא ביום חמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקלי' כיפור לנפשיהון ואמרית דיהון מקרבין
 קדמי עומר ארמותא מעללת שמרין כלומר לא הוגעתים בדברים קשים. בחמשה עשר כסף במטריא
 ניסן ובפסיקתא הוא נדרש בט"ו כסף בט"ו בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר ל'
 סאה והלתך חלי חומר: (ג) ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. ימים שנים רבים שלשה הרי
 חמשה אלו חמשים יום שנין פסח לעלרת בו ביום נתתי להם את התורה ובה הזהרתיה לא חזני:
 ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות ב'): וגם אני אליך. אנכי ה' אלהיך (שם)
 ואשר עשה שני חטונות מחמשים יום אחד לסקוף חומר וא' לסקוף לתך כנגד המן שירד להם לסקוף
 ל' יום בט"ו באייר ומשם לחמשה עשר יום מנין סאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בר"ח
 סיון. ובשם רב האי מלאתי דבר הגון. ואכרה לי וגו' קבנתי דמי כיפר פדיונה לנגדי בדמים
 קלים האומר ערך נפשי עלי אם מנן שמים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל. וחומר שעורין
 ערך זכר מנן שערים שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל והם דמי פדיון חומר שעורין שנים
 הוא חמשים שקל כסף. ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש שערים וחמשה שקלים
 הוא ערך הקלוב מנן חמש עד ה' שנים חמש שקלים ומנן חמש שנים עד בן שערים שנה והיה
 ערכך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי לי
 לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר ואין זבח במקדש
 ציבורה

ב א ו ר

מנחם פירוש גביעי יין, אהבים להשתכר ביינם, וכן מליון שמעניינם במקום אחר (עמוס ו')
 (ז) השוחים במזרחי יין (רש"י) ונביא זה בעלמו הוכיחם על זה להלן [ד'] זנות ויין ותירוש
 יקח לב: אשישי ענבים, שעורו אשישי יין ענבים. ואכן כספי פתח אשיש מן שיס (מזרחי)
 שהכלים היו מן אנכי שיס: (ב) ואכרה לי, שרשו כרה ברגנייא בלע"ז, (ג"ל בארגאנגע
 קטיוען, ערה אנדען בל"א) כמו אשר כריתי לי, בזכרתי היס קורין למכירה בירה (רש"י) והוא
 מגמ' דפ' גיד הנשה. וכתב הראב"ע ע"ז יש אומרים ואקנה אותה ואינו נכון בטעם ובדקדוק,
 והוא מגזרת הכר נא עכ"ל. כוונתו שאינו נכון להיות מגזרת נל"ה בעבור דגשות הכ"ף,
 לכן אמר שהוא מגזרת הכר נא מחסרי פ"א נו"ן. אמנם כבר כתב הרד"ק במגלול (ד' פיורדא
 וכן פי' פה) שדגש הכ"ף לתפארת הקריאה, כמו מקדש. ולדעתי כמו שזכר חסר יאמר
 אל המרגל לחבור את הארץ (יהושע ב' ב') כן נאמר משורש כרה שעניו ג"כ תפירה על כל
 מקח לשון כירה, בעבור הסוחר אשר יסחור הארץ וירגל אותה לעשות קנין ומכירה, ובה
 דומה כמעט למלה לועזית (טפסקווליון): וחמר שערים ולתך, הרי מ"ה סאה, שהחומר
 שלשים ולתך חלי חומר (מרש"י): (ג) ואומר אליה, לפי דעת יונתן בנות המשל על ימי
 הגלות. ישבו ב"י ימים רבים ויחזקו בעבודת ה' ולא יפנו אל אלהים אחרים ואז ירחם ה'
 עליהם: וגם אני אליך, מלת לא שזכר עומד במקום שנים, ושעורו גם אני לא אבוא אליך,
 (רד"ק ראב"ע וכן מלך). אמנם אין צורך לזה, כי האמת בדעת יונתן כי טעמו וגם אני
 חסיה אליך, לרחם עליך: (ד) כי ימים רבים, אין מלך, ואין טענה מהחשמונאים כי אינם
 מבגי

יִשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מְלֶכֶד וְאֵין
 שָׂר וְאֵין זְבַח וְאֵין מִצְבָּה וְאֵין
 אֶפְסֹד וְתַרְפִּים: (ה) אַחַר יִשְׁבוּ
 בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְקִשׁוּ אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת־דָּוִד מְלַכְכֶם וּפְתַדְדוּ
 אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוֹבוֹ בְּאַחֲרִית
 הַיָּמִים:

ד (א) שְׁמַעוּ דְבַר־יְהוָה בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל כִּי רִיב לִיהוָה עִם־
 יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי אֵין־אֵמֶת וְאֵין־
 חֶסֶד וְאֵין־דַּעַת אֱלֹהִים בְּאָרֶץ:
 אלה

ד ש י

ביהודה ואין מלכת הבעל בשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המגיד להם ועלמיו ואין תרפים הם דמות הנעשים בכיון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאיליהן מגידים ועלמות וכן ת"י ולית אפוד ומסוי: (ה) אחר. ימי הגולה: ישבו בני ישראל ובקשו את ה' וגו'. תנא משום ר"ש בן יוחאי בנ' דברים מאסו בני ישראל בימי רחבעם במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובבית המקדש ה"ד (מלכים א' י"ג) מה לנו חלק בדוד כמשמעו לחליך ישראל (שס) אל תקרי לחליך אלל לחליך. ראה ביתך דוד (שס) זה ב"ה אמר ר"ש בן מנסיא אין מראין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דוד מלכס כמשמעו ופחדו אל ה' ואל טובו זה בית המקדש כד"א הכר הטוב הזה:

ב א ו ר

מבני יהודה (ראב"ע). ואין זבח ואין מצבה, אין זבח לשם ואין מצבה לע"ז: ואין אפוד והרפים, אין אפוד לאל שיהיה מגיד העתידות באורים ותומים, ואין תרפים לע"ז שהם מגידים העתידות לדעת המאמינים בהם. (ה) ובקשו, חסד דגש בקו"ף עי"ן הפעל והוא מנוין הכבד, להקל על הלשון, כמו שלחו באש מקדשך (תהלים ע"ז ז'). ופחדו, שיפחדו וייראו ממנו וינהרו אליו ואל טובו כלומר אל כבודו כמו אני אעביר כל טובי על פניך (שמות ל"ג י"ט) מרב סעדיה.

ד (א) שמעו, נבואה שנייה אשר צה הוכיחם על רוע מדותיהם והשחתת דרכם, בחלקת לשני חלקים. בחלק הא' (מן פסוק א' עד פסוק י"א) יזכור הנביא את חומר עונותיהם אשר כלל במאמר א', והוא כי אין אמת ואין חסד וגו' כמו שאנאר להלן ואח"כ יפרוט אותם אחד אחד וידבר אתם קשות להגיד להם חינוך את עונשם הקשה. ובחלק השני (מן פסוק י"א עד סוף הפרשה) ידבר מהסנות הגורמות להם כל אלה, והמה יין ורוח זנונים. וזהו ינא להזהיר את יהודה שלא יעלו אליהם ולא יתחברו במעשיהם פן יאשמו גם המה. כי אין אמת וגו', יספר בחמלת הפרשה דרך כלל העדר הקנינים המשלימים ומעמידים קנון המין, והמה שלשה במספר. אמת, והוא התחייבות צ"א זה לזה במעשיהם ועסקיהם ודבורם. חסד, הוא הכללת הטובה אשר יעשה האדם לזולתו יותר מהראוי. דעה אלהים, היא הכנה פנימית

ויערדען דיא קינדער ישראל
 אהנע קעניג אונד פירשט, אהי
 נע אפפער אונד אלטאר, אהי
 נע פריעסטערראק אונד ארא
 קעל בלייבען: (ה) אלסדאן ווער
 דען זיא זיך וויעדער נאך דעם
 עוויגען איהרעם גאטטע אונד
 נאך איהרעם קעניג דוד זעה
 נען. יא איינסט אין שפעטען
 צייטען, ווערדען זיא זאגאר
 עהרפורכטספאלל צום עוויגען
 אונד צו דעססען העררליכקייט
 הערכייא איילען.

ד (א) פערנעהמעט, איהר
 קינדער ישראל'ס דעם
 עוויגען פעהר הייסונג! ער, דער
 עוויגער עבטעט מיט דעם לאג
 דעם בעוואהנערן; דען ניר
 גענדס איזט טרייע, נירגענדס
 עדעלזין, נירגענדס ערקעננט
 נים גאטטעם אים לאנדע.
 א"י

(ג) אלה וכחש ורצה וגנב וגאף
 פָּרְצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ: (ג) עַד-
 בֵּן הָאָבֶל הָאָרֶץ וְאִמְלַל כָּל-
 יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחֵיט הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף
 הַשָּׁמַיִם וְגַם-דְּגֵי הַיָּם יֵאָסְפוּ:
 (ד) אֵךְ אִישׁ אֶל-יָרֵב וְאֶל-
 יוֹכָח אִישׁ וְעַמָּה כְּמַרְיָבִי כִהֵן:

(ג) איבעראל מינאיד, טרוג,
 מאַרד, דיעכשטאהל, עהע:
 ברוך — ציגעללאזן איזט אל-
 לעם, בלוטשולד אויף בלוט-
 שולד הייפען זיא. (ג) דאראב
 זינקע דאז לאנד אין טיעפע
 טרויער, הינשמאַכטען זאל-
 לען אללע איינוואהנער זאמטט
 דעם געוילדע דעם פעלדעם
 אונד דעם געפליגעל דעם הימ-
 מעלס; אויך דיא פישע אים
 מערע זאללען הינשווינדען.
 (ד) ניעמאנד אייפערט דא-
 געגען, ניעמאנד וויזעט צו-
 רעכט, אונד דאז פאלק שיינט צו
 וועטטאייפערן מיט דען פרעסטערן.

וכשלה

רעכט, אונד דאז פאלק שיינט צו וועטטאייפערן מיט דען פרעסטערן.

ר ש י

ד (ב) אלה וכחש. נשבעין בשקר: פרכו. ת"י ומולדין בנין מנשי חזריהון: ודמים בדמים
 נגעו. חובין על חובין מוספין. ולפי משמעו פרכו הגדר והרבו שפיכות דמים עד
 ונגע דם הרוב זה בדם חזירו: (ג) תאבל. תחרב ויגדל האבל נה: יאספו. יזערון מן קדם
 חזריהון לשון כליון כמו אסף אסיפס (ירמיה ח'): (ד) אך איש אל ירב. אחס מתרין בניאי
 אחת שלא יריבון אחכם ולא יוכיחו אחכם כמו שנאמר (בעמים ז') שאמר לו אמליה כהן בית אל
 לא תנבא על בית יעקב ולא תטיף על בית ישחק והוא בימי ירבעם בן יואש שנתנבא הושע בימיו
 ועמך כמרבי כהן. כלו עם מלפיהון שהכהנים היו בני הוראה כמו שנאמר יורו משפטך ליעקב

ב א ר

פנימית נפש שיש בורא יודע כל, משגיח על כל ואוהב הדיק והישר, משכיר ומעניש לב"ח
 על מעשיהם ומעלליהם, שלשה אלה יחדו יהיו חמים להעלות האומה המשתלמת בס על גפי
 מרומי קרת ורום ההנלחה. אמנם מבלעדי אלה לא יקום ולא יהיה שום קבוץ לא יאריבו
 ימים עליה כאשר הורה הנסיון. והנה אחרי שאמר כי ג' עמודי העולם ירופפו, חזר לספר
 צפרעות מליאות הענינים הרעים הנאים אליהם תחתייהם ואשר שלטו בארץ. ונגד האמת אשר:
 (ב) אלה וכחש ורצוח וגו', אלה כלם שהמה הפוך האמת גברו בכל הארץ, ובהתחבר מלת
 אלה עם כחש או תרמית יורה על שבעת שקר, כמו אלה פיהו מלא מרמות ותוך: פרצו,
 מלשון פורץ גדר ובעבור האתנח שנמלת ונאוף, נראה שמלת פרכו עומדת בפ"ע, וטעמו ויושני
 ארץ כלם פרכו גדר המוסר והחכמה האמתית שהיא היורה, כי הרגשת היראה והמוסר היא
 טבנית לנפש והיא כמו גדר בולם וסוגר בעד כוחותיה ותשוקותיה שלא ילאו מערך השווי.
 וכל מי שהקשה את לבו ואזניו הכביד מנטות אל ההרגשה הנפשית ההיא, הוא כאלו פורץ הגדר
 הזה, וזה כוונת תרגומי (ליגעוואן): ודמים בדמים נגעו, דמי הנקיים הרבים אשר נהרגו
 ונגעים אלה באלה. וי"ת חובין על חובין מוספין: (ג) על כן, יזכיר העונש המסובב מרוע
 דרכם, שהארץ וכל יושביה חרוב יחרבו וילכו לאבדון. ותאבל הוא מלשון כליון והשחמה, כמו אכלה
 אדמה (יואל ח' י'): ואמלל, שראו אמל והלמ"ד כפל, והוא נרדף בענינו עם שורש מול, אך
 מול בקל יורה על כריתת הדבר ממקום חבורו, מבלי שקדם לו שום מלישות כח פנימי כמו
 וימל אברהם את בשר ערלחו, ובפיעל יאמר על הדבר הנכרת והנשחק ע"י שניתת הכח הפנימי
 המעמידו, כמו ולערב ימולל וינש (תהלים ל'), ומהו הטעם יקראו השבלים המלאות והיבשות
 בשם מלילות, ע"ש שהם נוחות להשחק, ואמל יפול על השחת הדבר אחת אחת ע"י יבש הלכותות
 שנפש הזוממת (וועוקען, טוואכטען): בחית השדה, עם חיות השדה, והוא דרך גוזמי
 להפליגת הדבר, וכן נעוף השמים ודגי היס. יאספו, לשון כליון כמו אסף אסיפס (ירמיה
 ח' י"ג) רש"י: (ד) אך, לאמת הדבר, כמו אך עלמי ונשתי (בראשית כ"ט). עתה יזכור הנביא
 המסובב מהעדר החסר שזכר למעלה, שאין איש במליאות שיריב עם רעהו או יוכיחו על רשעתו
 להורות לו הדרך אשר ילך בה: ועמך כמרבי כהן, כתוב זה מן הקשים שנספר הושע, והמפרש

(ה) וְכָשַׁלְתָּ הַיּוֹם וְכָשַׁל גַּם-נְבִיא
 עִמָּךְ לִיכָה וּדְמִיתִי אִמָּה: (ו) נְדָמוּ
 עִמִּי מִבְּלִי הִדְעַת כִּי אַתָּה הִדְעַת
 מֵאִסַּת וְאִמָּאִסָּאךְ מִבְּהִין לִי
 וְהִשְׁכַּח תּוֹרַת אֲרֵהֶיךָ אֲשַׁכַּח
 בְּנִיךָ גַּם-אֲנִי: (ז) כְּרֹבֶם בֶּן חֲטָאוֹ-

(ה) זא שטירצע דוא בייא העל-
 לעם טאגע, מיט דיר זינקע
 דער פראפעט אין דיסטערע
 נאכט. — צערניכטען ווילל איך
 דיינען מוטטערשטאם! (ו) הא!
 מיין פאלק איזט גאנץ בעטייבט
 אויס מאנגעל אן ערקעננטנים;
 יא, זא וויא דוא ערקעננטנים
 פערווארפסט, זא פערווערפע
 איך אויך דיר פאן מיינעם
 פריעסטערדיענסטע; דוא פער-
 גאסעסט דיינעם גאטטעם לעה-

רע, זא ווילל איך אויך דיינער קינדער פערגעססען. (ז) נאך איהרער מענגע צאהל הייפ-
 טען

ר ש י

(דברים ל"ג): (ה) ובשלת היום וגו'. ותתקלון ציממא ויתקלון אף נביאי שקרא דעמכין בדבליליא
 ואזנהית ית כנשתכון ואבייש בניסויא שלכם: נביא עמך. נביא ש"מך: ודמיתי. כמו נדמו עמי
 כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו: (ו) אשכח בניך. באותן שעמדו על הר סיני נתנו בניהם
 ערבים תחת אבותיהם לשמור את התורה: (ז) כרובם בן חטאו. כאשרבו וגדלו בן הוסיפו לחטוא.

ב א ו ר

נדחקו מאד בבאורו, ורובם פתרו לפי ת"י, ועמך נלו עם מלפיהוין. ויתכן שטעם הכתוב הוא
 כי הנביא יסוב הדבור להשם לאמר ועמך, הם נביאי אמת המוכיחים בשער, ואשנים בעיניהם
 במריבי כהן, כלומר כאלה אשר יריבו עם הכהן, כמו שמלנו צימי עמוס, שאלח אמליה הכהן
 אל ירבעם מלך ישראל לאמר קשר עלך עמוס (עמוס ז' י'). אמנם העיקר בפירוש
 הכתוב היא זה: כי העם יריבו עם הכהנים בעבור היתר שאת ויתר עו צרשעת אלה
 וכחש שזכר לעיל, וכל אחד ישתדל להיות לו בזה יתר מרעהו: (ה) ובשלת היום וגו',
 שיעור הכתוב לדעת הרד"ק: ובשלת ובשל גם נביא עמך היום בדבלילה כלומר שיפלו יחדו באור
 היום באלו יהיה חשנת הלילה. אמנם ידוע (עיי' בהקדמה) שסדור הדברים שלא כמשפט
 בכתובים הוא לפעמים לעורר על הענין; לכן יתכן שנגד ישראל אמר: בעבור מעשיך תפול
 ותכשל ציוס בעור הממשש בלהרים ונגד הנביא שקראמר: לילה, כלומר לילה יהיה לך מחזור;
 ותרגומי סובל גם כוה זו. ודמיתי אמך, וכרתי כניסתך כלומר שלא תשאר בישראל כנסיה
 כי יתפזרו בגלות אחד הנה ואחד הנה, ובבר פרשנו כי הכנסה תקרא אם (רד"ק). ודמיתי ענין
 כריתה כמו כי נדמה כל עם כנען (לפניה א' י"א): (ו) ודמו עמי מבלי הדעת, עתה ידבר
 הנביא ממה שיסובב מחסרון הדעת שזכר למעלה ויאמר: נדמו, הואב"ע ורד"ק פתרו ג"כ
 מענין כריתה ולפ"ז יתכן שטעם הכתוב בן הוא: נכרתו עמי מבלי דעת כלומר בעבור שהמה
 מנועים מכל הרגשות והשגות הנפשיי הנקראים דעה, כידוע שרש ידע הונח על כל הרגשה
 עזומה וליור חזק נפשו המשכלת וכמו בן גזרו בל"א ממלת (וויססען) על הרגשה המוסרית
 (דחז געוויססען), ולפ"ז תרגומו (מיין פֿאָלך חויזט וועגען געוויססעלען וויגקייט דעהין); אמנם רש"י
 פירש: כאדם היושב ותוהא ואין מענה בפיו ע"כ, וא"כ הוא מלשון שתיקה כמו אוי לי כי נדמתי
 (ישעיה ו'), וגם יונתן תרגם אטפשו וכן תרגמתי: כי אחה הדעה מאסח, אמר כנגד הכהן
 שהיה בזמן ההוא — ולפי פרושי למעלה הי' אמלי' הנזכר בעמוס — אתה מאסת הדעת
 בעמך ולא תעשה משפטך כי שפתי כהן ישמרו דעת, לכן אמאסך גם אני מכהן לי, ותשכח
 תורת אלהיך כי לכהנים נתנה התורה להורותם כמ"ש יורו משפטך ליעקב (דברים ל"ג ו')
 (מרד"ק). גם בניך אשכח, ע"ד משל כאדם השוכח דבר ולא ישים לבו עליו וע"ד זה השכח חנות
 אל (תהלים ע"ז י') (מהג"ל): (ז) כרובם בן חטאו לי, אחד משמושי בן הוא לשיעור וערך כמו
 כאשר

לִי כְבוֹדָם בְּקִלּוֹן אֲמִיר: (ח) חֲטֵאתָ עִמִּי יֹאכְלוּ וְאֶל-עֵינָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ: (ט) וְרַיָּה כָעַם כִּכְרֵן וּפְקַדְתִּי עָלָיו וְדַרְכָּיו וּמַעַלְלָיו אָשִׁיב לָו: (י) וְאָכְלוּ וְלֹא יִשְׁבְּעוּ הֲזִנוּ וְלֹא יִפְרְצוּ כִי-אֶת-יְהוָה

טען זיא יא זינדען מיך; דאָרום וואַנדלע איך און שאַנדע איהם: רען רוהם. (ח) זיא, דיא מיי-נעם פֿאַלקעס זינדענאַפֿפֿער פֿערצעה-יען, מענען נון אויך איהרע פֿערברעכען מיט ביי-סען, (ט) עם ערגעהע דעם פריעסטער וויא דעם פֿאַלקע; און דיעזעס ווילל איך זיינען וואַנדעל אַהנדען, אונד יענעם זיינער טהאַטען לאַהן פֿערגעל-טען. (י) געניעסען זיא, זאָ זאָללען זיא זיך ניכט לאַבען; בוהלען זיא, זאָ ווערדען זיא זיך ניכט פֿערמעהרען, דען זיא פֿער-

עובר

ר ש י

כן חטאו לי עברי כן בכמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה (שמות א') קראו להם כן הלכו מפניהם (הושע י"א) כל כמה שהנביאים קוראין להם להוכיחן כן הם היו נורחין מפניהם כרוכס כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: (ח) חטאת עמי. כל חטאת שבספרי תרי עשר פתחין לפי שגולן דבוקין חוץ מאחד (מיכה א') ראשית חטאת היא לכת ליון חטאותיהם של עמי יאכלו אותם ונביאי השקר שאמר להם למעלה ובשל גם נביא עמד נעשו להם כהני צמות ואוכלים מה שהיו כהנים ראויין לאכול: ואל עונם. של ישראל ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מלפני שיביאו לו ממון וקרבתות לכפרה: (ט) והיה כעס ככהן. אני אשזה את העם לבזיון כהני שחללו אתם מכהן להם ולכן אף אני אחלל את העם בצומות כן ת"י: (י) ולא יפרצו. לא יגדלו בניס: זנות

ב א ו ר

כאשר יענו אותו כן ירבה (יע — דעסטן) (שמות א' י"ח); קראו להם כן הלכו, לדעת מפרשים (להלן י"א ב') ובאורו לפי ת"י, כמו שהרבתי להם הון ועושר כן חטאו לי, וכן אמרו בדברים רבה א"ר כל שהרבתי להם ארצות כן חטאו לי שנאמר כל מזבחותם כגלים על תלמי שדי. דבר אחר כל שהרבתי להם עושר חטאו לי שנאמר מכספם והבזם עשו להם עזבים. הנה יבארו כתוב זה על העם; אכן לפי המצד המקראות על הכהנים נאמר כשיעור כמותם כן היה שיעור חטאתם וכן פירש"י. בבודם, שעורו לכן כבודם והוא הרבוי, בקלון אמיר. בקלון, האות המרפה אשר יושם בפני איש דמים נקרא בערבי: קלון (לויכען דער חוינפֿחטיע). (ח) חטאת עמי, אינם כהנים כי אם לאכול חטאת ואשם שמביאים העם לא להורות התורה והדרך הישרה, ואל עון העם ישאו הכהנים כל אחד נפשו לאמר: מתי יחטאו ויביאו חטאת וזהו בענין וחליו הוא נושא את נפשו (רש"י ורד"ק); ויתכן טעם הכתוב: על עון עלמם ישאו נפשו כלומר הוסיפו חטאת נפש העם. חמס העיקר לדעתי בבאור הכתוב כן הוא: כמו שהיו אוכלים עד הנה קרבן חטאתם כן גם ישאו עתה עמם עון נפשם. הנה מפי' רש"י משמע שלא יתכן שיאמר הכתוב זה על כהני ה' כ"א על נביאי שקר שהיו נעשים להם כהני צמות בקרב השנטים והיו אוכלים מה שכהנים ראויים לאכול, אבל יפה כתב אברבנאל ו"ל: אינו רחוק אללי שיאמר על הכהנים מזרע אהרן שהיו בתוך השנטים והיו צרעתם כיוצא בזה, כי כבר אמר ירמיה עליהם: הכהנים לא אמרו איה ה' לשי שולס היו דעים וחטאים לה' מאד ע"כ. (ט) והיה כעם ככהן, אחרי שכהנים המה נדרים כזווי יעם, גם בעיני לא ינדלו, לכן והיה העם ככהן ונהן כעם, לזה ר"ל לעם אפקוד דרבוי, ולכהן מעלליו אשיב לו: כעם ככהן כפי הדמיון הם כמו כעמי בעמד (מלכים א' כ"ב ד'). (י) ואכלו ולא ישבעו, עתה יבאר הנביא הפקידה לאמר: אם אכלו לא ישבעו ואם הזנה הזו לא יפרצו לרוב. הזנו, לדעת הראב"ע ואברבנאל פועל יולא הוא ופרשו זנו נפשם והזנו אחרים עמהם, ולדעת הרד"ק פועל עומד. יפרצו, כל דבר היוצא מן הגבול יאמר בו לשון פרץ כמו ויפרץ האיש (אברבנאל). כי אח' ה' עוברו לשמר, הגאון רב סעדי' הדביק מלת לשמר

עֲזָבוּ לְשֹׁמֵר: (יא) זְנוֹת וַיִּין וְתִירוֹשׁ
 יִקַּח לֵב: (יב) עֲמִי בַעְצוּ יִשְׂאֵל
 וּמִקְלוֹ יִגִּיד לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים
 הִתְעָה וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֵלֹהִים:
 (יג) עַל־רֵאשֵׁי הַהָרִים יִזְבְּחוּ וְעַל־
 הַיְבֻעוֹת יִקְטְרוּ תַחַת אֱלֹהִים

פֿערליעסען איהרע טרייע גע-
 בען דען עוויגען. — (יא) בּוּהֿ=
 לערייא, וויין אונד מאַסטרוי=
 בען דען פֿערשטאַנד. —
 (יב) איינען בלאַק פֿראַנט מיין
 פֿאַלק אום ראַטה, אין שטאַב
 זאָלל איהם הייל פֿערקינדען—
 פֿאַם וואָהנזינע איררע געליי-
 טעט, פֿיעלען זיא פֿאַן איהרעם
 גאַטטע אַב. (יג) אויף דער
 בערגע גיפֿעל אָפֿפֿערן זיא
 דיא מענגע, אויף דען היגעלן

ולבנה
 רייכערן ויא דיא פֿיללע, דאָרט אונטער דען שטאַטטען ייִבען
 איי

ד ש י

(יא) זנות ויין ותירוש. שהם עסוקים בם לקח את לבם מאחרי: (יב) בעצו ישאל. בדמיון
 שצפה מן העץ: יגיד לו. אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הנעל בשם ע"א: (יג) אלון.
 קיי"א נייא

ב א ו ר

לשאר לפסוק שלאחריו ושעורו: את ה' עזבו לשמור זנות; אכן אינו כריך לזה כי שעורו:
 את ה' עזבו לשמור בריתו, וכן המתרגם היוני הדניק מלת עמי בפסוק י"ב לפסוק י"א ללא
 דורך: (יא) זנות ויין ותירוש, בזלזל שני זה יבאר הנביא סבה הגורמת להם כל אלה והמה
 זנות ויין ותירוש הם המה סבת כל מרי ואון; המה העו לבדם ויבזו מהם חנונות לבם.
 וטעם יקח כי הזנות גם יין ותירוש כל אחד מהם יקח לב (ראב"ע). יקח, כמו ולקוח נפשות
 (משלי י"א ל'): (יב) עמי בעצו ישאל, עתה יפרוט הנביא דבריו בשם ה' ויאמר: העד שנאחר
 בלא לב להנין הוא: עמי, לקחתים לי לעם סגולה ויחדתים בשמי, והמה לבול עץ יסגרו
 וישאלו עזות לו. בעצו ישאל, הריק"ס פי' הם כמו עזר שיורה לו מקלו הדרך שהוא הולך
 בה ומקלו הם נביאי שקר ע"כ, והוה דרך דרש, וכבר דרשו ע"ז בדרך לחות חכמינו ז"ל
 (פסחים ד' נ"ג): אמוס על ענין הקסמים דבר הנחוב, כי ידוע לנו מספרי רומיים שגני
 מיני קסמים היו בידיהם, האחד קראו היונים (בעלאמאנטיא, ווייזשגונג דורך פפיוע)
 ועל אושן הזה ה', לקחו שני חלים, בס מרתו הדבר אשר חשבו לדעת, וישליכו אותם בלא
 (קעבער) ואח"כ הוליאו אחד ממנו, וע"פ אותה האית הזרותה בוכן עשו (עיין יחזקאל כ"א
 כ"א). ומין השני ה' ג"ב על דרך זה, רק תחת החלים ה' שתי מקלות, גם הנה תפסמה
 בשמי הדברים אשר ירלו לדעת, ומין קסם זה קראו (רהאנראמאנטיא, ווייזשגונג דורך טטעבע).
 גם חכמינו ז"ל אמרו בסנהדרין: איה מנחש האומר פחו נפלה מפיו מקלו נפל מידו וכו' ועיין
 מה שכתבו על דרכי קסמים האלה, הרמב"ם בפ"א מהלכות ע"ז, ובספרו מנין המלות לאו מ"ה,
 ובספר המלות מר' משה מקובי לאו נ"ג, כי אין להאריך בספורם אחרי שגבר נכחו
 בימינו. ומקלו, משפטו במוכרת ברגש הקו"ף ויפול באקובץ ובכנוי להקל. ועל משקלו כבר כתב
 הרד"ק במגללו (דף ק"ע ודף קפ"ה דפוס פיורדא) שיתכן שמקלו פֿעל בפלם שפֿים וא"כ שרשו מקל
 ויתכן ג"כ שרשו קָלל, ומשפטו מנקל בפלם מנעל. (יג) על ראשי ההרים, דרך
 ע"ז כמו שכתב בתורה על ההרים הרמים ועל הגבהות (דברים י"ב ב') מרד"ק. יזבחו,
 מן הדגש ואינו יולא לשלישי כמו שכתב הראב"ע, אבל הדגש במקומות אלה יורה על רוב הפעולה
 (מהנ"ל) וכן תרגמתי. אלון, ת"י בלוט והוה הערמון (קאסטאניענבוים) בלאון ערבי, ורש"י
 פי' קייאניא בלע"ו (טענע, חייבען) שגדל בו פרי שקורין, גלאנץ (גלאנדעס, חייבען) וכן
 תרגמתי

וּלְבַנָּהּ וְאֵלֶּהָ כִּי טוֹב צְלָה עַל-
בֶּן תּוֹנִינָהּ בְּנוֹתֶיכֶם וּכְלוּתֶיכֶם
תִּנְאַפְּנָה: (יד) לֹא אֶפְקֹד עַל-
בְּנוֹתֶיכֶם כִּי תּוֹנִינָה וְעַל-
כְּלוּתֶיכֶם כִּי תִנְאַפְּנָה כִּי יְהִי
עִם הַזְּנוּנוֹת יִפְרְדוּ וְעִם הַקְּדָשׁוֹת

אייצען, עספען אונד אולמען,
אינדעם אייערע טעכטער אונ-
צובט טרייבען, אונד אייערע
שנירע עהעברעכערינגען ווער-
דען. (יד) וויא? זאללטע איך
דארום אייערער טעכטער אונ-
צובט, אייערער שנירע עהע-
ברוך אונגעאהנדעט לאַססען,
ווייל זיא זעלבסט מיט געשענ-
דעטען ווייבערן שוועלגען אונד
מיט בייאשלעפֿערינגען גאסט-
מאָה

יובח

ר ש י

קייאני"א בלע"ז שדל בו פרי שקורין גלג"ן בלע"ז: ולבנה. עץ שקליפתו לבנה: ואלה. אולמ"א
בלע"ז שענפיו מרובין ונוטעין אותו לכל: על בן תונינה בנותיכם. על אחת מתחברין לע"א
מעב"ס והם מתחברים עמכם ואחם הייתם מתחברים גם ובנותיכם הנולדות לכם מבנותיכם
והגות כמנהג אחם ומזנות. בן ת"י: (יד) לא אפקוד על בנותיכם. עוד לבדקן במים המרים
בשתונינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו ונאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את
אחת: יפרדו. ת"י מסתייעין לשון סיעה כלומר מתחברין אחם לשמות יין. ומנחם חזרו אלל
עבשו

ב א ו ר

תרגמתי. ולבנה, י"מ האילן שקורין (סטאטראקס) מקום גדילתו בארצות הקדם, והסרף הנושא
ממנו נקרא כוסר (החרץ) יובח משם למדינות זיירקספס. אמנם רש"י פירש (בראשית ל"ז) שהוא
עץ שקורין טרימבלא (עספען, הקוף) שהוא לבן. ואלה, י"ת ונועמא, וכתב ר' יונה שגס
בערבי נקרא בטם (טערעבינטע) ושמן היולא ממנו נקרא שמן בטם: אבל רש"י כתב אלה, אולמא
בלע"ז (חולץ, בויץ) שענפיו מרובין ונוטעין אותו לכל וכן תרגמתי. על בן תונינה וגו', בענין
שהאנשים הולכים חוץ מהערים ותשארנה הבנות והכלות בנותים יש להם מקום לזנות ולנאוף
(מרד"ק וראב"ע). ויתכן שטעם הכתוב נמשך על עבודת תועבה שהיתה לעמים בימים ההם
לאליה אחת הנקרא' (סטאטראטע) לה נחמו בנותיהם ונבעלו לכהניה, ומה טוב אמר הכתוב
ע"כ תונינה בנותיכם, כי תשכנה הלא זנות עבודת אל היא ומדוע תאסר על נפשתינו,
ואעפ"כ כללתי בתרגומי גם דעת המפרשים. (יד) לא אפקוד, לדעת המפרשים הטעם
אינו חושב הזנות לבנותיכם לעון בעבור שגם אחם כמוהן תעשו תועבות האלה. אך
אין זה מדרבי הנביא לאמר לחטאים האלה החוטאים בנפשותם שה' לא יפקוד,
ועמוס המחנב: בימים ההם אמר לאמניה אשך בעיר חזנה ובניך ובנותיך בחרב יפלו (עמוס
ז' י"ו), ולכן נראה לדעתי שהוא לשון תמיה כלומר האם ע"כ לא אפקוד על בנותיכם, יען כי
גם אחם חטמאו בגלוליהן, והן בעקבותיכם תלכנה! על זה יאמר הנביא ועם לא יבין ילבע
לזנו לומר רק עם לא חכם יהגה מחשבת זרה כזאת. ישרדו, י"ת מסתייעין לשון סיעה
כלומר מתחברין אותן לשמות יין (רש"י) ואע"פ שזרש פרד יורה על ההתרה והסדרות (טרעננונג)
ולא על חיבור, כמו הפרד נא מעלי, כבר ידוע להמדקדקים שהפיעל יורה לפעמים על הפך
הפעולה. ורד"ק פירש ישרידו עלמם מנשותיהם וזונים עם הזונות, ובגם אביו כתב יפרדו
מענין פרד ר"ל שהם שטופים בזנות כמו הפרד שאין בנהמות שטוף בזנות כמוהו. וי"מ יעשו
עם הזונות מעשה פרד שאינו מוליד כלומר שוכנים עם הגשים שלא בדרכן (וכן כתב בעל מחבר

תרגום אשכנזי

הושע ד

יִזְבְּחוּ וְעַם לֹא יִבִּין יִלְבַּט: (טו) אִם-
זָנְיָה אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
יְהוּדָה וְאֵל תִּבְאֹו הַגִּלְגָּל וְאֵל-
תַּעֲרֹו בֵּית אֹון וְאֵל תִּשְׁבְּעוּ חֵי-
יְהוָה: (טז) כִּי כִפְרָה סָרְרָה סָרְר
יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעַם יְהוָה כִּכְבֹּשׁ

מֵאֵהֶלֶר הָאֵלֶטֶען? — אִיז אונג-
וויזעס פֿאַלק נור קאן דיע-
זען אַבערוויטץ העגען. —
(טו) אִיבסט דוא, ישראל, אונצויבט
אויס, זאָ מאַג יהודה זיך ניכט
דיא פֿערדאָממניס צוציעהען.
ניין, געהעט ניכט נאָך גלגל,
וואַללעט ניכט ביח און הינויף,
אונד שוואַרט ניכט: זאָ וואַהר
דער עוויגע לעכט! — (טז) דען
איינער ווילדען קוה גלייך איזט

במרחב
ישראל אונגעזעהמט; איטצט זאָללעט דער עוויגע ויא וואַהל וויידען לאַססען, גלייך איינעם

שא

ר ש י

עבשו סודות שהם חביות יין: ועם לא יבין ילבט. אחרי שאינכם נותנין להבין לפיכך תתלבטו
ללקות בפירענות. ליבוט לשון טורח הדרך וליאות משא דילש"ר בלע"ז: (טו) אם זונה אתה
ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם. ל"א אם זונה אתה ישראל אל יאשם יהודה אם זונה
ישראל אין בני יהודה חייבין בכך ואיני מחייבם כמו שאמר למעלה (א') ואת בית יהודה ארחס:
זאל חבאו. בני יהודה הגלגל בלנד שלא יבואו בני יהודה הגלגל שזס י' השנטיס עובדי ע"א
מעובדי כוכבים ומזלות שנאמר כל רעתם בגלגל (לקמן ט') בגלגל הרבה לפסוע (עמוס ד'):
ואל תעלו בית און. היא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו. עמהם: מי
ה'. כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו (ירמי ה') כשהיו נשבעין בשקר היו מזכירין שם שמים
וכשהיו נשבעין באמת נשבעין בשם הנעלים: (טו) כי כפרה סוררה. כחורא דאחפתס ובעט
כן סרר ישראל מרוב אבילה ושתיה: עתה ירעם. מרעות מוטלמת ככנש הרועה במרחב ולא
כשור

ב א ו ר

שפת אמת) ובתרגומי נטיתי לדעת רש"י. ועם לא יבין ילבט, אחר שאינכם נותנים לב להבין
לפיכך תתלבטו ללקות בפירענות, ליבוט לשון טורח דרך וליאות משא דילש"ר בלע"ז (כ"ל לאשער,
טאָן גיין, ערהידען) רש"י. אמנם מלה זאת ערבית היא ושתי הוראות לה בלשון זאת. האחת
לשון כשילה וכפילה, ועפ"י העתיקו הע' זקנים (לו בקדען טטירלען) וכן כתב הרד"ק. והשנית
היא לכידה כפח מוקש (חין דער טוינגע פֿאָנגען), ובעבור שאיש הנלכד ברשת רגלו אינו יודע
מה יעשה להמלט, לכן הושאל מלה זאת על כל איש המשחבש בדעתו ואינו יודע לעשות; ועל
דרך זה הביא הרד"ק דעת אחרת וז"ל: י"מ ישחבש בדעתו באדם שלא ידע מה לעשות וישחבש,
וכן הוא בלשון ערבי וכן פי' חז"ל ע"כ. וכמו כן ינאר הראב"ע ולפיהם תרגמתי הכוונה: (טו) אם
זונה אתה ישראל, לא ילמדו בני יהודה דרכם ויאשמו כמוהם, לכן אתם בני יהודה, אל
חבואו הגלגל, לישראל כי כל רעתם בגלגל (להלן ט' ט"ו). ואל תעלו בית און, היא בית
אל ולכנות שמו לגנאי קראו בית און, כי שם העמיד ירבעם עגלים לע"ז. ואל תשבעו, עמהם.
חי ה', כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו: (טז) כי כפרה סוררה, הביא יתן טעם לדבריו
ויאמר לכן אתם בני יהודה אל תתדבקו בישראל, כי כפרה סוררה, כפרא למוד מדבר המעות
מני דרך, כן עוה ישראל מתחת אלהים, וענין סרה בערבי, בעור וחמוס הגוף, ועפ"י
מה יפה המשל, כי ישראל העמא בגלולי מכרים אשר עבדו אלהים תחת מראה השור
(חפיים) וזה הי' מעשה עגל במדבר ומעשה עגלים בבית און, לכן המשילם הביא לפרה
הכוערת בעת ידוע באש התאווה לזנות עם שורה, כן ישראל יתאווה לעגליו. עתה ירעם,
טעם הכתוב האם עתה ירעם ה' ככנש ככר נרחב? (מר"ש בן מלך):

חבור

בַּמִּרְחֹב: (יז) חֲבוּר עֲצֵבִים אֶפְרַיִם
הִנְחִלּוּ: (יח) סַר סִבְאָם הַזֹּנֶה
הַזֶּנֶה אֶהְיֶה הֵבוּ קֶלֶן מִגְנִיָּה:
(יט) צָרַר רוּחַ אֹתָהּ בְּכַנְפֶיהָ
וַיִּבְשּׁוּ מִזְבַּחֹתָם:

שִׁפְעוּ אִיּוֹף אֶפְעָנֶנְר פִּלּוּר? —
 (יז) אֶפְרַיִם אִיזַט אִיין בּוֹנֵד פִּאָן
 גְרִייעַל, אָ לֶאֱס אִיהֶן! —
 (יח) וַיֵּא עֶקְעֶלְהֶאֱפֵט אִיזַט
 אִיהֶרַע פֶּעֶלְלֶעֶרִיַּא, אִיהֶר
 פֶּעֶרְבוּהֶלְטֶעס וַוֶעזֶן, זֶעֶלְבֶסֶט
 אִיהֶרַע אָבֶעֶרוּ לִיעֶבֶען עֶס,
 וַוֶאָלְלֶען דִּיזֶע שֶׁאֲנֶדֶע. (יט) אִיין
 אִירֶגֶיִסֶט הֶעֶלֶט זִיא פֶּעֶסֶט
 אִין וַיִּנְעֶן פִּיטִטִּיגֶען; — שֶׁעֵמֶען וַוִירֶדֶען זִיא זִיךְ וַאָנֶסֶט אִיהֶרַעֶר אָב שִׁילִיבֶען אֶפְפֶּעֶרֶפֶעסֶטֶע.
 פֶּעֶרֶ

שמעו

ר ש י

כשור פטס שאובסקין אותו בשעורין וכרשינין: (יז) חבור עבנים אפרים. נלמד לע"א ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תנבא להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם. נעשה משתיהם זר מעלי. סר לשון זר כמו (ירמיה ב') סורי הגפן נכריה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר. סבאם משתה יינס שהיה עם הזונות: אהבו הכי קלון. הזמינו להם קלון. הנו לשון הזמנה כמו (שמות א') הנה נתחכמה. הנה נרדה (בראשית י"א) הנה נבנה (סס): מגניה. שריה ומלכיה: (יט) צרר רוח אותה בכנפיה. נדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבואו האויבים עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטא כן יאמר זבח זבחה מן המקומות שהיו זבחים שם וכת"י מאיגורי תועבתיהן. מדרש תנחומא מלתאי ל' אגודות כאדם שאינם על איש המקניטו חייך שאני נוררה לך בכנפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשורה ושמתי להגקס בחחרתי ויבשו ממעשיה':
 כי

ב א ו ר

(יז) חבור עבבים, חבור דנוק הוא עם עבנים (רד"ק) ועבבים המה אלילי המעליבים הנפש. הנח לו, המפרשים נדחקו מאד בנאורו, ורונס פתרו כאלו השם אמר לנביא שיניחם מלהוכיחם כי לא יועיל; אך לדעתי נמשך עוד למעלה על בית יהודה, והנביא יוסיף ויזהיר עוד זאת ליהודה ויאמר: אחרי שאפרים הוא חבור עבבים לכן תניחוהו ואל תדבק בו. (יח) סר סבאם חזנה הזנו, טעם סר כטעם סורי גפן נכריה (ירמ' ב' כ"א, עיין ר"ש בן מלך סס), גם תרגום ויבאש ושר (עקעלהאפט), ונמשך גם על הזנה הזנו, וא"כ נאורו כל כך המה שותים וזונים לרוב עד שהי לבאש בעיניהם ובעיני הרואים: אהבו הכי קלון מגניה, שעורו מגיניה אהבו זה והבו קלון, ועצמו המגיניים המה ראשי עדת אפרים אהבו כזאת והבינו ואהבו קלון הזה, ולפ"ז מלת אהבו היא פעל עבר בשקל פִּיגַל, כמו אלה הקרנות אשר זרו את יהודה (זכריה ב' ב'): (יט) צרר רוח אותה בכנפיה, רוב המפרשים בארו כאדם שיכורו רוח בכנפיו שלא ימלא מאומה, כן אפרים החזיק בעבודת עגלים למנוח תועלת מהם, אך לשוא תקותם. וכתב הרד"ק אדוני אבי ז"ל פירש, צרר הרוח, הרוח צרר אותה ר"ל עדת אפרים צרר אותה בכנפיה להוליכו בגולה ואז יבשו מזבחותם, ויהיה רוח זכר ונקבה. ותמהו עליו האברבנאל הלא פירוש זה כבר הביאו רש"י וז"ל: נדבק הרוח בכנפיה, כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבואו אויבים עליהם ויגלום בגולה? — אך לדעתי ההבדל בין דעת ריק"ם לדעת רש"י זה הוא, לדעת הריק"ם הכניו של בכנפיה מוסב על הרוח, והעד שהרד"ק כתב עליו א"כ יהיה רוח זכר ונקבה, אבל לדעת רש"י הכניו מוסב על עדת אפרים והדמיון לעוף שהביא רש"י יעיד ע"ז ודוק. אולם לדגתי טעם הכתוב: צרר הרוח אותו רוח זנונים שזכר הנביא למעלה צרר עדת אפרים בכנפיו עד כי לא תוכל להמלט ממנו, דאל"כ יבשו מזבחותם יהיו מלאים בושם וכלימה מזבחותם. ומלת ויבשו היא מניין התנאי ומסופק (קאניונקטיב). והנה אשר צרר לשון זכר בכנפיה לשון נקבה, ואמר אותה, כל נקבה יסידה ויבשו כל זכרים רבים, זה יורה על עולם התגברות רוח הנטושה באמרו זכרים האלה, כאשר בארנו בהקדמה.

שמעו

ה (א) שמעו זאת רב־הנים
 והקשיבו בית ישראל
 ובית המלך האזינו כי לכם
 המשפט כי פה הייתם למצפה
 ורשת פרושה על־תבור:
 (ב) ושחטה שטים העמיקו ואני
 מוסר לכלם: (ג) אני ידעתי
 אפרים וישראל לא־נכתד ממני

ה (א) פֿערנעהמט איהר פריע־
 סטער ! פֿאלגענדעס ,
 איהר פֿאם הויזע ישראל'ס וייד
 אויפֿמערקואם ! אויך איהר ,
 דעס קעניגליכען הויזעס, האָר־
 כֿעט אויף, איהר ! דיא איהר
 זעמטליך דאָרעכט אויסא־
 בען זאללטעט. יא, איהר וואָרד
 איינע שלינגע צו מצפה, איין
 אויסנעברייטעטעס נעטץ אויף
 חבור ; (ב) פֿערברייטונג דעס
 אכפֿאללעס וואָר איהר טיע־
 פֿער ענטוואָרף ; — דער מיי־
 ניגע נון אללגעמיינע צייכטיגונג.
 (ג) וואָהל קעננע איך אפֿים ,
 ישראל איזט מיר ניכט אונבע־

ר ש י

ה (א) כי לכם המשפט. המשפט היסורין עליכם בית המלך כי אחס הייתם פח על המלכה
 ורשת על תבור על שני הרים הללו השיבו מרדיסאות לשמור שלא יעלו ישראל לרגל לבית
 המקדש: (ב) ושחטה שטים העמיקו. מאך שטיותם העמיקו ואני אמרתי כל שאינו עולה לרגל
 עובר בעשה והס גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני. ושחט ל' זהב שחוט
 (מלכים א' י'). נמשך ונטוה. וי"מ ל' שחיתת זבחים לע"א מכובדים ומזלות: ואני מוסר לכלם.
 ואלף

ב א ו ר

ה (א) שמעו, נבואה שלישית הזאת נמשכת עד פרישה זי"ן, ונחלקת לג' חלקים. החלק הא',
 נמשך עד פסוק ח"ת תקעו שופר וגו', בו הוכיח הנביא לראשי עם המה הכהנים
 ושופטים ומלכי ארץ, כי תחת אשר היה להם לדעת המשפט ולהירות עמם הישר והטוב בעיני
 אלהים ואדם, חטאו והחטיאו בני ישראל למעל מעל בה' וניעו את לבב העם מעבודתו ויכשילו
 גם יהודה עמם. מפסוק ח"ת עד סוף הפרשה ייעד להם עונשם הקשה שהאויב יבוא ויתפשט
 על כל מדינת בני, ולזאף יחילו על עזרת אזור כי לא יוכל להשיעם, כי ריב ומדון במדינת'
 מחון ישנול חרב מלחמה. ומפרשה וי"ו עד סופה יגיד להם שישובו לה' בעת זרתם ולא כעתה
 אשר גם אס ישיבו לא בכל לב ידרשוהו. בית ישראל, הם הסנהדרין (ראב"ע). כי לכם
 המשפט, שעורו: כי לכם עשות משפט. אחנס פח הייתם למלכה ורשת על חבור, המה
 ההרים הגבוהים בארץ ישראל, שמה הלידים פורשים מזודותיהם, וכנסם שלא יעלה פח ולכוד
 לא ילכוד ולא לחנס יזורה הרשת, כן בני ישראל ילכדו צנונותינם. ובתנחומא אמרו: רב לכם
 מעלות ירושלים, מה עשה ירבעם הושיב שתי פרדיסאות אחת על תבור ואחת על מלפה
 שלא יעלו ישראל לרגל זה שאמר הושע כי פח הייתם למלכה וגו'. תבור, איכות ההר הטוב
 הזה ויפיו תמלא בהקדמה. (ב) ושחטה שטים העמיקו, המפרשים רבו כמו רבו בפסוק הזה,
 הרד"ק פתר, ושחטה ענינו לזכוח לע"ז, שטים המה עע"ז, העמיקו המה העמיקו סרה לשיות
 לע"ז ואני מוסר לכולם, ואני איש מוסר לכלם כלומר אני איסרם תמיד ולא ישמעו לי, עב"ד
 נקיבור, וכן פתרוכל אחד לפי דרכו, והרובה נדבריהם יעיין בספריהם. ולדעתי באור הכתוב
 כן: ושחטה, שם הפועל בשקל לאהבה ויקרא שטחה, בהיפך האותיות כמו כשב וכשב, וטעמו
 כטעם משפט חרמים (פֿערברייטונג), גם רש"י ז"ל פירש לשון זהב שחוט נמשך ונטוה. שטים,
 מעלומי עיין שראשט, ובש"י ימנית יורה על הליכה יורה ובש"י שמאלית על הליכה ונטוה
 מטעית כמו ושטי כוז (תהלים מ' ועיין בבאור שם). העמיקו, מוסך עלמו ואח"ע, ועתה שיטור
 הכתוב: ושחטה שטים המה העמיקו, וגם אני העמיק מוסר לכולם. וטעמו: כשם שהמה
 העמיקו במזימות להחפשט שטי כוז, כן אני העמיק מוסר אחד הקשה לכלם: (ג) אני

הרגום אשכנזי לג

כִּי עַתָּה הִזְנִית אֶפְרַיִם נִטְמָא
 יִשְׂרָאֵל: (ו) לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם
 לָשׁוּב אֶל-אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים
 בְּקִרְבָּם וְאֶת-יְהוָה לֹא יָדְעוּ:
 (ה) וְעַתָּה גִּאֲזוֹן-יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו
 וַיִּשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכְשְׁלוּ בַעֲוֹנָם
 כַּשֵּׁל גַּם-יְהוּדָה עִמָּם: (ו) בַּצֹּאֲנָם
 וּבַבְּקָרָם יִלְכּוּ לְבַקֵּשׁ אֶת-יְהוָה

קאנטט; אפרים פאון דיר פער-
 פיהרט, ישראל דורך דין גע-
 שענדעט, (ד) איהרע איבעל-
 טהאטען לאססען ניכט צו,
 צו איהרעם גאטטע צוריק צו
 קעהרען, זא טיעף אין איהרעם
 איננערן, איזט דער גייסט
 דער בוהלערייא, דאס זיא
 צור ערקעננטניס דעס עוויגען
 ניכט געלאנגען קעננען.
 (ה) זא זאלל דען ישראל'ס
 שטאלץ טיעף געדעמיטהי-
 געט זיין פאר איהרער געגענ-
 ווארט! ביידע, ישראל אונד
 אפרים ווערדען דורך איהרען
 פרעפעל הינגעשטירצט; אויך
 יהודה ווירד פאללען מיט איה-
 גען. (ו) קאממען זיא דאן מיט איהרען שאפען אונד רינדערן דען עוויגען צו זוכען, זא פינדען
 זיא

ולא

ר ש י

ואף אני אייסרס דיסורין אכין מוסר לכולן: (ג) כי עתה הזנית אפרים. עד הושע בן אלה היו
 חולין הקלקה במלכותו שהיו מעבדין אותן מלכות לרגל עמד זה ובעל פרדיסאות ולא עלו
 לסיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך בן למדתי בסדר עולם: (ד) לא יתנו
 מעלליהם. לא יעזבו דרכם הרעה כמו (שיר ב') נתן ריחו. (בראשית ל"א) ולא נתנו להרע
 עמדי. (במדבר כ"ח) ולא נתן סיחון: (ה) וענה גאון ישראל. וימאך יקרא דישאל כמו (שמות
 י') לענות מפני ל' עוני והכנעה: בפניו. ואינון חזן. ודוגש בן לברט פירשו לשון עדות בבא
 להם פרענותם יעיד בהם ובפניהם גאון וגובה שהיו מתגאין ועוברין על רטוי: (ו) בלאנס
 ובקרים

ב א ו ר

ידעתי אפרים, כלומר אדע מלכ אפרים, משפחות המלך יקרא פה אפרים בעבור מלכס
 ירבעם אשר היה מאפרים, והראב"ע כתב ששם אפרים על יהודה נאמר, אבל פסוק ה' יבחיטנו
 כי שם נאמר אפרים וישראל ואמ"כ כשל גם יהודה. הזנית, פועל יולט הפועל הוא המלך
 והפעול אפרים. (ד) לא יתנו מעלליהם, מלת עתה בפסוק הקודם נמשך לנאך, וטעמו
 ב"כ החטאת עם ישראל עד כי עתה לא יתנו מעלליהם לשון אל אלהיהם. לא יתנו,
 ע"ד כי לא נתתיך (בראשית כ"ו): כי רוח זנונים בקרבם, באורו: כל כך המה משועבדים
 לרוח זנונים ויזרם הרע גובר כמו עד כי נלתי אפסרי בהחלט שיבואו לדעת ה': (ה) וענה
 גאון ישראל, וימאך יקרא דישאל, כמו לענות מפני לשון עוני והכנעה (רש"י ויב"ע),
 ולדעתי גאון ישראל על המלך נאמר כי זה הוא עטרת וגאון עמו: בפניו. ואינון חזן (יב"ע):
 יכשלו, אמר יכשלו בנסעל ואמר כשל בקל והוא עומד כמו כי בשלת בעוניך (להלן י"ז),
 כנר העיר על ענין זה ועל טעם בשלון ונכשל, הרב ר' יואל בריל ר"ע בבאורו הנחמד
 ל"ס זמירות ישראל על הפסוק המה השל ונפלו (תהלים כ"ז) ע"ש ותמלא נועם. ותוכן דבריו
 בקלור הוא: כי פעל כשל בקל הוא עומד והודחתו על האדם המכבד לעלמו היוק מה ע"י
 פעולותיו ונ"ל (געפחהר זיפען) ונבחינה שהאדם הוא הניזק ע"י דבר מה יבוא לפעמים
 בנפעל, ולזה טעם המקרא פה: בעבור שאמר בפסוק הקודם, כי רוח זנונים ימשל כמו,
 והוא המסבב להם הכשלו, לכן אמר יכשלו בעונם ועל יהודה המתחבר עמם ומסבב לעלמו
 הכשלו אמר גם יהודה כשל עמם: (ו) בצאנם ובקרים, בקרבנותיהם (רש"י): לבקש אח

TRE ASSAR.

ולא ימצאו חלץ מהם: (ו) ביהודה
 בגדו כי בני זרים ילדו עתה
 יאכלם חדש את חלקיהם:
 (ח) תקעו שופר בגבעה הצפונה
 ברמה הריעו בית און אתריה
 בנימין

ויה איהו נישט: ער האט זיך
 איהנען גאנץ ענטזאנען.
 (ז) טריוולאז געגען דען עוויגען
 ציינטען זיא פֿרעמדֿארטיגע
 קינדער, זא זאללען זיא דען
 זאממט איהרען גיטערן וועה=
 רענד איינעס מאַנאטס אויפֿ=
 געריבען ווערדען. (ח) שטאַסעט
 אין דיא פֿאָזיניע צוגבעה, לאַס=
 סעט טראַמפּעטענשאַלל אויף
 רמה ערטאַנען, לאַססעט לערם בלאַזען אין בית און, שטורמרוף הינטער בנימין הער.

רמה ערטאַנען, לאַססעט לערם בלאַזען אין בית און, שטורמרוף הינטער בנימין הער. אפרים

ר ש י

ובנקרם. בקרבנותיהם! חלץ. נשמת כמו (שמואל ב' ז') וקח לך את חליתם נגדים שתשמש
 מעליהם: (ו) בני זרים ילדו. שנתחתנו עם עובדי כוכבים ומזלות: יאכלם חדש. חדש אב:
 (ח) תקעו שופר. שיהיו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם: הריעו בית און. אחריו הגייס
 הילך אתה בנימין זאת הריעו בבית און. י"ת תקעו שופר בשורת חרב באה בעון שהמליכו עליהם
 את שאול שהיה בגבנה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם גרמו להם לסיר מאחרי
 כגון ירבעם ומחיריו הריעו עליהם און נשבר גדול: אחריו בנימין. על שאחרתם וחזרתם אחור
 מלעלות לרגל לבית המקדש שהא בחלקו של בנימין. אחריו בנימין על איחורך את בנימין:

ב א ו ר

ה', ויעשו פסח. ולא ימצאו, כמ"ש אך לא שב ה' מזרון אפו (מלכים ב' כ"ג כ"ו): חלץ מהם
 נפרד מהם והוא עומד, והיולא ומלכה נעלו (מרח"ק): (ז) בה' בגדו. יאמר הטעם מדוע
 חלץ מהם? כי בה' בגדו, כי בני זרים ילדו, הלכו אחרי חוקות עמים הנבל המה ויהבלו
 וכזה יקרא: בני זרים, כי מעשי אדם המה חולדותיו, ואם רעים, זרים המה נגד ה' הטוב
 וכן נאמר (ישעיה ב' ו') ובילדי נכרים ישפיקו, ות"י ובמוסי עממיא אזלין, ויתכן לפרש
 כמשמעו שנתחתנו באומות האסורים להם וכ"כ פירש"י ויונתן: עתה יאכלם חדש אח חלקיהם.
 הראש"ע הביא בשם יפת חדש הוא חרב, כמו והוא חגור חדשה (שמואל ב' כ"א י"ו) ע"כ,
 הנה לפי פרושו דומה כמעט למלת חדת בערבית אשר יורה על כליון מחלט (פערדערבען);
 אך הראיה שהביא מחגור חדשה אינו כי שם פרושו כל המפרשים ששערו חרב חדשה (עין
 ר"ש בן מלך שם). וי"ת איתי עליהון עממין ירח בירח, ר"ל חדש בחגש יביא האויב ויכלם.
 ולפי דבריו יתכן לפרש: הכסף התרומה אשר הורם מבני ישראל לתת למס ללריהם מדי
 חדש בחדשו, זה יאכל את חלקיהם ר"ל קנינם, כמו שמלינו בימי מנחם בן גדי, שהולא
 מבני ישראל שלשים שקלים לאיש לתת לפול מלך אשור (מלכים ב' ט"ו י"ט ב'). אמרם העיקר
 לדעתי פירוש השני של הרד"ק והוא: חדש, בזמן מועט כמו חדש וכן ואחיד את שלשת הרועים
 בירח אחד (זכריה י"א ח') וכן תרגמתי: חלקיהם. ר"ל שדותיהם וכרמיהם כמו ואכלה את
 החלק (עמוס ז' ד') שהוא כמו חלקת (רות ד' ג') רד"ק: (ח) תקעו שופר, אחרי אשר העיר
 הנביא כי יקרבו יום אידם ובחדש אחד בלה יהיו, התגבר רוח נבואתו בקרב וידמה בחזונו
 באלו בא האויב כבר והתפשט בכל גלילות ארץ ישראל, לכן בעולם התפעלותו קרא לאמר:
 תקעו שופר, הריעו, בדרך יושבי הארץ לתקוע בשופר צעת כי ינא הכר, לעורר העם
 ולאספס יחד למלחמה: הצוצרה ברמה, גבעה ורמה ערי בנימין הן: בית און, לדעת
 הרד"ק היא עיר בגליל אפרים. והנה אם באמת היה בגליל בנימין עיר שמה בית און,
 מ"מ לא ידעתי מה הבריתו לזה, אחרי שמלאו ביהושע (י"ח י"ב) בגורל בנימין והיה תולדותיו
 מדברה בית און, ובזדאי כוננת המקרא שם על בית און שהיה בגורל בנימין, כי בית און
 שהיה לאפרים הוא במזרח לארץ אפרים, כמו שנמלא במפות הארץ שלפנינו, ששני בית און
 היו א' בגורל בנימין וא' בגורל אפרים. ולפי המאך המקרא משמע שכוננת הנביא היא
 על בית און לבנימין, אחרי שזכר אותה אחר גבעה ורמה, ולפ"ז טעם המקרא שיריעו בג'
 ערי הגבול האלה: אחריו בנימין, כלומר שיבא האויב על בנימין אחרי שבש אפרים, שגא

בְּנֵימִין: (ט) אִפְרַיִם לְשִׁמָּה תִּהְיֶה
בַּיּוֹם תִּזְכָּחַהּ בְּשֵׁבֶט־יִשְׂרָאֵל
הוֹדַעְתִּי נְאֻמָּה: (י) הָיוּ עָרֵי
יְהוּדָה כְּמִסְיֵי גְבוּל עֲלֵיהֶם
אֲשַׁוּךְ כַּמַּיִם עֲבַרְתִּי: (יא) עֲשׂוּק
אִפְרַיִם רְצוּן מִשֶּׁפֶט כִּי הוֹאִיל

הלך

רש"י

חרגום אישכנזי לד

(ט) אפרים ווערדע צור
איינצדע או דיעזעם טא
גע דער ציטיונג; טריליך
מאכע איכס קונד דען שטעמ
מען ישראל'ס. (י) אויך
יהודה'ס פירשטען וואורדען
איהנען גלייך, ענטריקטען דען
גרענצשטיין; דארום ערגייסט
זיך מיין צאָרן אויך אויף דיעזע
וויא וואסערפלוטה. (יא) שאָן
איזט אפרים בעדריקט, מיט
רעכט בעדריקט; דען זיא וואָ

רען

(ט) לשמה תהיה ביום תוכחה. וכפאנא להתוכח עמהם ישמו ויהיו תועים ואין מענה במיהם
למה כי בשבטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה: אפרים לשמה וגו' בשבטי ישראל
הודעתי נאמנה. ר' אבהו בשם ר' אסא ב"ר חנינא ביום שיתוכח עמהם הקב"ה בדין לא יהי להם
פתחון פה שהרי בשבטיהם הודעתי שהדין דין אמת אמת מולא כשגלו עשרת השבטים לא גלו
יהודה ובנימין והיו י' השבטים אומרים מפני שהם בני פלטין שלו לא הגלה אותן משוא פנים
וי בדבר הם ושלום אין משוא פנים אלא עדין לא נתמלא סאתם כיון שחטאו גלו אז שממו י'
השבטים מאין מענה במיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב
אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה: (י) כמסיגי גבול. כאדם המדביק גבול
חבירו כך הם מהרו לאחזו בדרכי ישראל חכריהם המלכים לפיכך עליהם אשפוך וגומר וכמשמעו
היו גוזלים שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי: (יא) עשוק אפרים.
ביד הכותים: רצון משפט. מיוסר ניסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי לוואת
חדשים

באור

אזר עליו בחתלה מארצו שהוא מזרחה לאפרים: (ט) אפרים לשמה תהיה, כנוי לעשרת
השבטים פה, ורמז בזה על שלמנאסר אשר לכד שמרון והשבית ממלכות ישראל וישם הארץ
לשמה: הודעתי נאמנה, טעמו זאת אודיע אתה בנאמנה למען תדעו בשלמי הרעה הזאת
לכם: ביום תוכחה. י"ת ביום תשלומת חובין וכן תרגמתי: (י) כמסיגי גבול, ז"ל רש"י ז"ל
כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחזו בדרכי ישראל חכריהם וכמשמעו היו גוזלי
שדות, אך קשה בעיני היה לו לכתוב מסיגי גבול ולא כמסיגי עכ"ל. פירוש לדבריו שאם
כוונת המקרא על השגת גבול ממש לא היה לכתוב בכ"ף הדמיון. ויתכן לפרש בפירוש ר'
סעדיה שכוונתו על השגת גבול מוסרי (התרחושיטע גרענלפעדריקונג) ר"ל ששרי יהודה מסיגי
גבול המלות ועברו על אלות הנרית כמו שרי אפרים שהשיגו גבוליהם ממש. ותרגומי סוגל
פירוש זה ג"כ: (יא) עשוק אפרים, אם ע"י שריהם אם ע"י האויב. רצון משפט, כלומר
העול שנעשה לו הוא במשפט ובדלק, כי גמול ידיו יעשה לו, ובאשר מבאר והולך: כי הואיל
הלך אחרי צו, ר"ל שברצונו נטה מתחילה אחרי לו. וטעם מלת לו לדעת רש"י ז"ל, אחרי
לוואת חדשות של בניאי הנעל, ולדעת הרד"ק אחרי מלות ירבעם בן נבט. וכתב הרד"ק
עוד אע"פ שלא זכרו, בן דרך המקרא לחסר במקום שהענין מובן. וממתרגם היוני משמע
שקרא אחרי שוא, וכן יונתן תרגם למטעי בתר ממון דשקר. אמנם כבר הערנו בהקדמה
שהבניא ישתמש לפעמים בשם דמשתמע לתרי אפי ומלת לו יקרא או בחלוק זכסר"ן, ומלאנו
ג"כ שו חסר א' או ה' במקרא בשו נתעה (איוב ט"ו ל"א), או שנכוון אמר לו על מלות שוא
והבל כדי לשנותו בכנויו ממלות ה' האמתיים. ומלאנוהו ג"כ בישיעה (ב"ח י' וי"ג) לו לכו.
ואי לא מקספיונא אמינא ארמו בזה אל אליל ידוע המכונה בלשונם (לעפס, יופיטער):

ואני

רען עם, דיא יענען ניכטיגען
בעפעהל צו ערשט בעפאלג-
טען; (יב) דארום בין איך פיר
אפרים וויא איינע מאַטטע, וויא
וואורמפראס דעם הייזע
יהודה. (יג) אפרים בעמערקט
זיינע שוועכע, יהודה זיינע
וואונדען, זאָ ניממט אפרים זיי-
נע צופלויכט צו אשור, יהודה
זענדעט צום קעניגע ירב -
דאָך קאן דיעזער אייך ניכט
היילען, יענער ניכט דען

הֲלֹךְ אַחֲרֵי-צֵוֹ: (יב) וְאֲנִי כָעֵשׂ
לְאִפְרַיִם וְכִרְקַב לְבֵית יְהוּדָה:
(יג) וַיִּרְא אֲפְרַיִם אֶת-חֲלִיו וַיְהוּדָה
אֶת-מִזְרֹו וַיֵּלֶךְ אֲפְרַיִם אֶל-אֲשׁוּר
וַיִּשְׁלַח אֶל-מֶלֶךְ יִרְבָּ וְהוּא לֹא
יִוָּכַל לְרַפֵּא לָכֶם וְלֹא יִגְהַה מִכֶּם

מזור

ר ש י

חדשים אל נביאי הנעל: (יב) ונרקב. חולעת האוכל העץ ושוקו: (יג) מזורו. לשון חולי:
וילך אפרים אל אשור. זה הושע בן אלה שהיה לו לענד וישב וימרוד (מלכים ב' י"ז): וישלח
יהודה אל מלך ירב. זה אחז שנתן שחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן
רמליהו (מלכים ב' ט"ז): והוא לא יוכל לרפא לכם. מהרבה גדודים מפלשתיים וערביים שבאו
על אחז כמו שמפורש בדברי הימים (ב' כ"ד) כי חלק אחז את בית ה' ויתן למלך אשור ולא
לעזרה לו: ולא יגהה מכס מזור. לא יסיר מכס מכאוב. ואומר אני שהוא מן התיבות ההפוכות

ב א ו ר

(יב) ואני כעש לאפרים, לכאורה יפלא בעין הקורא שהנביא ידמה פה העונש המסובב מהשם
יתברך לעש ובפסוק שאחריו ידמהו לארי? והנה נוכל לשער הכתוב שיהי' מוסב למעלה על
המקרא שלפניו שאמר כי זווי המלך לזנות לע"ז רצוי לפניו, אמנם אני בעיניהם כעש
וכרקב, כלומר יחשבוני לחין. אך באמת אין לורך לזה, כי המעיין יראה ויניין מה נפלאו
שני המשלים האלה ומה עלמו, יורו על עולם רוח נבואתו ועל רוח בניתו להמשיל ולדמו'
דבר לדבר כפי איכותו ותכונתו. כי בתחלה ידבר על המלחמה הפנימית אשר גברה במדינה,
כי בשלו איש באחיו ואיש נחרב רעהו ע"י הריב ומנה אשר בנייהם. ולכן ישא משלו להדמות
המקרה הרע הזה לעש, והוא תולעת הנגד, אשר הוא נבזה ונמאס בעין האדם לקטנותו,
אך מה רב היזקו אשר יזיק במקום מושבו להשחית הנגד אחת אחת עד אשר נשחק והיה
לאפס, וגם ידמה תכונתם הרעה לרקב בעלם (ביינפראס) אשר גם הוא יכלה בשר
ועלם מעט מעט עד אפס חקוה, כן תכונת הריב והמדון אשר השליטו בארץ,
ימעיטו כבודם ותפארתם אחת לאחת עד אשר נפסד וכלה הקבוצן המדיני מכל וכל;
ולמעט ידבר על הרע אשר יבא מחוץ למדינתם, על ידי האויבים אשר יבואו גדודים
גדודים בתוך הארץ לבלותה ולעשותה שמה, וידמה הנביא העונש הזה היגור מהשם
יתברך לארי ושחל אשר חס יעברו על ערפם ואין מזיל, וכמו שאנאר להלן: עש,
שרשו עש ע"ש שמכלה הנגד ויעשהו לחין: (יג) וירא אפרים את חליו, הוסיף לספר
מתכונתם הנפסדה, כי כראותם את שגר ארלם ואת חלים, חשבו להושיע א"ע מלרתם
ע"י עזרת מלכי העמים שביניהם: וילך אפרים אל אשור, זה מוחס שהלך לפול מלך אשור
בבואו על הארץ ויתן לו אלף ככר כסף. אך הוא בעלמו, ר"ל מלך אשור המריב הארץ, גם
שוסיס אחרים שכו ולא עזרם מלך אשור (מרד"ק) ולדעת רש"י על הושע בן אלה נאמר ששיב
מוחס למלך אשור: וישלח אל מלך ירב, זה אחז מלך יהודה שנתן שחד לתגלת פלאסר לעזרו
מרצין מלך ארם ופקח בן רמליהו (רש"י): והוא לא יוכל לרפא, כי חס ריב וחמס במדינה,
שנאה ואיבה בין יושבי הארץ בעלמם, מי יוכל להושיע? — וכן מכאנו (ד"ה ב' כ"ב כ"א)
כי חלק אחז בית ה' ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו: מלך ירב, שם זה לא מלאוהו במלכי
אשור ולא במקומותיהם. ויתכן שכוונתו על תגלת פלאסר, ויכנהו כן בעבור שהיה איש ריב
וגבור מלחמה: ולא יגהה מכס מזור, לא יסיר מכס כל מכאוב (רש"י) ואפילו מזור אחד לא
יכול

הו ש ע ה ו

מזור: (יד) כִּי אֲנִי בִשְׁהַלְלָאִפְרִים
וּכְפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲנִי
אֶטְרֵף וְאֶלֶךְ אִשָּׁא וְאִין מִצִּיל:
(טו) אֶלֶךְ אֲשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד
אֲשׁוּר־יִאֲשָׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנַי בְּצִיר
לָהֶם יִשְׁחַרְנְנִי:

ו (א) לְכוּ וּנְשׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי
הִי אֵת טְרַף וִירְפָאֵנוּ יְיָ

ויחבשנו

תרגום אשכנזי לה

שמערץ איך לינדערן. (יד) דען
איך בין וויא איין לעווע דעם
אפרים, וויא יונגער לייאדעם
הויזע יהודה; איך, איך זעלבסט
ערדראסלע אונד געהע הינ-
וועג, טראגע דאפֿאן, ווער
וואנטס צו רעטמען! (טו) איך
געהע הינוועג, ציעהע מיך צו-
דיק אין מיין הייליגטהום, בין
זיא זיך אלס שולדיג ערקעננען,
אונד מינע פֿארזיכט אנפֿלע-
הען; דאן אין איהרער נאטח
ווערדען זיא מיך אויפֿזיכען.

ו (א), וואהלאן! לאססעט
אונד צום עוויגען וויע-

דערקעהרען; ער פֿערלעטצטעטע - ווירד אונד וויעדער היילען; ער שלוג וואונדען -
ווירד

ר ש י

לשון כאשר הוגה מן המסלה (שמוא ב' כ') הורו והוגו מלב (ישעיה נ"ט) הגו סיגים מכסף (משלי
כ"ה): (יד) אשא ואין מזיל. אשא את הטרף: (טו) אלך. אסתלק מהם ואשובה אל השמים:
עד אשר יאשמו. יחזיקו עלמם כאשרמים בהודות על אשמתם: ישחרנני. יבקשוני:
ו (א) לכו ונשובה. יאמרו לכו ונשובה: יך ויחבשנו וגו'. לשון הווה הוא. הוא מכה אותנו

ב א ו ר

יכול לרפוא (רד"ק). וטעם גהה לדעת רש"י כטעם הסרה והוא מן החיבות המתהפכות כמו
בשכ נכש, והוא מלשון הורו והוגו מלב (ישעיה נ"ט י"ג). ונכונים דברי הרב ז"ל כי באמת גם
ענין רפא כענין רפה בה"א כלומר הסרת החלי ובה ישונ הנוף לתכונת הנריאות: מזור,
המכה לפי שיורו אותה וקראת מזור (רד"ק): (יד) כו אנכי בשחל, מן הרעיון הקודם,
(ר"ל שח תחלתם אשר בטחו במלכי אשר), יעבור לרעיון אחר, והוא שלא לבד יהיו לא לעזר
ולא להועיל להם, כי אם גם בראותם ערות הארץ וחולשת יושביה יבואו האונאים אלה מפה
ואלה מפה, מערביים ומפלאשים, כמו שפורש בד"ה: ויעלו עליכם למלחמה ויבזו ארצכם.
גם הארי בחון, זה שלמנאסר אשר עזר וטרף ואין מזיל. וכל זה אסבב אני ה', לכן וזוסיף
ואמר, אני אני אטרוף, כלומר שעי גזרותי יבא הטורף לטרוף, ויבא בנ' כנוים, הא' להירות
על ההיפך, ר"ל שתחת מדות הרחמים הנודעות לכם ממני, אלניש עתה מדות האכזריות
והחמה, והב' להורות שהרע שיורד בכם הוא מאתו יתברך והוא המסבב, לא במקרה: (טו) אלך,
הכפל לחזק: אשובה אל מקומי, הוא סיוס המשל שהניא מהארי, שמדרכו אחרי אשר דמס
וערף ילך למעונתו ולא ישגיח עוד לעלמות אשר השאיר שן טרפו, כן השם יתברך יסתיר פניו
מהם ויסלק השגחתו מעליהם ולא ישכון עוד בתוכם: עד אשר יאשמו, האל"ף ושי"ן בשו"א,
וענינו עד שישימו עלמם אשמים ויכירו רשעתם (רד"ק): ישחרנני, יבקשוני כשחר (ראב"ע),
בוונתו שהפעל שחר יפול על הדורש ומבקש דבר לרעת אותו על אמתתו והכרה וודאית כשחר
נכון יאיר הדברים הנסתרים. והוא נרדף לפעל מבקר, שהוא ג"כ על דרישה אחר דבר מה
להכירו באמת כמו הבקר אור אשר יבחין בין הדברים. והנו"ן ראשונה בתיבת ישחרנני כנו"ן
ישמעון הנוספת פעמים רבים (רד"ק):

ו (א) לכו ונשובה, לפי דעת רוב המפרשים, פסוקים האלה נמשכי למעלה והמה דברי ישראל.
ושעור הכתוב: בלר להם ישחרנני לחמר לנו ושינה וגו' עד פסוק ד'. גם רש"י ז"ל כתב וז"ל
לכו ונשובה ויאמרו אלה לאלה לנו וגו'. יך לשון הוה ע"כ; אמנם לפי דעת רש"י בפסוק ב',
שטעם יקיינו מיומים הוא על אני הגלויות, גלות מזרים ובלל שגבו, וטעם ביום השלישי הוא

וַיַּחֲבֹשׁנוּ: (ב) יַחֲיִינוּ מִיָּמִים בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי יִקְמָנוּ וְנִהְיֶה לְפָנָיו:
(ג) וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לְדַעַת אֶת-
יְהוָה כִּשְׂחַר נֶכּוֹן מִצְאוֹ וַיְבֹא

כגשם

ווירד זיא אונז פֿערבינדען.
(ב) נאך צווייטעניגען לידען
ערעטטעטע ער אונז — אויך
אם דריטטען טאגע ווירד ער
אונז וויעדער אויפֿריכטען —
דאן ווערדען וויר איהם נור לע-
בען — (ג) אויפֿמערקזאם וואָל-
לען וויר אונז בעשטרעבען דען
עוויגען צו ערקעננען — דעם-
סען בעגריף זאָ הייטער אַלם דיא מאַרנענרעטהע הערפֿאַר געהעט, זענענדר וויא דער
רע

ר ש י

והיא יחבשונו: (ב) יחיינו מימים. יחזקנו משתי פורעניות שעברו עלינו משתי מקדשות
שחרבו: ביום השלישי. בבנין הבית השלישי יקימנו. מיומים משתי עתים שעברו עלינו. ביום
השלישי בעת השלישי: (ג) לדעת את ה'. באמת ובתמים כנונים בשחר זה אשר נכון מולאו:

ב א ו ר

על גלות השלישי, יותר יתכן לומר שב"ז הוא דברי הנביא בעלמו, כפי מה שהעירו כבר,
שמתנע נפש הלדיק להטות את לבנו לחסד ולרחמים אחרי שפכו כוס חמה עזה על פני
המורדים בעם, לכן גם נביא זה אחרי השקמו מי תמרורים והכס בשנט פיו ינהלם על מי
מנוחות וינחם בשנט מיסור לעוררם לתשובה, ומה מאד נכון לפ"ז שער הכתוב, כי הוא
טרף נעבר על גלות הראשון שכבר עבר בימיו, יך בעתיד על גלות שני שיהי' ויחבשונו בבנין בית
שני, יחיינו (זמן מורכב מעתיד ועבר) מיומים, כלומר אח"כ אם החיינו מיומי' גם ביום
השלישי בגלות השלישי יקימנו ונחי'. אמנם ברית כרתי לכל אלא בבאורי מדעת רוב הפשטנים,
אם לא הוֹרֵךְ הגדול ילחכני, לכן ליינתי פסוקים אלה בסמנים המסמנים דברי הולת תוך דברי
המדבר (חנפיההונגסלייכען). וא"כ שבדברי ישראל הם, נראה לדעתי שעל ימי חזקיהו המלך
הישר נאמר שמלך בימי הושע בן אלה ושעליו נאמרו פסוקים הקודמים כאשר בארתי: לבו.
מלת הזרוז, והעד שכלל המדבר עלמו במלת ונשונה: טרף, כלו קמץ, אף שהוא פעל עבר,
כי בן רבים קמוכים (רד"ק): ויחבשונו, כמו לא חבשו (ישעי' א' י') כי המכה לרינה לזור
ולחש (ראב"ע): (ב) יחיינו מיומים, כבר הבאתי דעת רש"י שפסוק זה על שלשה גליות נאמר
והיא גם היא דעת הראב"ע כפי שהביא הרד"ק, ובפירושו הראב"ע שלפנינו איננו, כ"א זאת
טעם יומים זמן קרוב הפך כל גשבר כי אז יבא. והרד"ק כתב: אם ארכו לרותינו זמן רב,
והוא משל יומים, בקרוב יבא לנו ישועתינו והוא משל ביום השלישי. אמנם לפי מה שכתבתי
למעלה שפסוקים האלה על ימי חזקיהו נאמרו ובתחלת מלכותו כבר היו ב' גליות לישראל
(עיין רש"י במלכים ב' ט"ז ב'), יותר יתכן טעם הכתיב לאמר יחיינו מיומים, כלומר משני גליות
האלה הכלל הלכתנו בני יהודה, גם מגלות השלישי ע"י שלמנאסר חושיענו: לפניו, טעמו
כטעם לו ישמעאל יחי' לפניך (בראשית י"ז): (ג) ונדעה, נקלת ספרים אינו כתוב וי"ו וכן הוא
בילקוט ס"א תקכ"ב: לא אהרן אלא בדנפיק, אבל בדעייל מצוה למרהט שנאמר נדעה נרדפה
וכן הוא ברמב"ם פ"ז מהל' תפלה ובספ"ג בלא וי"ו אמנם ברוב ספרים מדויקים כתיב וי"ו
וא"כ נמשך למעלה על מלת ונחי': נרדפה, יתכן שעירו, ונדעה איך נרדפה לדעת את ה'
(וכן משמע מיונחן שתרגם: ונילק נרדוף למידע ית דחלתא דה') כי אף אם האדם, בשגם הוא
בשר, בעל תכלית וזכר נח אינו יכול להשיג אמתת מציאת בנ"ת כפי מה שהיא, כאשר יבאר הרב
המורה על פסוק כי לא יראי אדם ומי, בכל זאת דרך הגעה אליו לא נגדר בערו, כי בשלילות
הגבול ובהוספת שלימות על שלימות נפשו, הנה האדם עלי דרך לבוא אל אלהים ולהבין כיוון
להשיג אמתת השם, ובדרך זה, ר"ל בדרך הגעה אל זיור הזה, ישתדל ויחאמץ איש השלם
תמיד — כמאמר דיקים אין להם מנוחה לא בע"ה ולא בע"ב — להוסיף קנין על קנין, יותר מרעהו
לדיק (עיין מ"ג ח"ר כ"ט). ויתכן עוד שמלת נרדפה באור למלת ונדעה כלומר כל דרבינו
וידעתינו מכוונים יהיו לה' כמ"ש בכל דרכיך דעהו, וא"כ שעורו: ונדעה את ה' נרדפה לדעת
את ה' ועפ"ז תרגמתי. כשחד נכון מצאי, לפי דעת בעל הטעמים שעורו, כשחר מולאו נכון,

כְּנֶשֶׁם לָנוּ כַּמֶּלֶקֶשׁ יוֹרֵה אֶרֶץ:
 (ד) מַה אַעֲשֶׂה לָּךְ אֲפָרִים מַה
 אַעֲשֶׂה לָּךְ יְהוּדָה וְחֶסְדְּכֶם כִּעֲנַן
 בְּקָר וּכְבֹטֵל מִשְׁכֵּימֵי הַקֶּדֶד: (ה) עַל־
 כֵּן חֲצַבְתִּי בְּנִבְיָאִים הַרְגָתִים
 בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אֹרֵךְ יַצֵּא:

רעגען ווירד ער אונז דאן ווערן
 דען, וויא שפעטרעגען דיא
 ערדע וועססערט. (ד) דאך
 איטצט, וואס זאלל איך מיט
 דיר, אפרים, בעגינגען? וואס
 מיט דיר, יהודה, פארנעה-
 מען? אייערע פֿרעממיגקייט
 גלייכעט דער מאַרגענוואַלקע,
 דעם טהווא, דער פֿריה ענט-
 שטעהעט אונד באַלד צער-
 רינגט. (ה) איך היעב דיא
 פראַפעטען ניעדער, טערטע-
 טע זיא דורך מיינעם מונדעס
 וואַרטע, דאָמיט דיינע רעכטע וואַ קלאַר וויא דאָ וואַננענליכט הערפֿאַר שטראַהלע;
 דען

כי

ר ש י

ויבוא כנשם לנו. כנשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ.
 יורה ארץ: (ד) מה אעשה לך. מפני מדת הדין איך אוליא משפטיך לאור: וחסדכם כענן
 בוקר. כל טובתכם ולדקתכם אינה בלום: (ה) על כן חצבתי בנביאים. על אשר חצבתי עליהם
 דברי ע"י הנביאים והם לא נזהרו בהם לסייך הרגתים: באמרי פי. בשביל אמרי פי כך הרגם
 יונתן. ע"כ כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך (בראשית ל"ג) כי על כן לא נתתיה לשלה
 בני (שם ל"ח): ומשפטיך אור ילא. בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב

באור

וטעמו כי דעת אלהים, היא השגת האדם מה' ית' ע"פ פעולותיו, הוא נכון ונטיח כשחר. ומה
 ינעם המשל הזה בלב המשכיל, כי ידוע שההשגות נבדלות במין, יש השגות זכות ועבורות,
 מזכורות ובלתי מזכורות, (דוגמא חונד קטורע דייטליכע חונד אונדרייטליכע בעגרייפפע), ד"מ אס האדם
 יבייר דבר מה באופן שייך דע הדבר ההוא נכפשו ממש, אז יאמר כי השגתו זכה; אמנם אס
 הליור הוא בלתי פנימי נכפש, ר"ל שלא ילא עדיין מכלל השגה חושית, אז השגתו עכורה. וכן
 אס השיג אדם דבר מה ע"פ עממותו, ר"ל סוגו והבדלו, אז השגתו שלימה ומזכורת, ובלא
 זה היא בלתי שלימה. והנה השגתנו מהשם ית', אף שהיא באמת השגה זכה, כי כל מה שנודע
 ממנו הוא נכפש, מ"מ אין דרך להשיגו ע"פ עממותו, כי מהותו נעלה ונשגב מכל סוג והנבל
 לאין חכלית, כנודע למשכילים. ולזה ידמה הנביא ההשגה ההיא אשר לנו מה' ית' כמו שחר
 המחיר, אף אורו אינו בשלימות כאור השמש (כי מטעם זה יקרא שחר מלשון שחרות): ויבא
 בגשם לנו, כנשם הבא להיות חיים לעולם (מרש"י), ויתכן שכוון הנביא בזה ג"כ על השגת
 הדעת שזכר בנחיתת פעולתה, המסננת בלבנו אהבת ה' ויראתו אשר לאתמוט לעולם במאמר
 המשורר, יראת ה' טהורה עומדת לעד, וימשיל אותה לנשם הזה המגדל זרעים ופעולתו
 תמידית, וכמו שמבאר והולך במלקוש יורה ארץ, ר"ל המשקה ארץ כגול ונגז: (ד) מה אעשה,
 עתה ישוב הנביא לתוכחתו ויאמר, אף עתה קודם שחשוב אל ה' חלהיך באמת ובתמים, מה
 אעשה לך וגו' וחסדכם כענן בקר, ר"ל תשובתכם נאשר מעל כי אינה מתחדת וקיימת, כמו
 ענן בקר אשר התעף עינוך בו ואינו: וכבטל משכים הולך, לדעת בעל הטעמים מלת משכים
 מחיברת לטל, והמסרטים הדניקוהו למלת הולך, כלומר בהשגמה ילך, ויתכן שנמשך למעלה
 ולמטה, וכן תרגמתי. וכוון הנביא במשל הזה להורות, כי יראתם רק מלות אגשים מלומדה
 ואינה מיוסדת על חכמה ודעת, לכן היא בטל הזה אשר השכים בא לפני באת השמש, וחס
 השמש וגמם: משכים, שם בפלס מכניר (רד"ק): (ה) על כן, יחס המסונב אל הכנה ונמשך
 אל פסוק שלאחריו, ושעורו: ע"כ חצבתי וגו' כי חסד וגו', ובל"א לא יבוא יחס ההמשך רק
 במאמר הסניי, לכן לא תרגמתי פה מלות על כן: חצבתי בנביאים, כמו מולב דבר, והטעם
 שהרג קצת נביאי שקר שהיו מתעיים אותם שלא ישובו (הראב"ע): ומשפטיך אור יצא, י"ת
 ודיני כנהור נפיק, נאלו כחוב ומשפטי כאור ילא, וכן משמע מתרגום יוני שקרא ומשפטי.

(ו) כי חסד הפצתי ולא זבח ודעת
 אלהים מעלות: (ז) והמה כאדם
 עברו ברית שם בגדו בי: (ח) גלעד
 קרית פעלי און עקבה מדם:
 (ט) וכחכי איש גדודים חבר כהנים
 דרך ירצחו שכמה כי זמה עשו:

בבית

(ו) דען נור פֿרעממינקייט
 פֿראַממט מיר, ניכט אַפּפֿער,
 גאַטמעסערקעננטנים מעהר
 דען גאַנצע אַפּפֿער. (ז) זיא
 אַבער וואַרען בנדבריִיִבִיג גלייך
 טריילאָזעם פעבעל. היעריין
 האַנדעלטען זיא פֿאַלש ווידער
 מיך. (ח) גלעד איזט איינע
 שטאַרט פֿאַלל פֿאַן איבעל־
 טהעטערן, איבעראַלל שפּו־
 ירען דער כלוטשולד. (ט) וויא
 לויפֿערנדע רייבער, דיצ אַויף

שכמ'ס שטראַססע מאַרדען, זאָ איזט דיא אַפּרעסטרעכאַנדע, דיא אַבשייל־קייטען
 אויסאיבט

ר ש י

על מה אעשה לך: (ו) ודעת אלהים. חסדתי מעלות: (ז) כאדם. נאדם הראשון: שם בגדו
 בי. בארץ טובה שהושנתים בה שם בגדו בי כאדם שהכנסתי לן עֵדן ועבר על מצותי: (ח) עקבה
 מדם. מליאה אורבו ריחיה כמו ואת עקבו. ויעקבו: (ט) וכחכי איש גדודים. וכאסיפת
 איש ליד דגים האוססם בחנה יחד בן חני גדודיהם חבורות נהניהם המתחברים ללכת בדרך
 ירחשו שם כולם שכם אחד: כי זמה עשו. כי עלה היא אשר נחיעלו לפני אסיפתם לאיזה מקום
 ילכו לרמק ולשלול שלול. וכחכי איימ"דורש בלע"ז ואף בל' משנה חכי ל' סיבור הוא ולא יעיל
 בו

ב א ו ר

ולפי הכתוב בספרים מדויקים שלנו מוסב הכנוי על ישראל, וענינו, שהרגתי בניאיס המתעים
 אתכם בעבודת שאל בעבור שיהיו משפטיך עהורים ונרורים באור ילא, ולא יתערבו במחשבות
 הכל, כענין שאמר למעלה באשר נכון מולאו. (ו) כי חסד הפצתי וגו', ר"ל חסד אחתי חסקי,
 זו רכתי נפשי, הוא יראה פנימית משולבת עם דעת אלהים, ולא חסדכם שהוא מיוסד על
 דברים חלוניים וטפלים כמעשה הקרבנות מבלי כוונת הלב: (ז) והמה, זי"ו מורה על ההיפוך,
 כלומר אכן המה, ר"ל הנביאים והכהנים שזכר, כאדם עברו הברית אשר כרתי אתם להורות
 לעם הדרך הישרה והמנוון במלות המעשיות שהוא השלמת הנפש וזכות הלב, והמה המירו
 טוב ברע והעיקר בטפל ומרו בתכליתו: כאדם, המפרשים דחקו נפלי המלה הזאת, כי אלה
 פתרו כאדם הראשון, ואלה כאדם הנוגד ברעהו; ולדעתי טעמו כאיש המוני פחות המדרגה
 שאינו יודע להבחין בין טוב לרע: שם, לדעת המפרשים שם בארמית, ואולי הנביא הי' מורה
 באלנבע נגד א"י. אמנם לדעתי איננו יחס המקום בהוראתו על הרוב, כ"א יחס הענין, כלומר
 שם דבר הזה בגדו בי כענין באשר הוא שם (בראשית כ"א) לדעת רש"י שם, זכן תרגמתי:
 (ח) עקבה מדם, לדעת המפרשים טעמו מרמה ותרמית, והוא מגמ' דמכות (ד' י') וז"ל
 מאי עקובה מדם שהיו אורבין להרוג נפשות; אמנם בירושלמי איתא אס יש בו עקיבת יין אסור,
 מאי עקיבת יין כההיא דמלכלך בדכתיב עקובה מדם, הרי שענינו עקב ממש, ר"ל אדמת גלעד
 נרמסת ונדרכת מדם חללים, לכן תרגמתי (טפורה): (ט) וכחכי איש גדודים, כתב רש"י ז"ל
 איימדורש בלע"ז, מלה משונשת מאד בדפוס וז"ל עה קאס דור, (אונד זויא פֿעסט), כמו
 בלשון משנה חכי לשון חבור הוא. ולדעתי יתכן יותר דעת הרד"ק שכתב וז"ל: כמו שגדודי
 לשטים מחנים איש עובר דרך לשלול אותו בן הוא חבר כהנים. דרך ירצחו שכמה, לדעת
 האברנאל וכן מלך שעורו דרך עיר שכם ירחשו, וכן מנינו בגמ' דמכות (אס) אמר אבוי בשכם נמי
 שכיחי רולחים שנחמר דרך ירחשו שמה. וקלת פירושו לשון שכם אחד, ר"ל כת אחת וי"מ שמה
 כאיש ההורג רעהו על שמו מאחוריו בפתע פתאום (מייכעוואָרדעריט), והדעות כהמה כלס
 נכללו בתרגומי: וכחכי, ביו"ד תחת הה"א, ע"ד לכלא פשע (דניאל ט' כ"ד) שהוא באל"ף תחת
 הה"א

(י) בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שְׁעַר יְרִידָה
שָׁם זָנוּת לְאִפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל;
(יא) גַּם יְהוּדָה שָׁת קָצִיר לָךְ
בְּשׁוּבֵי שָׁבוֹת עָמִי;

שערוריה קרי

כרפאי

תרגום אשכנזי לו

אויסאיכט. (י) אים הויזע
ישראל ערבליקקע איד אבשיי=
ליכעס געווערבע—דא טרייכט
אפרים בוהלערייא — ישראל
איזט העראב געוויירדיגעט.
(יא) אויך דיר יהודה איזט איי=
נע ערנדטע בערייטעט, זאָ=
באלד איד מיין פֿאלק אין דיא
געפֿאָנגענשאַפֿט געפֿיהרט
האָבען ווערדע.

וואָלל

ר ש י

בו יותר משלשה חבין הם תפירות שהסורק מחבר בהן שני ראשין מן הבגד יחד באזובו במקלות
לשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשיש בהם חיבור אלם שאלספים יחד חצר כהנים הוא
לכח והראשון מדברי ר"מ שלים לבור זל"ל: שמה. לשון נת אחת: (י) שערוריה. י"ת לשון
שינו שניו את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה'): (יא) גם יהודה. אף הוא הואיל וקילקל:
שת. המשיח זמן פורענות לה: קציר, עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ונאה עת הקציר
לה (שם נ"א בפורענות בבל בספר ירמיה): בשוני שנות עמי. בהוכיח אותם לשונם משונותם:
שנות עמי. לשון משונה נערות ויולדות אינוויזור"א בלע"ז וכן בנים שוננים (שם ג') הבת
השוננה (שם ל"א):

כרפאי

ב א ו ר

הה"א: (י) שערוריה, קלת פראו לשון שמה ושערורה (ירמיה ה' ב') ולדעת אחרים הוא מענין
בחאים השוערים (שם כ"ט ה') לשון געול. ושראו שער והלמ"ד כפול להפלגה כמו סגור,
וליתר הפלגה מחובר עוד עם מלת יה כמו מאפליה שלהבת יה: (יא) גם יהודה שח קציר
לך, גם לך יהודה הואיל וקילקלת שת המשיח זמן פורענות לך, והוא הגלות הנקרא קציר,
כמו עוד מעט ונאה עת הקציר לה (ירמיה נ"א ג') מרש"י: בשוני שבות עמי, כלאו כל
המפרשים למכאן פשט נכון בכתוב זה, רש"י פי', בהוכיח אותם לשונם משונותם, שנות לשון
משונה, נערות ויולדות אינוויזור"א בלע"ז (לא ידעתי לכוונו כראוי, אולי היא איממאדערע,
אונגעסיגקייט בל"א, או אינווערזע, פערקעהרטהייט בל"א וכן משמע מכירש"י ישע"י מ"ז י').
וכן כל א' מהמפרשי' פתרו באור אחר נלאיתי לזכרם, כי זרים ורחוקים כמה מהפשוט, תחת זאת
אביא לך קורא נעים ג' פירושים אחרים, ובחר לך את אשר ירנך: הא' שמעתי מהרבני מהור"ר
משה פרענקל ב"מ באר משה, ה"ל: מלת שנות אין ענינו בכל פעם לשון שני' ממש, כ"א הואל ג"כ
על כל נרה גדולה, וכתובים רבים מעידים ע"ז. והנה ידוע שבימי חזקי' היו בלרה גדולה ע"י
סמריב הרשע, אך ה' הושיעם בהרף עין ובלילה א' הנה מלאך ה' במקוהו ק"פ אלפים איש,
וע"ז אמר הנביא, אל תאמין יהודה בשוני את שנותך בימי חזקי' שיהי' תשועת עולמים, לא
כן ב"א הישועה לא תהי' רק נעת הקציר, כלומר ימים מעטים ע"כ ודפח"ח. מסכימים למה
שאמרנו למעלה שכל הפרשה נאמרה על ימי חזקיהו. הב' היא דעת האדון פראפעסטור חיי"כ
החקן בספרו מבא התורה (איינזייטונג אינס פלנטע טעסטאמענט); שמליכת בשוני שנות עמי נעילה
לתחלת המקרא שלאחריו, והיא כמו כפילת הענין במלות שונות בשוני שנות עמי, כרפאי לישראל
ונגלה וגו'. (ואם יפלא זאת בעיני הקורא להגביל סוף המקרא לשל אחריו יעיין אברבנאל
סי' א' פסוק א', ובפיר' ר' סעדי' סי' ד' פסוק י' ובשופע'י סי' י"א ל"ט ודומיהם רבים). הג' הוא
דעתי החלושה והיא, ששעור הכתוב בשוני שנות עמי, וטעמו נעת שאשוב ממקום שנותם,
בענין שאמר למעלה אשונה אל מקומי, גם לך יהודה יושת קציר, והוא הגולה, וכן הי':

כרפאי

ז (א) כרפאי לישראל ונגלה עון
 אפרים ורעות שמרון כי
 פעלו שקר וגנב יבוא פשט גדוד
 בהויז: (ב) ובל יאמרו ללבבם
 כל רעתם זכרתי עתה סבבום
 מעליהם נגד פני הויז: (ג) ברעתם
 ישמחו מלך ויבכהו שרים:

ז (א) וואללטע איד ישראל
 אויך היילען, זאוויר=
 דען אפרים'ס פֿרעפעל אונד
 שומרונים לאסטער, איהרע
 טריגליען טהאטען אללע ער=
 שיינען; היער דרענגט זיך
 דיעכסגעזינדעל צוזאמען,
 דארט שטרייפט רייבערראט=
 טע אומהער. (ב) זיא איבער=
 לעגען ניכט אים הערצען, דאס
 איך איהרע באזוהייטען אהנדען
 קאן. זעלבסט איטצט ניכט,

דאזיא פֿאן איהרען פֿרעפעלטהאטען אומגעבען, אללעזאמט פֿאר מיינעם אנגעזיכטע
 שטעהן. (ג) דען קעניג ערפֿרייען איהרע לאסטער, דיא פֿירשטען איהרע טריילאזיג=
 קיי

ר ש " "

ז (א) כרפאי לישראל. נשאתי חסד להושיעם ולרפאותם עונותם ונגלו לפני כי פעלו תמיד שקר
 וגונבים מהם תמיד באים וגונבים ממון חניריהם ואף פושטים גדוהיהם בליסטיות ללסטם
 את הכריות: (ב) ובל יאמרו ללבבם. אינן נותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני:
 (ג) ישמחו מלך. מלכס חסד ברעה זהם עושים:

ב א ו ר

ז (א) כרפאי, נבואה רביעית הזאת נחלקת לב' חלקים: החלק הא' נמשך עד פרשה ח', זו
 יכיל הנביא לראות כי אין תעלה למחלחם, ויגיד להם מראש את הנבא על מלכיהם, כי יפלו
 בצרוב עבדיהם, יען כי פעל ה' לא הביטו, זאת טוב ארבותם לא ישימו על לב, כ"א ישמעו לקול
 החנפים המתלוללים גם, להרגם בערמה. ומזה יסובב שיאמרו לאשור ומלרים לעזרה, אך לא
 מחכמה ישאלו זאת, כי המה בראותם חרפתם וערות ארלם, יאכלו כחם מעט מעט וילעגו למו.
 ובחלק הב' הנמשך עד פסוק י' בפרשה ט', זו יגיד להם סופם אחר שיינקו אויביהם בבודם,
 כנשר יבואו על ארלם ויבזו להם חילם, זו ייעד לרותיהם עד הגלות וזמן רב אחריו את כל
 אלה ראתה עין הנביא ע"י כח הנבואה השופעת עליו, והמראות הנפלאות האלה תסתערה בנסו
 ותוליינה על גלי מזימותיו אנה ואנה, כאניה נדה בלב ים אשר לא ישקוטו גליו מהסתערות
 הרוחות. ולזה תמלא קורא נעים בנבואה הזאת ערבוב הדברים ובבלב הענינים יותר מבנשארם.
 כרפאי לישראל ונגלה, הכ"ף מחובר במקור יורה לכעמים על החיחסות המשפט'י בבחינת
 הזמן (קחניוקטיפח, לייטפֿאָגע), ופה עוד הוראה אחרת לו, והיא יחס התנאי והספק
 (קחניוקטיף), ושעורו כאשר חסכון לרפאות לישראל אז נגלה עונו. וענין המליכה יקר מאד,
 הנביא ידמה ה' ית' לרופא הנא למנוש מחץ איש גנוע חלאים, ונבואתו כי מנתו אנושה, כי
 כבר הרקב בעלמותיו, יעזבו וילך לו; כן האל הטוב בא לרפאות חלי עמו ולהושיעם משברם,
 אך ימלא כי משחתם גם, הבאישו נמקו מזרתם מפני אולתם, וזהו ונגלה עון אפרים ורעת
 שמרון, כנויי הכנס'י בלה והמדינה בכלל. כי פעלו שקר, כלם עושים פעולות שקר, כל דבר
 המתנגד לשלמות האנושי יקרא שקר. וגבב יבוא וגו', טעמו בבית יבואו שודדי ליל, ונחון
 תשכל חרב גדודי רולחים. גם יתכן לפרש אס יבא הגנב וגנבתו בידו, כבר יארוכ גדוד בחון לחמום
 גם ממו: (ב) ובל יאמרו ללבבם, אמר כמשחומם, ובל זאת כל יחשבו, כי אני ה' הבחון
 לבות אפקוד על זדונם ורעתם? עתה וגו', מוסב למעלה, כלום' גם עתה באש' המה מסובני'
 ממעשיהם הרעים עד כי לשמי' תגיע עולתם וגד פני עליון, עוד מאנו לשוב אל לבם כי אני
 ה' אפקדם. והתבונן! איך יעלה הנביא בתוכחתו מעלה מעלה מחדרי בטן עד שבת עליון: —
 (ג) מלך וגו', יזכור הסנה לכל אלה, שהמלך יחסון ברעתם ושמת נה, ושרים יחזיקו יד
 מרעים ויגילו בכחשיהם. כי מה תקוה לארץ, שמלכה ושריה יתנו יד לרשעת החוטאים והפושעים:
 כלם

(ד) בָּלֶם מְנַאֲפִים כְּמוֹ חַנּוּךְ
בְּעֵרָה מֵאִפְּהַי שְׁבוֹת מְעִיר מְלוֹשׁ
בְּצִק עַד הַמְצָתוֹ: (ה) יוֹם מַלְכָּנוּ
הַחֲלוֹ שָׁרִים חֶמֶת מִיַּיִן מִשְׁךְ יָדוֹ
אֶת־לְצִיִּים: (ו) כִּי־קָרְבוֹ כַּחַנּוּךְ

לכם

קייטען. (ד) אללעזאמטט פֿאַן
וואַללוסט גליהענד, וויא איין
אַפֿען פֿאַם באַקמייסטער גע-
הייצט. קוים רוהעט דער אַנ-
פֿאַבֿענדע זאָ לאַנגע, אַלס
פֿאַם קנעטען ביזצור זייער דעם
טייגעס וואַהרט. (ה) אונזערס
קעניגס פֿר יידענטאָג איזט! —
דיא בעצעכטען פֿירשטען ליע-
גען געשוועכט דאַרניעדער —

ער ווינקט דענען, זאָ ווינער שפֿאַטטען. (ו) ווען זיא אוים איהרעם הינטערהאַלטע זיך
נאַ

ר ש י

(ד) בערה מאפה. שהוסקה מיד הנחוס כן ילרם בוער נקיצם: ישנות מעיר. י"ת מהשחרגם
ואיני יכול ליישב בו לשון המקרא ולפי משמעות ישנות ילרם הרע שהיה מעירם: מלוש בלם עד חמלחו.
משחב בלבו את הרעה כיכד יעשה אותה הוא שנות וישן עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה
שנות מלוש בלם עד שהחמילה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר במיכה (ב') הוי חושבי און ופעלי רע
על משכבותם באור הבקר יעשה: (ה) יום מלכנו. ביום שאנו ממליכין את מלכנו: החלו שרים. נעשו
שרינו חולים: חמת מיין. מחוס היין הבוער צם והמלך מושך ידו מן הטובים והבשרים להתחנר את
לוללים: (ו) כי קרבו כחנור לנש בארצם. הבינו והזמינו את לנש במעשה אורב שלהם כחנור

ב א ו ר

(ד) בלם, בעם כמלך נשרים: מנאפים, מלאים מחוס הנאוף, כחנור בערה ע"י אופה, המשיל
רוח זנוני' לאפה ונפסם לחנור: בערה, תאר מקל, וחנור לשון זכר, לכן הנגינה מלעיל והה"א נוספת:
ישבות מעיר, י"ת מקרויהון וכן דעת קלח המפרשים. וטעמו שערשם יהי' שישבות כל מן העיר
מלש בלם עד חמלחו (פֿאַן — ביו) כלומ' שלא ישאר מאומה. אכן רש"י ורד"ק פירשו מעיר,
היכר המעי' אותם לא ישבות זמן ארוך כ"א מלוש בלם עד חמלחו, וכן תרגמתי: חמצחו,
מקיר צפלים לחומלה עליך (יחזקאל י"ו ה') או שם צסקל טומאה (רד"ק): (ה) יום מלכנו,
יבאר סבת מפתם ואיכותה, ויאמר כי המה פשיקעים מאד צחונותם ובמשהה יינם עד כי
ביום שמתם אש יקראו בו לאמר: יום מלכנו! (והוא יום לדתו או המשחו לסלך) לא ישמעו
עמו בעיני הוד ויקר כאשר יאות לשרי המדינה ומנהיגיה, כ"א המה מריקים נאדות יין ושותים
עמו עד להקאות: החלו, לדעת האברבנאל הוא התחלה, אך אז הוא מפעלי הכפל וא"כ ראוי
להיות הַחֲלוֹ (ואפשר היתה לפניו הקריאה הזאת צספרו, כי נמלא כנה בהעתקת ע' זקנים
ותרגום ארמי וכשדי). ולדעת רש"י פירושו נעשו שרינו חולים, וא"כ הוא הפעל או נפעל וראוי
הַחֲלוֹ או הַחֲלוֹ. ולדעת הרד"ק המבאר שרים החלו המלך, חסר מלת המלך. וגם ראוי להיות
מחמת יין. לכן לדעתי חמת מיין הוא נושא המאמ' ונשאו החלו שרים, וענינו חמת מיין
הבוער בכל א' מהשרים החלו אותם. (ואולי זהו ג"כ דעת רש"י, אך יבאר הכוונה לנד):
חמת, לדעת הרד"ק והרא"ב צע באורו נאד, מן ותמלא את חמת מים, אך הוא על משקל אחר
פֿעל, וא"כ ג' משקלים לו הַחֲמַת הַחֲמַת הַחֲמַת. אמנם אחרי שלא מלאנו משקל זה עוד (כ"א
בחנקוק [ב' ט"ו] לדעת הראב"ע, כי לרוב הפשטני' שם הוא מן חמה, ונתהלים [פ"ח ז'] עלי
סמכה חמתך לדעת ר' יואל בר"ל, ולא כן לדעת המתרגם והמפרשים שם), לא ידעתי למה
נרבה במשקלים ללא כורך? לכן נראה לי יותר דעת רש"י שפי' לשון חמוס, והוא צסקל עֲצֵה
כמו וכל יין חמה (ירמי' כ"ה) ומלאנו גם הנפרד כן כמו חמת למו (תהלים נ"ח). ואפש' שחנר
הנביא פה שתי ההוראות יחד, ויחורגם (דער טייזשענדע וויין איז גאַנצע) ועיי' בבאור חנקוק
שם: משך ידו, לדעתי ענינו, בעת כי החלו השרים מיין, המלך בידו ימשוך את הלוללים
לקרב, המה נת החנפים אשר ילעגו לו וידברו עמו בלב ולב וכל מחשבותם להרע לו, אך כל
עוד שהשרים יקילו וישמרו את ראשו, יראו מגשת אליו, ועתה הוא בעלמו יקרא אותם
וימשכם אליו: לוצצים. תאר צפלים נוללים: (ו) כי קרבו, הלוללים את לנש השמו' כחנור

לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל-הַלַּיְלָה יֵשֶׁן
אִפְהָם בִּקְרָהּ הוּא בַעַר כְּאֵשׁ
לְהַבִּיהַ: (ז) כָּל־יַחְמוּ כַתְּנוּר
וְאָכְלוּ אֶת-שְׂפִטֵיהֶם כָּל-
מַלְכֵיהֶם נָפְלוּ אִין-קִרְא בָהֶם
אֲרִי: (ח) אֲפָרִים בְּעַמִּים הוּא
יִתְבּוֹלֵל אֲפָרִים הִיָּה עֲגָה בְּלִי

הפוכה

נאהען, אויט איהר הערין
פאלל ליסט, דעם אפען גלייך,
דעססען בעקקער דיא גאנצע
נאכט שלעפט, דעם מארגענס
אבער וויא פלאמענגלוטה
ברענט. (ז) ערהיטצט וויא
פייערעססע פערצעהרען זיא
נון איהרע אבערן, איהרע קע-
ניגע ליעגען הינגעשטרעקט;
דאך מיך רופט ניעמאנד אן.
(ח) אפרים מישעט זיך מיט אנ-
דערן פעלקערן; דארום גלייבט
ער איינעם קובען, דער
ניכט

ר ש י

זה שמכניס ומסיקין אותו לאפות: כל הלילה ישן אופיהם. נחתום שלהם המסיק את התנור
לאחר שהכניו לבס וחשבו את גמר הרעה איך יעשה: ישן אפיהם. כלומר עד הבוקר ישנים
ולבוקר בוערים כאש עד שגמרו את רעתם: (ז) ואכלו את שפטיהם. הרגו את סנהדרין שלהם
לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא בהם אלי. ובירושלמי
במסכת ע"א דרשו ביום שהגליכו את ירבעם החלו שדים חמת מיין כמו שפורש אתון לנביא
אמרין ליה קום עיבד לן ע"א מכוכבים ומזלות אמר לון השתא עתי רמשא הוא וכל עמא שתי
בלומר עת שכרות הוא שמה עכשיו שנורים אתם ומחר תחזרו בכם זולין ואתוי בלפרא זולין
ואתוי בלפרא הדא היא כי קרנו כתנור וגו' אמר לון אנא דחיל מן סנהדרין דילבון אימרין לוי
אן קטלין הדא היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כד הוה חמי בר אנש כשר הוה מוחב גבוי
תרין לכנין ואינון אומרין לוי חיוה דור חביב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדבר ואינון
אמרין לוי ולא עבדין ע"א מכוכבים ומזלות והוא אמר לון אנב דהוו חביבין לא איתענשון ואינון
אמרין לוי חש דמלכי בעי למעבד כן דוס שהמלך רוצה לעשות כן: (ח) יתבולל. יתבולל בגולה
בין האומות: עגה בלי הפוכה. ת"י בחררה דעד דלא איתהפכת איתאכלת. עוגה חררה
שאופין

ב א ו ר

בעת ארבע, כלומר שהמה עמדו במארב לבון את השעה הראוי למלאות משאלות לבס ולגמור
מחשבתם הרע: כל הלילה וגו', יוסיף לבאר את הענין, במעשה האופה יאמר אופהם, שהוא
יכרם הרע הי' ישן כל הלילה. אינונו מבעיר כאש את תנור לבס, מיראת השמים; הבקר אור,
ר"ל צבוא העת לעשות מזימתם, הוא בער כאש להנה: (ז) כלם יחמו כתנור, עתה שיחמו
כלם כתנור, אכלו את שופטיהם וכל מלכיהם נפלו — המה זכריה שלום ופקח — חיש קל, עד כי
אין קורא בהם אלי, כלומר שלא ישאר להם עת להתפלל קודם מותם בדרך כל האדם הקרב
למות להתודות ולתתם רעתו. זהו המשך המאמרים לדעתי: (ח) אפרים בעמים הוא יתבולל,
יספר הנביא עוד הנמשך מגודל מרים והשתת דרכיהם, כי עתה אחרי מפלת מלכס ושופטיהם,
יתבולל אפרים בעמים, יתערבו בגוים למלוא מחסה ומסתור מפני עקת אויב, אך לא להועיל
למו: אפרים היה עוגה בלי השוכה, עוד היום בארבות הקדם — כפי המסופר לנו מפי
נוסעי מסעות — מין עוגה אחת הנקראת עוגת רלפים או עגת הדגן (קצהלען חרער שט:
קובען) עובה כעובי אלבע וגודלה כמין קערה קטנה (טעלזער). אופן אפיתה כן היא, אחרי הוחס
מאד אבן אחת בנחלי אש, יגרסו הנחלים וישמו צלך עליה, ובזמן מעט יהפכוהו, ואפר כירה
חס מוכן הוא לשפוך עליו, או יחתו גחלים על ראשו, וכן יהפכוהו פעם ופעמים עד שיאסה על פני
כלו. ומעתה ענין המשל כך הוא, אפרים נמשל לעוגה בלי השוכה, אשר מלך הא' חוס האש
שולטת בה עד שתארף, ואלד השני אינה אפיה מכל וכל, כן אפרים בין העמים אשר סביבותיו,
חלה

הפוכה: (ט) אכלו זרים כחו והוא
לא ידע גם שיבה זרקה בו והוא
לא ידע: (י) וענה גאון ישראל
בפניו ולא שבו אל יהוה
אלהיהם ולא בקשו בכל זאת:
(יא) ויהי אפרים כיונה פותה אין
לב מצרים קראו אשור הלכו:
(יב) באשר ילכו אפרוש עליהם
רשתי בעוף השמים אורידם
איסירם בשמע לעדתם: (יג) אוי

ניכט אומגעווענדעט ווארד.
(ט) בארבארען פערצעהרען
זיין מארק, נאך עמפֿינדעט
ערס ניכט. זעלבסט פֿאם גרוי=
ען אלטער איבערפֿאללען,
בלייבט ער געפֿיהללאז. (י) שאן
אויט ישראל'ס שטאלץ אוי=
גענשיינליך געבייגט! נאך
ווענדען זיא זיך ניכט צום עווי=
גען איהרעם גאָטטע, זוכען
איהן בייא אללעם דיעוען ניכט
אויף, (יא) פֿלאַטטערן ליעבער
גלייך איינער אלבערנען פֿער=
שטאַנדלאָזען טויבע אומהער,
רופֿען באַלד מצרים אן, גע=
הען באַלד נאך אשור הין.
(יב) אַבער אינדעם זיא הינגע=
הען, וועררע איך איהנען מיין
להם

געטן אויסברייטען, זיא צו באַרען שטירצען גלייך דעם היממעלס געפֿליגעל; דיא יע=
נער געמיינדע לענגסט פֿערקינדגטע שטראַפֿע נון פֿאַללציעהען. (יג) וועהע איהנען,
זיא

ר ש י

אזיפין על הגמלים: (ט) והוא לא ידע. לא שם אל לבו שיכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנת'
(מלכים ב' י"ג) כי לא השאיר ליהואחז וגו' וישמון כעסר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מרעת
אזיו: גם שיבה זרקה. תרגום יונתן אף חלישתא מטיחונן ואינין לא מסתכלין: (י) וענה
גאון ישראל בפניו. ומאיך יקרא דישאל ואינון חון לשון עוני ואין וענה זה ל' עתיד אלא ל'
עבר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו') שמעתי שקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתומת פסים
(בראשית ל"ז) אף זה לשון עבר כבר נמעטו ונשפלו. ובכל זאת לא שב אל ה' אין לב להבחין
מה טוב להם או מה רע להם: (יא) מצרים קראו. לאותם שהריעו להם מעולם הם קוראים
לעזרה: אשור הלכו. אל מלך אשור הלכו שיעזור להם: (יב) כאשר ילכו. למצרים: אפרוש
עליהם רשתי בעוף השמים. שהנשר והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותן לארץ כן אורידם
במצרים

ב א ו ר

אלה ישטוהו ואלה ידחקוהו ולא לעזר יהיו לו: (ט) אכלו זרים כחו, לא לבד שלא יועיל לו
ברית עמים, גם זיוק לו, כי מתוך כך תראה חרפתם לעיני העמים וערות ארלם תגלה, ויבואו
עליהם ויהיו לאם כמו שכתוב בס' מלכים: והוא לא ידע, יתפלל הנביא מגודל סבלותו, שלא
שם על לבו מה שכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז, שנאמ' (מלכים ב' י"ג) כי אשאיר ליהואחז וגו'
וישמם כעסר לדוש (מרכ"י). גם שיבה זרקה בו, יקרה לפעמי' כי האויל הסכל אשר ננערותו
הסביל עשות, בזקנותו ישוב מאולתו, כי הנסיון החכימהו, גם יראה כי אפס כמו וילך מהרה
בדרך כל הארץ, לכן יאמר הנביא, כי אפרים אשר נזקן באולתו וראה הרבה לרות הבנות עליו
ובכל זאת גם בסוף ימיו דעתו מטפשת עליו: (י) וענה, כבר נתמעט ונשכל (מרכ"י): גאון
ישראל, גדוליו ושריו: ולא בקשוהו בכל זאת, אין להם לב להבחין מה טוב ומה רע להם (מרכ"י):
(יא) ויהי אפרים כיונה פותה, תעוף ותשאף לרות אמת ותשוב לרות אחר כן אפרים יעוף
אנה

לָהֶם כִּי־נָדְדוּ מִזֶּנִּי שֶׁדֹּל לָהֶם
 כִּי־פָשְׁעוּ בִּי וְאֲנֹכִי אֶפְדֶּם וְהִמָּה
 דָּבָרוּ עָלַי כְּזָבִים: (יד) וְלֹא־זָעְקוּ
 יֵאלֹוּ בְּדַבָּר כִּי יִלְלוּ עַל־
 מִשְׁכַּבֹּתָם עַל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ
 יתְגוֹדְרוּ יִסְוּרוּ בִּי: (טו) וְאֲנִי יִסְרֵתִי
 חֲזָקָתִי וְרוּעַתָם וְאֲלִי יִחְשְׁבוּ־רָעִי:

ישובו

רען ארם באלד שוועכטע — באלד שטערקטע — איממער וועהנען זיא ארגעס פאן מיר דארט

זיא ווייען פאן מיר; פעררער =
 בען איבער זיא, זיא ווידער =
 זעטצען זיך מיר; מיר, דער
 איד זיא ערלאזען מעכטע! זיא
 אבער פיהרען ליגענהאפטע
 רעדען פאן מיר. (יד) פלעהען
 נישט צו מיר מיט נאנצעם הער =
 צען, ווען זיא אויף איהרען לא =
 גערשטאטטען וויממערן, טריי =
 בען זיך שאארענווייזע אומ =
 הער אים קארן אונד מאסט,
 אונד פאן מיר פאללען זיא אב;
 (טו) פאן מיר, דער איד איה =

ר ש י

במלרים על יד נבוכדנצר: איסירם כזמע לעדתם. אביא עליהם יסורין ככל אשר אני משמע
 לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדינו וגו' (ירמיה מ"ב) ויגד לנו
 ה' אלהיך וגו' אם טיב ואם רע וגו' ואומר להם אם שום תשימו נפשיכם לשונ מלרים והיתה
 הזרע אשר אתם יריאים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין: איסירם לשון ייסורין. ומנחם פי'
 לשון קצר ומוסרותיך אנתק (ירמיה ל') אבל דונש פתר לשון ייסורין כמו (ויקרא כ"ו) לומר
 אתכם ונוסף הו"ד הזנייה באיסירם כאשר נוסף בייסורו ועפעפיך ייסורו נגיד (משלי ד')
 ל"א כיצוף השמים הנלבד ברשת הצלוייה על כלונסות ולאחר שהם ברשת מורידין הרשת: (ג) ואנכי
 אפדם. אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם צה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיהו
 שקר אתה מדבר (שם מ"ג) לא שלדך ה' לאמר אל תנואפו מלרים: (יד) כי יילילו על משכבותם.
 כי על כן תבא להם יללה בק"ת: יתגוררו. יש להם מגורות מגורות אל דגן לפיכך יסורו
 וימרדו כי: (טו) ואני יסרתי חזקתי ורועותם. ביראתי על ידי נביאי לשמוע אליהם כמה שהם

ב א ו ר

אנה ואנה, פעם למלרים ופעם לאזור לנקש עזר: (יב) בעוף השמים אורידם, ברשת
 לכדם: איסירם, שרשו יסר, והוא נרדף בענין עם אשר, שזניהם לשון קשירה, אשנס אשר
 יאמ' על אסירת הגוף, כמו ויאסרהו בנזשפים, וממנו נגזר שם מוסרות, בהשתינות הא' לו"ו,
 וישר ענינו אסירת הנפש, ומה נגזר שם מוסר ונאזנה הו"ד לו"ו. לכן נכתב פה איסירם
 בהראות הו"ד לכוון על מאסרה הנפש בעת הגלות: כשמע לעדתם, כמו שהשמעתי לעדתם
 במדבר דברי החובות הכתובות בתורה (מד"ק): (ג) אוי להם, יתפעל הנביא מאד בזכרו
 שה' יעניסם, והעונש פרי מים הוא, וכעש הדק כנה לנשאו עד שקרא: אוי להם! עוד להם!
 וכיון ג"כ במלות להם לאמר: המה בעלמם יסבנו להם האוי ואנוי, המה בעלמם יגמלום האוד
 והשנה, כי ינדו ממני ויפגעו בי, ואנכי חפץ לפדותם, אך לא אוכל כי יתפאו דברי' לא כן עלי,
 ויתכן ג"כ טעם הכתיב במאמ' אויב (ל"ה ו') אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה
 לי, ע"ז אשר פה: להם האוי כי ירחקו ממני ולא לי וכן עוד להם וגו': ואנכי אפדם, כפל
 הכנוי לחזק, וידוע שכנוי הכפול לא ישמור בכל פעם היחס כמו ופגורכם אתם (במדבר י"ד
 ל"ב), ולהמשיך המאמרים יותר תרגמתו באלו בתוב ממני אשר אפדם: אפדם, מבנין התנאי
 ומסופק: (יד) כי יילילו, טעם הכתוב, ינהו ויילילו על משכבותם על גודל אידם, ולי אשר
 יוכל להושיעם, לא יזעקו בכל לבם: על דגן ותירושי יתגוררו. כתב הרד"ק וז"ל: כשיבוא בעיר
 דגן ותירוש יאספו כולם עליו מהרעב אשר בעיר ואעפ"כ יסורו כי. יתגוררו ענין אסיפה וחבור
 כמו הן גור יגור, יגורו עלי עוים ע"כ. אך לדעתו ראוי בקל כחבריו שהביא, לכן נראה לדעתי
 שהוא מלשון גירות, כמו מתגורר עמה והטעם ילכו לארצות אחרות מחסרון דגן ותירוש, וני
 יסורו, אשר יוכל לתת להם תנוחתם בארצם אם טוב יהיו, ואעפ"כ כללתי בתרגומי גם דעתו:
 (טו) ואני יסרתי, המפרשי' נבוכו נפי' הכתוב הזה, ולדעתי טעמו: אני אני הוא שיסרתי

(טז) יִשׁוּבוּ וְלֹא עַל הַיָּד בְּקִשְׁתֵּי
רַמְיָה יִפְלוּ בַחֲרֵב שָׂרִיָּהֶם מוֹעֵם
לְשׁוֹנָם זֹו לַעֲגָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

ח (א) אֶל-הַכֶּף שָׂפָר כַּנְּשָׁר עַל-
בֵּית יְהוָה יַעַן עֲבָרוּ בְּרִיתִי
וְעַל-תּוֹרָתִי פָשְׁעוּ: (ב) לִי יִזְעָקוּ
אלהי

(טז) דארט ווענדען זיא זיך היין,
ניכט צום העכסטען; זינד איין
נעם טריגערישען כאנגען גלייך.
זא זאלל דען דאן שווערדט
איהרע פירשטען טרעפפען,
איהרער פֿרעפעלהאפטען צונג-
גען וועגען. דיעס גערייכע
איהנען דאן צום שפאטט אין
מצרים! —

ח (א) לויט וויא פאזויגענרוך
פֿערקינדיגע: הערבייא,
גלייך אדלערן איכער דעם
עווגען הויז! דען היער ווארד
מיין בונד צערשטערט, מיינע לעהרע פֿערוואָרפען — (ב) דאן ווערדען זיא פֿלעהען: אָ מיין
גאָטט

מיין בונד צערשטערט, מיינע לעהרע פֿערוואָרפען — (ב) דאן ווערדען זיא פֿלעהען: אָ מיין
גאָטט

ר ש י

מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם: (טז) ישובו לא על. שבו למצרים ולא להועיל להם לכך
נקוד על בקמן כמו (שמואל ב' כ"ג) גאס הגבר הוקס על שהוא לשון עינוי והוא דנוק לחיבה
שלאחריו: היו כקשת רמיה. שכרוכה לירות בו חץ ללשון הוא יורה לדרום: יפלו בחרב שריהם.
יחזן בן קרח (ירמיה מ"ג) וכל החיילים ששבו למצרים: מועם לשונם. ל' קשה שהשיבו לירמיה:
זו לעגם. אשר ילעגו להם בארץ מצרים למה שנתם אללנו כדי להביא עלינו פורענות והלא
כתוב לכם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות י"ד):

ח (א) אל חכך שופר. שכינה אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא בשופר ואמור עפו ומהרו
האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה'. אל חכך שופר כאלו השופר נתן אל
חכך: (ב) לי יזעקו. כשנתא עליהם הרעה: אלהי ידענוך. הלא עמך אנתו וסרסוהו ודרשוהו
לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו:
הזירו

ב א ו ד

לפעמים זרועותם כדי שיטיבו מעלליהם, ופעם חזקתי זרועותם להושיעם מעושקיהם, כדי
שייראו ויבזו מחטאותם, וכל זה הי' ללא יועיל, כי חשבו עלי רעה וכפרו בהשגחת אלהי:
(טז) ישובו, גם פה טעם הכתוב כאשר כתבתי למעלה בפסוק י"ד על מלת יתגוררו, כלומר
ישובו לארצות אחרות למצרים וכדומה, ואל אל עליון לא ישובו: על, קמוץ כמו הוקס על,
לפיכך הוא תואר כמו עליון (רד"ק): בקשת רמיה, ענין מרמה בקשת המרמה הדורך בו שהוא
יורה לעבר אחד והיא תוליד המן לעבר אחר: יפלו בחרב שריהם, שער הכתוב: שריהם יפלו
בחרב, כי המה היו בעוכרם: מועם לשונם, זעם לשונם יפעיל להם זאת כי זה הדיחו עמם
מהסתפח בנחלת ה', ואמרו נלכה לבקש עזר ממצרים: זו לעגם, על הליכה זו ילעגו המצרים
; ומתלוללים בה (רד"ק), זו בחולם וכן ועדותן זו אלמדם במו זאת (מהג"ל):

ח (א) אל חכך שופר, לדעת הרד"ק הענין הוא כמו שאמר למעלה, תקעו שופר בגבעה,
כן גם עתה דבר מול העם: אל חכך שופר, ועם הוא אם קנוץ נופל בו לשון יחיד ורבים;
ואמור: עופו ומהרו האויבים כאשר ידאה הנשר ובא אל בית ה', אל חכך שופר, כאלו שופר
נתן אל חכך ע"כ. יפה כוון ומה נעמה דביקת השופר לחיך לדבריו, כי כמו שישים האדם
שופר בשפתו פיו לחקוע, כן קרא יקרא הנביא בנרון ואל יחשך באשר יהיה שופר בשפת הנרון
והוא החיך: בגשר, כוון הנביא גם כן במלכו לנשר שהאויבים הממהרים לנוא יהיו באיכותם
כנשר זה שהוא עוף חומס (רויבפאָנגע) אם דורס אין מזיל: (ב) לי יזעקו, לדעת המפרשים
כולם שער הכתוב: לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך, והרד"ק פתרהו היה להם לישאל לפעוק
אלי

גאטט! וויר דיק איהראעל! וויר ערקעננען דיק וויעדער! (ג) דען אללגיטיגען האט ישראל פֿערלאססען, זאָ זאלל איהן נון דער פֿיינד פֿערפֿאלגען. (ד) זיא זעטצטען זיך קעניגע, אבער אָהנע מיך, פֿירשטען אָהנע מיין וויססען, מאַכטען זיך אויס איהרעם זילבער אונד גאלד געטצען - געבילדע - דאָרום זאלל עם פֿאָן פֿיינדען אויפֿגע- ריעבען ווערדען. (ה) יא איהן פֿערליעם עם, אונד דיינעם קאלכע הינג עם אָן, אָ שמרון! ענטבראַננט איזט מיין צאָרן אויף

אלהי ידענוך ישראל: (ג) זנת ישראל טוב אויב ירדפו: (ד) הם המליכו ולא ממני השירו ולא ידעתי כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת: (ה) זנת עגלך שמרון חרה אפי בם עד-

מחי

פֿערליעם עם, אונד דיינעם קאלכע הינג עם אָן, אָ שמרון! ענטבראַננט איזט מיין צאָרן אויף

ר ש י

(ד) השירו. עשו שרים. ד"א השירו את זה ממלכה והמליכו את זה ומספר המסורה מובין כן שחברו במסורה כתבין שי"ן וקרוין סמ"ך ופתרונו סמ"ך: למען יכרת. למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת עושר מהם: (ח) זנת. הקב"ה אתכם בני שמרון בעון עגלים שנית אל שמלכי שמרון עובדים שם: עד מתי לא יוכלו. להפנות לכם להינקות מאותו עינוף:

ב א ו ר

אלי לאמר אלהי ידענוך וא"כ הוא מבנין התנאי ומסופק. אמנם לדעתי ללא כורך יסרוסוהו וידרשוהו, אכן שעורו כמשמעו: ליועקו אלהי ידענוך, אהננו ישראל, וטעמו, אז בעת זרתם יזעקו פה אחד אלהי, נשונה ונדעוך אהננו עמך ישראל אשר בחרת! ע"ז יאמר הנביא: (ג) זנת ישראל טוב, ה' לא ישמע לאנקתם, כי עזבו ה' הונכד בלי מגרעת המטיב להם תמיד, אזהבם עזבו לכן האויב יכרסם: ירדשו, כמו (ירמיה כ"ג ו') אשר יקראו ה' לדקו (ראב"ע): (ד) הם המליכו, ינאר הנביא הטעם איך ונמה עזבו ה' ויאמר: המה המליכו, כי ידוע שבקשת המלך היתה נגד רצונו הטוב, כי כונת השם היתה שכל מעשיהם ודרכיהם מיוחדים יהיו לשם לבדו, הוא יהי מלכם, הוא יוליאם ויבואם, הוא יהי הנלחם; לכן כאשר שאלו מלך בימי שמואל והרע לנביא בקשתם, ה' אמר לו (שמואל א' ח' ז') לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוק עליהם, ובכל זאת לא המניע מהם מלך, אס ידמה בעין המון להללחה יותר גדולה וטובה יתירה איך בתנאי, אשר יבחר ה' אלהיך בו (דברים י"ז ט"ו), כי זה אשר יבחר ה' יהי הקדוש וידבר בשמו, לכן בלדק אמרו נביא, באשר שהמה המליכו מלכים זולת בחירתו, בזה עזבו ה' הטוב, שכל כונתו ה' שלא ילחטו תחת יד השליט ולא יעבדו אלתו. ובחז הרד"ק: ואע"פ שמלכות ירבעם מאל ית' היתה כמו שאמר לו אחיה השילוני? הם בעת שהמליכוהו לא שאלו את פי ה', ואחיה הנביא לא אמר להם להמליכו אלא אמר לירבעם מה שיהיה לו, ועוד כיון שראו שמועם מלעלות ירושלים לפני ה' ועשה להם העגלים, היה להם להסירו מהמלכות, כי אחיה הנביא בתנאי אמר לו דבר המלוכה: אס תעשה הישר בעיני ה', וכן מלכי ישראל אחרים לא היו ממליכים אותם ע"פ ה' זולתי יהוא בן נמשי: השירו, חד מן מלין דכתיבין שי"ן וקרוי סמ"ך וסימן נמסרו במ"ג הושע ג' (מנחת שי) וענינם אחד, כי גם בסמ"ך טעמו: השירו זה והשליכו אחר וכ"כ כתב רש"י: כספם וזהבם, כנר אמרה החורה לא ירבה לו כסף וזהב (שם י"ז י"ז) כי הפלגת רבוי הנסף איננה מוכשרת כל פעם להללחת המדינה, כי ברבות הנסף יתרבה הרכות ותזוקת התענוג וידיים תתרפנה, ומזאת הנלי שאל ומדוחים מולדנה, לכן אמר: כספם וזהבם עשו להם עבדים כי הרבוי הנסף גרם להם. או טעמו מנספם וזהבם וכן תרגמתי. למען יכרת, הנסף וזהב יכרת מהם (רד"ק), ויתכן ג"כ שמשך על ישראל שיכרת מהאויב כמו שאמ' בספוק הקודם אויב ירדפו: (ח) זנת עגלך ששמרון, הקורא מאכיל ירסה קושי הכתוב הזה עם המזנתו לפסוק שלאחריו, ודברי המכרשים זרים

זרים

חרגום אשכנזי מא

איף ויאזא וייה לאנגע נאך? —
ניע קעננען זיא וויעדער דער
אונשולד פעהיג ווערדען ;
(ו) דער געטצען שטאממט יא
אויס ישראל זעלבסט; אין
ק: סטלער האט איהן פער-
פערטיגט, ניכטס געמטליכעס
אויט אין איהם! צערטרימט
מערט ווירד דאז קאלב
שמרום ווערדן—(ז) דען ווינד
אויטס, וואס זיאזאען, אינד
שטורם ווערדען זיא ערנדטען ;
דער קיים שיעסט ניכט אין
גאבע עם אויך, ווירדע עם פאן
באלד זינד זיא אונטער דען היי-

מתי לא יוכלו נקין: (ו) כי מִי־שָׂרָא
וְהוּא חָרַשׁ עֲשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים
הוּא כִּי־שָׁבְבִים יִהְיֶה עֵגֶל שְׁמֵרוֹן:
(ז) כִּי רוּחַ יִזְרְעוּ וְסוּפְתָהּ יִקְצְרוּ
קָמָה אֵינ־לוֹ צִמַח בְּרִי יַעֲשֶׂה-
קָמָה אֹלֵי יַעֲשֶׂה זָרִים יִבְלַעְהוּ:
(ח) נִבְלַע יִשְׂרָאֵל עֲתָה הֵינִי בְּגוֹיִם

ככלי

האלמען אויף, דאז קארנגעוועעס גיכט קיין מעהל; אונד גאבע עם אויך, ווירדע עם פאן פיינדען פערנדידעט. (ח) שאן אויט ישראל פערניכטעט; — באלד זינד זיא אונטער דען היי-

דען

רש"י

(ו) כי מישראל והוא. מכנסם והנסם של כל אחד ואחד הוא גבו והקשר עשה והוי' של והוא נוסל ויש הרבה וי' דומין לו (יחזקאל מ"ז) בלתי ובבאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישראל הזמנתו והכנתו והוא נעשה ויש ליכס הוי' הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמו העגל הראשון: שבבים. לנסרי לווחיה ל' ארמית הוא שיבא מכשורא: (ו) קמה אין לו. לזרע שלהם כלומר לא ילחיו במעשיהם: אולי יעשה. אף אם יעשה קמה: זרים יבלעהו. אף אם ילחיו

ב א ו ר

זרים המה. רש"י פירש זנח הקנ"ה אתכם בני שומרון בעון עגלים שבנית אל שמלכי שומרון עובדים שם. ראש"ע יבאר: אותך זנח עגלך אותך שומרון כאלו מאס בך כי העיר תחרב ואנשיה ילכו בשבי. ורד"ק פתר את שומרון הרחיק אותך עגלך כלומר שנעבדו רחקת מארץך, או את שומרון רחק עגלך ממך כי גלה יגלה, ולדעתו נמשך עוד על שלמעלה, והנה קולר הדברים בפי הנביא יורה על גודל התפעלותו לכן הוסיף הנביא פה פעם שנית לאמר: זנח, כלומר עזב ישראל הטוב: עגלך שומרון, עגל שומרון גרם זאת, או חסר מ"ם הסכה וראוי מעגלך: חרה אפי בם, בעגל ובני ישראל: עד מחי, כטעם עד מתי בתהלים (ו' ד'), וענינו פה, עד מתי תהיו מתועבים בשקן הזה! — ע"ז ישיב הנביא את נפשו לאמר: לא יוכלו נקיון, לעולם מגלוליהם, כי נחלה מתתם: (ו) כי מיישראל, עלמו ילא עגל המסכה הזה, כמוהו לא הי' בשאר האומות, ואין תקוה להשיבם מרעתם: והוא, ר"ל העגל הזה מכד עלמו ותבונתו: חרש עשהו, מעשה ידי אמן: ולא אלהים הוא, כי אין יהי' עלם מחודש דבר אלהי? כי שבבים יהיה, כלומר גם אחריתו יעיד על כי אין בו מועיל, בעבו' שהוא רבר נפסד ובעל תכלית: שבבים, שברים, כמו שדרשו ז"ל על וישב משה דברים שמשבנין לבו של אדם (מרה"ק), ובענין שמלינו בחז"ל, כי היכי דלמטויה שיבא מכשורה, היינו חתיכה מהקורה, גם יונתן חרגם ארי לנסרי לוחין יהי ר"ל מחותך ומשוב', ויוני חרג' לשון משובה, ר"ל עגל שומרון ישוב ויפריע אותך ממעשיך: (ו) כי רוח יזרעו וגו', פעולת האדם אשר יעשה לתכלית מה נדמה לזריעה, והתכלית הנכונה לקצירה, לכן אמר הנביא כל פעולותיהם המה כמו רוח, לכן לא ישיגו מהם ב"א טופס וסערה: קמה, אין לזרע זרה ונקראת קמה קודם שיקצרוה לפי שהיא קמה בלה באחת (בן מלך): צמח, כלומר מה שלמח ועלה, הוא לבלי מועיל כי לא יעשה קמה: אולי יעשה, ואם מקרה קרה שצושה נמעט: זרים יבלעהו, ולא לו יהי'. תי"ו של סופתה נוסף כמו ישועתה: (ח) נבלע ישראל, ע"י הגוים: עתה, אחרי אשר המה ריק מכל: היו בגוים ככלי אין חפץ בו, אשר הוא נמנזה וגמס:

כי

דעו גלייד איינעם פֿעראַכטליג
 בען געשיררע; (ט) נאך אשור
 ציעהטן זיא הינויף, דאָרט וואָ
 מאַן אין ווילדער איינזאַמקייט
 לעבט — דאָרט ווילל אפרים
 זיך גונסט ערקויפֿן. (י) זעלבסט
 דיעזע היידען, דענען זיא גע-
 שענקע שפענדען, פֿערזאַמט-
 לע איך אום זיא הער, קיים
 פֿהלען זיא זיך פֿאַם דרוקקע
 דעם קעניגס אונד דער פֿיר-
 שטען איין וועניג ערלייכטערט.
 (יא) אפרים הייַטע אלטאַרע
 צור פֿערזעהנונג — אַך דיעזע
 גערייכען איהם צור זינדע!
 (יג) מיינע וויכטיגען געזעטצע, דיא איך פֿיר איהן שריעב, ווערדען פֿיר פֿרעמדאַרטיגגע-
 האַל-

כְּכֹלֵי אֵיךְ-חַפֵּץ בּוֹ: (ט) כִּי-הָמָה
 עָלוּ אֲשׁוּר פָּרָא בּוֹדֵד לוֹ אֲפְרַיִם
 הִתְנֹו אֲתָבִים: (י) גַם כִּי-יִתְּנוּ
 בְּגוֹיִם עֵתָה אֲקַבְּצֵם וַיִּחְלוּ מֵעַט
 מִמִּשְׁאֵה מֶלֶךְ שָׂרִים: (יא) כִּי-הִרְבָּה
 אֲפְרַיִם מִזְבַּחֹת לַחֲטָא הַיּוֹדֵלוּ
 מִזְבַּחֹת לַחֲטָא: (יב) אֲכַחֲבֵל-לוֹ
 רִבּוֹ הַתּוֹרָתִי כְּמוֹ-זֶרַח נִחְשְׁבוּ:
 קמץ ב"ק. יתרו'. רבי קרי. ובחי

ר ש י

יבליחו בנכסיהם סופו ליבול ביד זרים: (ט) פרא בודד לו. נעשו כפרא שהולך בודד לעלמו
 שואף רוח ממקום למקום לנוד: התנו אהבים. י"ת ל' תנים כמו ערוד זה שהולך במדבריות
 שאפו רוח כתי' לקנות להם אהבים נושפים זרים. התנו אידגרוניו"ם בלע"ז ויש לפרש לזון
 אהבן: (י) גם כי יתנו בגוים. אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בגוים של עונדי כוכבים ומזלות
 עתה אקבלם בנא עת גזולת' לא אעבבנה: ויחלו מעט ממשא מלך שרים. ויכנעו מעט בגלותם
 מיראת משא מלך שרים מעול מלכי האומות שהיו בתוכם: (יא) כי הרבה אפרים. לפיכך חזילו
 ממשא מלך שרים: (יב) אכחביל לו. אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי תורתו והם
 כמו

ב א ו ר

(ט) כי המה עלו אשור, יבאר סבת בזיונם, כי עלו לאשור אשר הוא כפרא יער (ווארדענע) ההולך
 בודד יסודי, ולא יאהב החברה והריעו: אפרים התנו אהבי', דרך תימה, כלומר מעט לעז כזה ירנו
 לקנות אהבה במחיר אהבן אשר יתנו לו, ורמזו על מנחם שעלה לפול מלך אשור כנא לא", ויתן
 לו חלף בכר כסף: (י) גם כי יתנו, ר"ל הגוים עצמם אשר ישארו אותם להיות בנריחם, המה
 אקבלם עליה. וטעם עתה, כמו בעת ההיא, כלומר בעת שיתנו שואה להם יקבלו עליהם להרע
 להם, כי ראו הגוים שייראו מפניהם: ויחלו, כתב רש"י ז"ל ויכנעו מעט בגלותם מיראת
 משא מלך שרים, אך לפ"ז הראוי יחלו בנפעל או יחלו בהפעל, ואולי בוונתו שדגש הלמ"ד
 תמורת יו"ד סימן הבני' כי שראו חול, וענינו חיל ורעה, והוא עומד כמו ולאשה מה תחילין
 (ישעיה מ"ה). אך לזה הראוי להיות ויחלו בשוא הוי"ו כדרך וי"ו החבור, ולא בפתח ודגש
 חזריו שהוא וי"ו המהפך מעתיד לעבר. לכן נראה לדעתי שענינו תומלת כמו טוב ויחיל ודומם
 (זיכה ג' כ"ו), ובאור הכתוב: עתה אקבלם, בעת שבאו להחיל מעט חקוה ממשא מלך
 שרים, ולהיות להם מנוחה מאויביהם, וכן תרגמתי: שרים, חסר וי"ו כמו שמש ירח:
 (יא) מובחות לחטא, למ"ד הסכה, כלומר הרבה לו מזבחות בעבור חטאיו לכפר עליהם,
 והמזבחות ההם בעלמם היה לו לחטאת: (יב) אכחוב לו, עתיד במקום עבר, ומוסב על
 הקודם שאמר כי הרבה לו מזבחות שוא לע"ז, אשר נהפכו לו למשחית, ועתה אמר כי להיפוך תורתי
 באמתית המניחה הללחה לאדם, נחשנה בעיניהם לזר, כלומ' לדבר מוזר ונמס. וטעם רוב
 כמו

תרגום אשכנזי מב

האלטען. (יג) מיינע גאנצע אפפערגאכען ברינגען זיא נור דעם גענוססעם וועגען דאר; דער עוויגע פינדעט קיינען וואהלגעפאללען דארין. — איטצט דא ער איהרע פֿרע-פעל אהנדעט, איהרע פֿער-ברעכען היימוזכט, ווענדען זיא זיך וויעדער נאך מצרים. (יד) זיא ישראל פֿערגאס זיינעם שעפפערס, ערבויעט געטצענע טעמפעל זיך; יהודה פֿערטרוי-עט נור זיינער פֿעסטען מעננע. זיא ווילל איך פֿייערסגלוטה אויף זיינע שטערטע ווערפען, זיא זאלל זיינע פאללעכטע פֿערצעהרען. —

ט (א) פֿרייע דיך ניכט, ישראל!

גלייך אנדערן נאציאנען

דער דוא וואורדעסט דיינעם גאטטע אונטרייא, בואהלטעסט אומהער בייא יעדער קארג-טענע. (ב) טעננע אונד קעלטער ווירד זיא ניכט נאָהרען, דער מאַסט ווירד זיא טיישען.

ניכט

(יג) זבחי הבהבי יזבחו בשׁר ויאכלו יהוה לא רצם עהה יזכר עונם ויפקד חטאתם המה מצרים ישׁובו: (יד) וישׁכח ישראל את עשהו ויבן היכלות ויהודה הרבה ערים בצרות ושלחתי אש בעריו ואכלה ארמנתיה: ט (א) אל השׁמה ישראל אל גיל בעמים כי זנית מעל אלהיך אהבת אתנן על כר-גרנות דגן: (ב) גרן ויקב לא ירעם ותירוש

רען דוא וואורדעסט דיינעם גאטטע אונטרייא, בואהלטעסט אומהער בייא יעדער קארג-טענע. (ב) טעננע אונד קעלטער ווירד זיא ניכט נאָהרען, דער מאַסט ווירד זיא טיישען.

ניכט

ר ש י

כמו זר נחשו: (יג) זבחי הבהבי. זבחי עולותי שהם מהבהבים לפני באש שעל מזבחי: יזבחו בשר ויאכלו. לשם לי שבחים אחרים יזבחו להיות להם לבשר מזכרם ויאכלום כי אינני רוצה אותם: ט (א) אל השׁמה ישראל. כאשר עמים הקדמונים שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זנית מעלי ואבדת טובות הרבה: אהבת. להיות בזונה לקבל אתנן: על כל גרנות-כדרך

ב א ר

כמו על כל רב ביתו, כל מר חוקים יקרים וישרים: (יג) זבחי הבהבי, נמשך ג"כ למעלה, כלומר לע"ז הרבו מזבחות להקריב עליהם, ומה זבחו בבית מקדשי אינו לרצון כ"א למלאות בטנם, וטעם הבהבי מתנתי, והוא כפול עי"ן ולמ"ד מן יהב להפלת הרבוי, ולדעת קלת הוא לשון לליה כמו מהבהבין אותו באור בדברי רז"ל וגם בערכי קורין לגלי הנהב: עתה יזכר וגו', כלומר עתה עת שיזכר עונם ויפקד חטאתם, והי' להם לתת על לב ולשוב מחטאתם, המה ישׁובו מצרים, לנקש מהם מקסה ומסתור ולא יבטחו בה', וכמו שמבאר והולך: (יד) וישׁכח ישראל את עשהו, אשר עשׂם לו לעם: ויבן היכלות, לע"ז. ראוי הכלות בש"א הה"א כמו מן לבב לבנות ולא נשתנה מפני היו"ד: ויהודה הרבה ערים בצורות, כלומר בטחו במבצריהם הרבים ושכחו אל מושיעם: ושלחתי, וי"ן המחבר בסנה:

ט (א) אל השׁמה ישראל וגו', לפי בעל הטעמים שהפסיק במלת אלהיך באתנן, באור הכתוב הוא: אל השׁמה ישראל אלי גיל, כלומר שמת לבב, כאשר העמים, ע"ד השמחים עלי גיל (איוב ג' כ"ב), כי זנית מעל אלהיך ואהבת אתנן בזונה הולכת אל כל גרנות דגן לקבל אתננה, כן בכ"מ שמלאת גורן הודית לע"ז, ע"ד שאמר למעלה (ג' י"ד) ואמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבתי: (ב) גרן ויקב לא ירעם, מדה כנגד מדה כמו שאמר למעלה (ס' ט' ע') והיא לא ידעה וגו' לכן אשיב וגו': יכחש בה, מה שיקוו ממנו לא ימלאו בו, כי הי' בו מארת ה' ובה בנוי לעדה. וע"פ מסורה כ' כמינין בה וסנירין בס והאשד הוא ויכו

בה * 6

תרגום אשכנזי

(ג) ניכט מעהר וועררען זיא אין דעם עוויגען לאנד בלייבען; אפרים מאג צוריק נאך מצרים וואַנדערן, אין אשור אונריי; נעם פֿערצעהרען • (ד) ניכט מעהר זאָללען זיא דעם עוויגען טראַנקאָפֿער פֿאָן וויין דאַרבריינגען, איהרע שלאַכט־אַפֿער זינד איהם ניכט אַנגע־נעהם, זיא גלייבן איינעם מאַה־לע דער ליידיג־אַגענדען, אונד שענדען יענע דיא זיא געניסען: יאָ נור איהנען געציעמט זאָל־דעם מאַהל, אין דעם עוויגען הויז קאַממעס ניט • (ה) וואָס בענינט איהר נון אַן פֿעסט־אַגען ביא דער פֿייער דעם עוויגען גען? — (ו) דען זיעהע! דראַנג־זאַל פֿיהרט זיא הינוועג, מצרים טרייבט זיא צוואַממען, אין מוֹף פֿינדען זיא איהר גראַב, איה־רע רייכען שאַטצקאַממען זינד מיט דאַרנען בעוואַכסען, דיסטעלן אומגעבען איהרע וואַהנונגען • (ז) עס איילען הערבייא דיא אַהנדונגסטאַגע, דיא פֿער־

הושע ט

יִכְחַשׁ כָּהֵן: (ג) לֹא יֵשְׁבוּ אֶבְרָיִם יְהוּדָה וְשֵׁב אֲפֵרַיִם מִצְרַיִם וּבְאֲשׁוּר טָמְאוּ יֹאכְלוּ: (ד) לֹא־יִסְכּוּ לַיהוּדָה יֵינן וְלֹא יַעֲרְבוּ־לוֹ וּבְחִיָּהֶם כָּל־חַם אֲוִיָּים קָהֶם כָּל־אֲכָלוּ יִטְמְאוּ כִּי־לַחֲמָם לִנְפְשָׁם לֹא יָבֹא בֵּית יְהוּדָה: (ה) מִה־תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם מוֹעֵד וְלַיּוֹם חַג־יְהוּדָה: (ו) כִּי־הִנֵּה הִקְדַּחְתֶּם מִצְרַיִם הַקְּבָצִים מִן הַקְּבָרִים מִחֲמַד לְכַסְפָּם קִימוֹשׁ יִירָשׁם הוֹחַ בְּאֶהְלֵיהֶם: (ז) בָּאוּ יְמֵי הַפְּקֻדָּה

באו

דיסטעלן אומגעבען איהרע וואַהנונגען • (ז) עס איילען הערבייא דיא אַהנדונגסטאַגע, דיא פֿער־

ר ש י

בדרך זונה שנותנין לה דגן בנורן באתננה: (ג) לא ישבו בארץ ה'. לא יתעכבו בארץ: (ד) לא יסכו. לזון כסף: ולא יערבו לו. לא תהא מנחתם עריבה עליו: כלחם אוניס. כלחם גזילה הכא ע"י כח ואוניס: כי לחמם לכספם. ראוי הוא זה להם למאכל ולא לבא לבית ה'. ד"ל כלחם אוניס כלחם אבליס שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו: (ה) ליום מועד. ליום זמן קבוע להיות האויב נועד עליכם: חג ה'. זבח הריגה שיש לו זבח: (ו) כי הנה הלכו ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם נבוכדנצר: מן. מארץ מצרים היא: מחמד לכספם. בתי שמדת אלוהות כספם: קימוש וחוס. מיני חיות תרגם יונתן: (ז) הפקדה. שפקדו עונותיכם: השלם

ב א ו ר

זה (רד"ק): (ג) לא ישבו, לשון עכבה: ושב אפרים מצרים, אף שמלכות אפרים גלתה ע"י מלך אשור, רבים מהם קודם גלותם שבו למצרים מפני הרעב והלכות, גם שרידים מאפרים היו עם דלת יהודה ובנימין כששבו למצרים (מרד"ק): ובאשור טמא יאכלו, כי בין העמים לא יכלו לאכול חולין בטהרה: (ד) ולא יערבו לו, לא יהיו לו ריח ניחח: כלחם אוניס, כמאכל אבליס שהם טמאי מתים: כי לחמם לנפשם, כלומר ראוי לכספם אשר היא מטומאה ולא להניח בית ה' הטהור: (ה) מה תעשו ליום מועד, אשרי שלא תוכלו להניח קרבנותיכם וחזקי שלמיכם ביום מועד ומגי ה': (ו) הלכו משד, מ"ס הסבה, כלומר ע"י הסוד והשגור נדו גם נעו ממקומם: מצרים הקבצם, יחד למלא שם קבר: מן, כמו נוף, למצרים היא: מחמד לכספם, בתי שמדתם שהיו אלוהות כספם: קימוש, חוח, מיני קין: (ז) באו ימי הפקדה, אל תאמינו בנביאי שקר המבשרים שלום, כי נכונים המה ימי הפקדה, וממהר החללים להביאם

בָּאוּ יְמֵי הַשָּׁלוֹם יִדְעוּ יִשְׂרָאֵל
 אֲוִיר הַנְּבִיא מִשְׁנַע אִישׁ הַרוּחַ
 עַל רֵב עֹנֶה וְרָבָה מִשְׁמָחָה:
 (ח) צוּפָה אִפְרַיִם עִם־אֱלֹהֵי נְבִיא
 פֶּחַ יִקוּשׁ עַל־כָּל־דַּרְכָּיו מִשְׁמָחָה
 בְּבֵית אֱלֹהָיו: (ט) הָעֵמִיקוּ שַׁחְתּוֹ
 כִּימֵי הַגְּבֵעָה יִזְכּוֹר עֹנֶם יִפְקֹד
 הַטְּאוֹתֵם: (י) כְּעֹנְבִים בְּמַדְבָּר

מצאהי

טיעף זינד זיא געזונקען אין איהרעם פֿערדערבען! וויא צור צייט פֿאָן גבעה; איהר פֿערגעהען ווירד נון זאָ געצאהנדעט, איהר פֿערברעכען זאָ היימגעזוכט. — (י) איינכט

פֿאַנד

ר ש י

השלים. חושלת חובין: אויל הנביא. אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזר שחלתו נביא אמת: ורבה משטמה. שהקנ"ה שונא מעשיכם: (ח) כופה אפרים עם אלהי. הם מעמידין להם נביאיהם הממשיכין אותן לנד ע"א שלהם מכוכבים ומזלות: נביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם: משטמה בבית אלהיו. בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנאמר (ירמיה כ"ו) משפט מות לאיש הזה וגו': (ט) כימי הגבעה. יש אומרים זה גבעת בנימין בצלגש (זופטים ט') ויש אומרים זה גבעת שאול (שמאל א' י') ששאלו להם מלך ומרדו כדברי הנביא: (י) כענבים במדבר. כענבים שהם חנינים במדבר

ב א ו ר

להביאם: ימי השלם, תשלומי עונותיכם: ידעו ישראל, ירגישו אז חטאתם: אויל הנביא וגו', יאמרו אז לאמר נביא השקר הוא אויל, וכשנעון דבר איש הרוח: על רב עיגך, מוסב למעלה על שאמר באו ימי השלום על רוב עונך. ומן ידעו ישראל עד איש הרוח היא כמו מאמר מוסגר: ורבה משטמה, כלומר גדולה השנאה אשר עשה הנביא שקר בין אביך שנשמים יבינך, זה שאמר: (ח) צופה אפרים עם אלהי, המקרא הזה נמשך בענינו עם סוף המקרא שלפניו, ושעורו ורבה משטמה אשר הלופה, הוא נביא השקר, העיר בן אפרים ובין אלהי: נביא, הוסיף לאמר, הנביא הזה אשר הוא פח יקוש על כל דרכיו להנשילו בכל עניניו ולהרבות משטמה בבית אלהיו, ר"ל ע"י בית ע"ז: (ט) העמיקו שחתו, הורידו מעלתם ע"י שהשחיתו דרכם: כימי הגבעה, גבעת בנימין במעשה כלגש: יזכור עונם, ר"ל כן גם עתה יזכור עונם ויענשם נאז: (י) כענבים במדבר, פה מתחלת נבואה חמישית ונמשכת עד סוף הספר, בה יעמיד הנביא לעיניהם איכותם בהיותם לעם, ואת אשר נהיו אחרי כי חטאו, היו כגפן אורק, ונהפכו לגפן בוקק. בה יספר הנביא הטובות אשר עשה ה' עמם במדבר בארץ תלאכות והסללחות בימי ירבעם, והגמול אשר הציבו לו. גם ישיב ויטנה כל העבירות החמורות אשר זכר אחת אחת בנבואות הראשונות ויעדם העונשים שיבואו עליהם שימותו בניהם בקורב שנים ויפלו ביד אויביהם, וככה ימשך תוכחתו, עד כי בא אל התכלית הנרמזת, והוא שזכה ישראל עד ה' אלהיך

מִצְאֵתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בְּתֵאֵנָה
 בְּרֵאשִׁיתָהּ רֵאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם
 הֵמָּה בָּאוּ בְעַל-פְּעוּר וַיִּנָּזְרוּ
 כִּבְשֵׁת וַיְהִיו שְׂקוּצִים כְּאַהֲבָם:
 (יא) אֲפָרִים כְּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹרָם
 מִלְדָּה וּמִבֶּטֶן וּמִהַרְיוֹן: (יב) כִּי
 אִם-יִגְדְּלוּ אֶת-בְּנֵיהֶם וְשִׁכְּלָתֵם
 מֵאֲדָם כִּי-גַם-אֹי לָהֶם בְּשׁוּרֵי
 מָהֶם: (יג) אֲפָרִים כְּאֲשֶׁר-רֵאִיתִי
 לְצוּר שְׂתוּלָה בְּנוֹה וְאֲפָרִים

פֶּאָנֵד אִיךְ יִשְׂרָאֵל גְּלִיךְ וַיִּינֵי-
 כַעֲרַעְנָן אִין דַּעַר וִיסְטַע; דַּא
 שַׁעֲטַטַע אִיךְ אִיעֲרַע אַהֲנַע,
 וַיֵּא דַעַר רִיִּיעֵן פִּיִּיגַעְנָן עֲרַשְׁטַ-
 לִינַע. — דַּאךְ בְּאֵלֵד הִינַעְנָן
 זִיא אֵן כַּעַל פַּעִיר, וַיִּיהַעֲטַעְנָן
 זִיךְ דַּעַם שִׁיזַאֵל, אֹנֵד וַיֵּאֹר-
 דַּעַן עֲבַעְנָן זַא פֶּעֲרַאבְשִׁי אֹנַנְס-
 וַיִּרְדִּיג, וַיֵּא דַעַר גַּעֲנַע-
 שַׁמְאָנֵד אִיהַרַעַר לִיעַבַע. —
 (יא) אֲפָרִים הַעֲרַלִּיכְקִיט
 וַיִּרְדֵּ אִינַעַם פֶּאָנַעַל גְּלִיךְ
 שְׁנַעֲלַל פֶּעֲרַפְלִיעֵנָן, כִּיֵּא
 דִיעוּעֵן אִין דַּעַר גַּעֲכֹרַט, כִּיֵּא
 יַעֲנַעֵן אִים מוֹטְטַעֲרִלִּיבַע, כִּיֵּא
 אַנְדַּעֲרָן אִים אַנְבַּעֲגִין דַּעַר
 שׁוֹאֲנַעֲרַשְׁאֲטַט. — (יב) זַאֵלֵל-
 טַעֲן אִוִיךְ אִינִיגַע קִינְדַּעַר הַעֲר-

אֵן וַאֲבַסְעֵן, זַא וַיִּרְדַּע אִיךְ זִיא אִוִים דַּעַם מַעֲנִישַׁעֲנַעֲשַׁלְעֵטַט פֶּעֲרַנִיִּטַטַעֵן. וַועַהַע
 דַּאן אִיהַנַּעֲן (דַּעַן עֲלַטַעֲרִן) זַעֲלַבְסַט, וַועֵן אִיךְ פֶּאָן אִיהַנַּעֲן וַיִּיבַע! — (יג) אֵן אֲפָרִים! וַיֵּא
 אִיךְ אִין צוּר גַּעֲזַעֲהַעֵן, דַּאן עַהַעֲדַעַם אִין זִינַעַר שַׁעֲנַהֲוִיט כְּלִיהַטַטַע, זַא עֲרַגַּעַה טַעַם
 אִיךְ

ר ש י

במדבר כך קיבנתי את ישראל: כבכורה בתאנה. מנילת בתאנה בען התאנה: בראשיתה.
 בתחילת בשול התאנים: ראיתי אבותיכם. כן נראו אבותיכם בעיני לחננס: וינזרו. אין ויזיה
 בכל מקום אלא פרישה: לבשת. לע"ז מבעל פעור שהיא בשחם: ויהיו שקופים לפני כאהנס.
 את בנות מואב: (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו'. אמר הכניח הל"ז ויהיו כעוף הזה הנווד
 מקנו וחל מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או יתעכל בנפן ויפלו או בשעת
 הריון לא יקלטו כי מה בלע בגדלם את צניהם שהם יגדלו ושכלתים מאדם: (יב) כי גם-
 לאבות: אוי להם בשורי מהם. כמו בסורי והוא מן מסורות כחזק שי"ן וקריין סמ"ך: ד"א
 כעוף יתעופף כבודם וגו' כעוף זה שמורת ואיננו כן ינוף ויבית כל כבודם כל מה שנלשעו
 בצניהם בלידה ובחרון מלידה זה לער לידה ומבטן חלו ימי ה. צור ומהריון בשעת חשמים כל
 טרסם זה יכלה ביכר שהרי כשיגדלו את צניהם ושכלתים: (יג) אפרים כאשר ראיתי לצור.

ב א ו ר

אלהך, אז ירפא משוכתך, וישיב אפו הלבדק ממך: — מציתי, כאיש חועה במדב' ליה
 וימלא שם ענבים להרוות כמאוננו וישמח בהם, כן מלאתי ישראל. כבכורה בתאנה, כראשית
 בכורי התאנה אשר ינעם למיך אונל, כן ראיתי אבותיכם, כלומר כן נראו בעיני לחננס:
 המה באו וגו', כפל הכנוי מורה על ההיפך, ר"ל לא עמדו בנדקתם ולא הכירו טובתי, כי
 מיד שבאו לבצל פעור נזרוו אחור, וידבקו בע"ז: לבשת, שם לחליל: ויהיו שקופים כיהבם,
 כלומר נעזו לתעוב ושקין בע"ז הנאהב מהם: (יא) אפרים כעוף יתעופף כבודם, כמו
 שהם מהרו להמרות כבוד אל כן ימהר לעוף מהם כבודם, כנוי לרבו הכנים אשר היו יקר
 צימים ההם בארצות הקדם: מלדה ומבטן ומהריון, אלה ימותו אחרי הולדם, ואלה יתעכלו
 בנפן חמם, ואלה לא יקלטו הזרע בשעת הריון: (יב) כי אם יגדלו, מננין התנאי, וענינו גם
 אם יגדלו מעט מזעיר מצניהם, במספר בני אדם לא יחשבו: כי גם אוי להם, שעורו כי גם
 להם אוי, כלומר לאבותיהם עצמם: בשורי מהם, כמו בסורי מהם: (יג) אפרים, יחס
 הקריאה: כאשר ראיתי לצור וגו', כלומר כמו שראיתי לצור שהיתה שתולה בנוה ובשלה,
 ואח"כ

להוציא אל-הורג בניו: (יד) הַן
 להם יהיה מה-תחן תן-להם
 רחם משכיל ושדים צמקים:
 (טו) כָּר־רַעַתָּם בְּגִלְגַל כִּי-שָׁם
 שְׁנֵאתִים עַר רַע מְעַלְלֵיהֶם
 מִבֵּיתִי אֲגַרְשֶׁם לֹא-אֶהְבֵּתֶם
 כָּל-שְׂרֵיהֶם סוֹדְרִים: (טז) הַכֹּהֵן
 אֶפְרַיִם שָׂרֵשׁם יִבֶּשׂ פְּרִי בְרִי-
 יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יִכְדּוּן וְהִמְתִּי מִתְמַדֵּי
 בְּטָנָם: (יז) יִמָּאֶס אֱלֹהֵי כִּי לֹא
 שָׁמְעוּ לוֹ וַיְהִיו נִדְדִים בְּגוֹיִם:

איך דיר, ניכסט דינע קינ-
 דער דעם ווירגער פריין. —
 (יד) בערייטע דוא זעלבסט איה-
 נען, א עויגער! וואס דוא
 איכער זיא פֿערהענגט; לאס
 פֿר כֶּטלאָזער מוטטערלייב
 אונד פֿערזעגטע בייסטע
 איהראנטהייל זיין! — (טו) איה-
 רעגרעסטען באַוה יטעו געשע-
 הען צוגלגל. דאָרט ווילל איך
 זיא מיינען האָס פֿיהלען לאָס-
 סען, איהרער לאסטערהאַפֿ-
 טען טהאַטען וועגען ווילל איך
 זיא אויס מיינעם טעמפעל יא-
 נען; ווילל ניכט מעהר איהנען
 גונסט ערווייזען: דען אַללע
 איהרע פֿירשטען זינד אַב-
 טרייניגע. (טז) אפריים'ס שטאַם
 אויט צערשמעטטערט, זיינע
 וואורצעל פֿערדאָרט; ער

בל קרי

גפן

טרענט קינע פֿריכטע. יא צייגטען זיא אויך, וואַ ווירדע איך דיא ערעלסטע פֿרוכט
 פֿערניכטען. — (יז) מאג זיא מיין גאָטט פֿערווערפען, זיא, דיא ניכט געהאָרען וואָלל-
 סען! מעגען זיא איממעהרין אונטער באַרבאַרען אומהער איררען! —

ר ש י

בעלזחה מעטירה ועטירה על כל המדינות כן ראיתי לאשרים שזולם בנוה ואפרים מה גמול
 שלה לי נתעסק להוציא אל הורג בניו לזכרם לע"א של מולך כן תרגם יונתן: (יד) תן להם
 ה' מה תחן. הוציא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אביו של קטן לאביו של גדול לפיכך
 אם אי אשכח מלידה ומצטן ומהריון שכבר נגזר מברית עולם (בראשית ג') ואל אישך תשוקתך
 תן להם מהרה בקטנותם מה שאתה אומר לתן להם לאזר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניכם
 ושלחתי תן להם רחם משכיל בשעה שיוצאין לחזיר העולם ימותו או ילמקו שדי אמן שלא
 יהא להם חלב להניק: (טו) כל רעתם בגלגל. אם הרבו לעבוד ע"א מוכוכים ומזלות נבמות
 לפי שהיה אם המצנן בתחלה היו אומרים להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי
 ישראל: לא איסף אהבנם. לאהוב אותם: (טז) פרי כל יעשון. לא טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם
 כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: (יז) ימאסם אלהי. איננה קללה אלא בשורה עתיד הוא למאסם:

ב א ו ר

אח"כ כסוה השים, כן אפרים הוא מזומן לפורענות להוציא כל אחד מהם בניו אל ההורג
 (מדברי המפרשים): (יד) הן להם ה', כאשר ראה הנביא חזות קשה זה שהאב בעלמו יוציא
 מחמדי בטנו מול המרחץ, וכמרו רחמיו ולבנו המס והתפלל אנה ה', אם איד ושבר ספרה
 למו, תן להם אזה מה שתחן, ישכלו רחמם וילמקו שדי אמס, וביד אדם אל יפולו: (טו) כל
 רע הם בגלגל, עתה ישוב הנביא לתוכחתו לאמר אם בגלגל יעשו רוב התועבות, לפי שהי'
 אם משכן תחלה, אמרו להם נביאי שקר שהוא מקום נבחר לע"א (מרכ"י): כי שם שנאתים,
 טעם כי כמו גם, כלומר גם אני אם אראה להם שנאתי: אהבתם, לאהוב אותם: כי כל
 שריהם סודרים, ואין תקוה שייטיבו דרכם: (טז) הכה אפרים, כעץ אשר ימות בארץ גזעו.
 שרשם יבש, ואינם ראויים עוד לעשות פרי: (יז) ימאסם אלהי, איננה קללה, כ"א הנביא
 יאמר אינני מא אס ימאסם אלהי ולא תחוס עיני עליהם, כי עבדו רוח קדשו ולא שמעו לו
 לכן מן הדין שימאסם ויהיו נעים ונדלים בניים:

י (א) גפן בוקק ישראל פרי ישובה
 לו כרב לפריו הרבה
 למזבחות כטוב לארצו הטיבו
 מצבות: (ב) חלק לבם עתה
 יאשמו הוא יערף מזבחותם
 ישדד מצבותם: (ג) כי עתה
 יאמרו אין מלך לנו כי לא יראנו
 את יהוה והמלך מה יעשה לנו:
 (ד) דברו דברים אלו שוא כרת

ברית

ניכט פיר אונז, דא וויר גאטט ניכט פירכטען, וואס קאן איין קעניג אונז טהון?
 (ד) זאל בע רעדען פיהרען זיא, פאלשע שוויהרע זינד איהרע פערטרעגע, אונד בלי-
 הענ

רשי

י (א) גפן בוקק ישראל פרי ישובה לו. ישראל דומין לגפן המסיר כל פריו הטוב כך עזבו
 אותי שאני פרי הטוב והסודה לו: פרי ישובה לו. פרי אשר ישוב לו וייעב לו: כרב
 לפריו הרבה למזבחות. כשהשפעתיו להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות. ד"א גפן
 בזו ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישובה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשה המזבחות והועילו
 לכנסייה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: הטיבו מצבות. הרבו מצבות: (ב) חלק לבם. ממני:
 עתה יאשמו. הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם ישחית לשון וערפו שם (דברים כ"א) וערפחו
 (שמות י"ג) ישביר לוארס. ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישראל עבדו ע"ז מכוננים
 ומזלות ושלום בנייהם אין השטן מקטרג בנייהם שנאמר חבור עלבים אפרים הנה לו (לעיל ד')
 ושאווי המחלוקת שנאמר חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: (ג) כי עתה -
 בבא אליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכנו אשר בעתנו בו לאמר ילא בראשונה ונלחם אז
 מלחמותינו אין מועיל לנו כלים: (ד) חלות שוא. השנע לשקר. חלות כמו כרות לשון הווה
 כורת ברית לע"א של מולך לסיכך וכרת עליהם משפט ייסורין ופוערעות כראש הוא עשב מר
 הפורח על תלמי שדי. וי"ת על תלמי שדי בעון שמינין גבולי שדות. ותלמי שדין מענו' המחרישה
 קרויה תלם. ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מזבחותם כמו שנת' גם מזבחותם כגלים על
 חלמי

באר

י (א) גפן בוקק ישראל, נדמה לגפן בוקק ורק מכל: פרי ישובה לו, בנינו יורה שאינו
 מענין דמיון, חמוס הוא מענין שוא, והטעם, שפריו יכש לו ולא יועיל לו מאומה:
 כרוב לפריו וגו', יבאר הטעם, כי בעת שהשפעתיו עליהם יתרון רב ונתתי להם פרי חנוכה,
 הרבה אותם למזבחותיו; כטוב לארצו, כאשר ארצו מלאה כל טוב הטיבו גם מצבותיהם לע"ז:
 (ב) חלק לבם, עומד כמו נחלק (בן מלך), וענינו כל נאמנו רוחם עם ה' ופוסחים על שני
 סעיפים: יאשמו, ענין שממה: יערף, ישבר ויהסך, כמו חשך בערפיפה (ישעיה ה' ל'): ישדד,
 מפעלי הכפל ענין שוד ושבר: (ג) כי עתה, בלחם יאמר אין לנו מלך המוליא ומביא
 אחרנו, כי יראת ה' לא היתה על פנינו: והמלך, אשר לנו, מה יועילנו זה: (ד) דברו
 דברים, ענין הכתוב לדעתי, אם ידברו זה לזה בכל לבם להנטיח את רעיהם דבר, דברים בעלמא
 הם

הענדעם אינקרויט אויף וויי
 סטעם פֿעלדע איזט גערעכטיג
 קייט געוואָרדען. (ה) שומרון'ס
 בעוואָהנער ערצייטטערן וועגען
 דער קעלבער צוביח און; דאָז
 פֿאַלק איזט און טרויער גע
 היללט, דיא פֿרועסטערשאַט
 וועלצט זיך אים שטויבע אומ
 הער, דעם ענטוויכענען גלאַנץ
 צעם וועגען. (ו) איהן זעלבסט
 (דעןגעטצען) ווירד מאַן נאָך
 אשור פֿהרען, דעם קעניגע
 ירב צום געשענק. דאָן ווירד
 אפרים פֿעראַכטונג צו טהייל,
 ישראל ווירד שאַמראַטה ווער
 דען, אָב ויינעם ראַטהשלוסע. (ז) שומרון'ס קעניג שווינדעט דאָהין, גלייך שוים אויף
 דעם

ברית ופרח כראש משפט על
 תלמי שדי: (ה) לעגלות בית און
 יגורו שכן שמרון כי אבל עליו
 עמו וכמריו עליו יגילו על
 כבודו כי גלה ממנו: (ו) גם אותו
 לאשור ויכל מנדה למלך ירב
 בשנה אפרים יקה ויבוש ישראל
 מעצתו: (ז) גדמה שמרון מלכה

קטן כז"ק בקצף

ר ש י

תלמי שדי (לקמן י"ב) עס יפרח עליהם משפט עינם. ד"א אלות זאל כל ברית שהם כורחים
 זה עס זה עובדים עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהיא פירח על תלמי שדי שהיא
 עשן מר כך משפטיהם פורחים וגדלי תמרורים לעניים ואביונים ואף עמים אמר כן כי הפכתם
 ללענה משפט (עמוס ו'): (ה) לעגלות בית חון וגו'. לפורענות העתידה לבא על עגלים
 שזכית אל שהיא נקראת בית חון בספר יהושע: יגורו. יראו ממני שכיניו שבאמרן למה כי
 אכל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד יתה יאכלו על כבודו כי גלה: (ו) גם אותו לאשור
 יובל. זה היה בשנת שתיים עשרה לאחז ויער ה' את רוח סול מלך אשור ויגל לראובני ולגדי
 וגו' ונטל עגלי זהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שאמר גם אותו לאשור יובל: מנחה
 למלך ירב. זה סמנו: בשנה אפרים יקה. בשנת יקח לו ירבעם שהיא משנת אפרים שהעמיד
 לו עגל זה לאלה: ויבוש ישראל. מאותה עלה שנועלו לעשותם כמו שאמר (מלכים א' י"ב)
 ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: (ז) גדמה. בשתק מלך שומרון והרי הוא כקלף שעל פני
 המים

ב א ו ר

הס ולא יוכל איש לסמוך עליהם, גם בריתם אשר יברחו בשבועה, אלות זאל הוא, כי כוונתם
 בתחלה להפך אותו: ופרח כראש משפט וגו', כלומר משפטיהם פורחים ומגדלים תמרורים,
 כראש, שהוא עשן מר על תלמי שדה, שאין אדם משגיח עליו להסר משם, וכן הוכיח עמוס
 ההופכים ללענה משפט: (ה) לעגלות ביה און, בשביל עגלות העומדים בבית חון יגורו ויחזו
 שוכני שמרון, בראותם כי נלקחו מאתם: וכמריו, הםה כהניו: עליו יגילו, לשון ויגל יעקב,
 והנח תמורת הדגש, וענינו יתגוללו בעפר כאבלים: (ו) גם אחוה, העגל בעלמו: לאשור
 יובל, וזה ה' בשנת י"ב לאחז העיר ה' את פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולקח גם
 עגלי זהב בבית אל והלך לו (מרא'): יובל, ענין הבאה, כמו יובל שי: בשנה, כמו בושא
 בחוספת ור"ן וכן שניה בניו (איוב מ"ב י"ג): מעצחו, אשר יעץ להעמיד עגלים, ולד
 אחרים מהעלה שאלחו למכרים לעזרה (מלכי' ב' י"ז ד'): (ז) גדמה שמרון מלכה, כתב רש"י
 ז"ל בשתק מלך שמרון, והרי הוא כקלף שעל פני מים אשר במהרה יאבד מעין כל, כן גדמה שמרון, ר"ל
 בל"א, וענינו, כקלף השט על פני מים אשר במהרה יאבד מעין כל, כן גדמה שמרון, ר"ל
 מלכה, עד יאפס לגמרי, ויהי מלת גדמה משתאעת לתרי אפי, לשון דמיון ולשון כריתת:
 בקצף

בְּקִצְפָּה עַל-פְּנֵי-מַיִם: (ח) וַנִּשְׁמְדוּ
 בְּמֹת אֹן חֲטָאת יִשְׂרָאֵל קֹוץ
 וְדָרְדָר יַעֲלֶה עַל-מִזְבְּחוֹתָם
 וְאָמְרוּ לַהָרִים כַּסּוֹנוֹ וְלַגְּבֻעוֹת
 נִפְלְאוּ עֵלֵינוּ: (ט) מִיָּמֵי הַגְּבֻעָה
 חֲטָאת יִשְׂרָאֵל שֵׁם עַמְדוֹ לֹא-
 תִשְׁיָגֶם בַּגְּבֻעָה מִלְחָמָה עַל-בְּנֵי
 עֲלוּהָ: (י) בְּאוֹתֵי וְאִסְרִים וְאִסְפוּ
 עֲלֵיהֶם עַמִּים בְּאִסְרָם לְשֹׂתֵי

דעם וואססערס פֿלעכע ,
 (ח) און'ס טריגליכע העהען —
 ישראל'ס זינדענרייך — ווער-
 דען פֿערניכטעט , איהרע אל-
 טארע מיט דאָרנען אונד די-
 סטעלן אומוואַכסען זיין; דאָן
 ווירד מאָן קלאַגען: בעדעקט
 אונד, אָ איהר בערגע! שטירצט
 איבער אונד הער , איהר הי-
 געל! — (ט) מעהר נאָך, אלס צור
 צייט אין גבעה זינדיגטעסט דוא
 אַ ישראל! יא וואַרעסט דוא
 דאָזעלכסט צום קאָמפּפּע גע-
 שטאַנדען, דוא העטטעסט
 ניכט דען זעגן איבער יענע
 רובֿלאַזען ערפֿאַכטען. (י) נאָך

עינעם
 מיינעם וואונשע ווילל איך זיאנון ציכטיגען, באַרכאַרען וואַללען זיך איבער זיא צוואַכטען
 ראַכטען, אונד זאָ מאַג דאָן שווערע יאָך איהרער צוועפֿאַכען זינדע: לאַסט זיא ציכטי-
 גענד

ר ש י

המים שהיא אישקומ"א בלע"ז: (ח) צמות און . צמות בית אל : קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם.
 שגלו עובדיה' ואין עוד פונה להם : ואמרו . ישראל : להרים כסונו . שלא יראונו איבינו בצננתנו:
 (ט) מימי הגבעה חטאת ישראל . חטאת זה נקוד רפי שהיא לשון נקבה ולא צבר כמו עשת באת
 אזלת יד מימי גבעת בנימין חטאת ישראל לפני שהי מעשה פלגש בגבעה בימי עתיאל בן קוז
 שהיה ראשון לשופטים בימי כוזבן רשעים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מנינו בסדר עולם :
 שם עמדו . באותה מדה אחזו להם מאז : לא תשיגם בגבעה מלזמה וגו' . ולפי שהיה עון ע"ז
 בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הלכיה ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין וקראם בני עלוה
 בני גאווה שעשו עלמם עליונים ולא שמעו בקול אֲזִיחִים לזת בני הגבעה . ויונתן תרגם על שאלו
 להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתישב לי אחר לשון העברי וגם שארי חינוך הפרשה נופל
 על לשון הראשון: (י) באותי ואסרם . לפי רכוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד
 שופטים : ואספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם . לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמר
 אחריו

ב א ו ר

בקצפה , כל דבר המרתיו ומעלה אנעבועות יקרא קצף, לכן גם הכעס יקרא כן, כי מנח האף
 ירתח כל הגוף, וכן ת"י פה כרתיה על אפי מוא: (ח) במוח און, נחסר מלת בית, לטון
 ג"כ על איכות הצמות שהיא און ומרי: חטאת ישראל, זכנה הצמות בשם חטאת, כאמרו
 ומי צמות יהודה הלא ירושלים (ועיין מיכה א' ה'): יעלה על מזבחותם, מאין עוד פנות
 אליהם להקריב צם : ואמרו, ישראל : להרים כסונו וגו', כדי שלא יראו האויבים בצננתנו (מרש"י):
 (ט) מימי הגבעה, מ"ס היתרון, כלומר יותר מימי פלגש בגבעה חטאת אתה ישראל: שם
 עמדו, לדעתי הוא מבנין התנאי, וענינו לו עמדו הרשעי' האלה בימים ההם, לא השיגו על
 בני בנימין, שהיו עולתה דרכם, הנלוס, כמו שנלחו בני ישראל על בני בנימין, אחרי שהם רעים מאלה:
 עלוה, כמו עולה, וכן זעוה חוועה: (י) באותי ואסרם, כפי אות נפשי איסרם: ואסרם,
 שרשו יסר, ומבנין הקל, כי היו"ד מובלע בגש הסמ"ך כמו כי אֲזַק מים על למא (ישעי'
 מ"ד ג'): באסרם לשתי עונותם, רש"י פירש וו"ל דמה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה
 בחריטה ויאסרוה בעול המחריטה וסמלוני עול נוקבין וזורדין אחד מכאן ואחד מכאן אלל שתי
 עיני השור וכן ת"י ע"כ. פתר מלת עונותם כפי הכתיב לשון עין וכפי הקרי לשון עונה, כלומר
 מענה

תרגום אשכנזי מו

גענד ניעדערבייגען (יא) אפרים
איזט איין פֿערוועהנטעס רינד,
דעם דרעשען נור ערגעבען; —
דארום ענטזיעהע איך זיינעם
געפֿרעסיגען ראַכען דען ריי־
צענדען גענוס. אפרים מאַג
נון דען פֿפֿלוג ציעהען, יהודה
פֿפֿלוגען, אינד יעקב פֿורכען. —
(יב) אַ בעמיהעט אייך, גערעכֿט־
טיגקייט צוזאָען, דער טיגענד
לאָהן צו ערנדטען, דאָז ווייסטע
פֿעלד אורבאַר צו מאַכען! דיא
צייט בענינגט, דען עוויגען צו
זוכען, באַלד קאַממט ער, אונד

עֵינֶתְהֶם: (יא) וְאֶפְרַיִם עֵגְלָה
מִלְמֶדֶה אֶהְבֵּתִי לְדֹוֹשׁ וְאֲנִי
עֲבַרְתִּי עַל־טוֹב צִוְאַרְהָ אֲרִכִּיב
אֶפְרַיִם יַחְרוֹשׁ יְהוּדָה יִשְׁדָּד־לָן
יַעֲקֹב: (יב) זָרְעוּ לָכֶם לְצִדְקָה
קָצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם נִיר
וְעַתָּה לְדֹוֹשׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא

ויורה

עונתם קרי

ר ש י

אחיו ואפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגען אותה בחרישה ויאסרוה בעול
המחרישה וסימלוני העול נוקבים ויורדים אחד מכאן ואחד מכאן אלל שני עיני השור וכן ה"י
נמיסב פדנא על תרתין עוותיה. פדנא למד בקר: (יא) ואפרים עגלה מלומדה. פורפוינט"א
בלע"ז עשייה חבורות חבורות במלמד הנקר שקורין רי"ש גולמיי"ן בלע"ז כלומר הרבה ייסורין
הנחת עליה והרי היא לא נכנייה ותמיד חוהבת לדוש בחנואה מקום מאכל והשמן ולא נכנעה
להיות חורשת כלומר לא נכנעו לחירה אלא אחר שרירות לבס: אהבתי. יו"ד יתירה כמו (בראשי'
ל"ח) גזבתי יום: ואני עברתי על טוב כוארה. לפיכך אני מביא עליה מלכיס שיתישו את
כזה: ארכיב אפרים יחרוש יהודה וגו'. אם תרלי שארכיב אפרים על האימות יחרוש יהודה
וישדד לו יעקב וירש את אדמתם ואת נכסיהם: (יב) זרעו לכם לצדקה. אבל אדם חרשהם
רשע וגו' לפיכך וקאם שאון בעמך: נירו לכם ניר. עסקו בחורה ומשם תלמדו ללכת בדרך
טובה להחגבר על יצר הרע כזה שהוא נר את השדה להסוך שרשי העשבים המכחישים בחבואה
מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועתה תקבלו לדרוש את ה' לתלמוד תורה: עד יבא ויורה
לדק

ב א ו ר

מענה המחרישה. ויתכן ג"כ כוונתו על שתי העונות הן הנה שני העגלים. ובתרגומי כללתי
גם דעת רש"י: (יא) ואפרים עגלה מלומדה וגו', רש"י כתב מלומדה פורפו"ינטא בלע"ז
(ל"ל פורפאצנ"טע פונקטירט בל"ח) עשויה חבורות חבורות במלמד הנקר שקורין רי"ש גולמיי"ן
בלע"ז (ל"ל עגיליאן, גרובטייד בל"ח) ולדעתי מלומדה היא מענין פרא למוד מדבר, ומוסב
על הקודם בעבור שאמר שיוסירם במענה מחרישה, ע"ז יאמר עתה, ידמה אפרים עד הנה
לעגלה המורגלת בעללות, ועגלה הזאת אהבתי לדוש, ידוע מנהג בני קדם שזולכו הנהמה
על תביאת גורן לדוש אותה, ולא יתקמו פיה ותוכל לאכול כפי רכונה, ועפ"ז מה יפה המשל,
ישראל דומה לעגלה עללה אשר אינה מלמדת למלאכה כבדה, אמוס מורגלת היא ללכת על פני
התבואה אינה ואנה ולאכול לשבוע, ע"ז יאמר ועברתי על טוב כוארה כלומר אעבור עליה
ואקח ממנה כל טוב: ארכיב אפרים, אני איעד אפרים לרכוב עליו כלומר אתן עול עמים עליו
ויהודה יחרוש שדהו ויעקב ישדד אדמתו: ישרד, מענין שדה, טעמו יכתש רגבי שדה ויזזה
פניה אדמה, וכן אם ישדד עמקים אחריו (איוב ל"ט): (יב) זרעו לכם לצדקה, ימשיך עוד
יותר ענין הזריעה והחרישה לאמר: הלא עתה טוב לכם אם חורעו כעת זרע כדקה ושלום
על תלמי לבכם, למען תקצרו הגמול כפי החסד שעשיתם: נירו, לווו הבשיל מעל מי עין,
משפטו הנירו, וענינו תקון חרץ לא זרועה ע"י הסרת קמשינים וחרולים, כמו שדה ניר צירה
גנה וזרעה גנה בדברי חז"ל. וענין המשל פה, פנו דרך לבכם ותעשוהו מוכשר לקבל הכיזח
טובות: ועח דררוש, שעורו עוד לכם עת לדרוש את ה' ולשוב אליו, ואם כה תעשו, אז
יבא

וְיִזְרֶה צְדָק לְכֶם: (יג) חֲרָשְׁתֶּם-
 רָשָׁע עוֹלָתָהּ קִצְרֵתָם אֲכַלְתֶּם
 פְּרִי-כֶחֱשׁ כִּי-בִטְחָתָהּ בְּדַרְכָּהּ
 בָּרַב גְּבוּרִיָּהּ: (יד) וְקָאֵם שְׂאוֹן
 בְּעַמּוּדָה וְכָל-מִבְצְרֵיהָ יוֹשְׁדֵי כְשֹׁד
 שְׁלֹמֵן בֵּית אֲרַבְאֵל בְּיוֹם מְלָחְמָה

פְּרוֹכְטִבְאָרְעֵר זַעְגֵּן שְׁטֵרַעֲמֵט
 אִיִּךְ ווִיעֵדֵר צו, (יג) אִיִּךְ,
 דִּיא אִיהֵר בִּזוּ יַעֲטִיט נֹר בְּאוֹ-
 הִיט גַּעֲפִלִיגֵט, אֹונְעֵ-עֵבֵי-
 טִיגִקִּיט גַּעֲרֵנְדֵטֵט, דַּעַם
 טֵרוּגַעַם פֿרִיטֵט גַּעֲנָאָסֵעֵן! דִּיא
 אִיהֵר אִיִּף אִייעֵרַע פֵֿעֵרֵדֵרֵכֵב-
 טַעֵן ווִיטֵטֵעֵן גַּעֲטֵרֵטֵטֵט, אִיִּי-
 עֵרֵר הַעֵלְדֵעֵן מַעֲנַע פֵֿעֵר-
 טֵרוּעֵט! (יד) דֵּאָרַב ווִירֵד טוֹ-
 מוֹלֵט אֹונְטֵער דִּיעֵנַם פֵֿאָלְקֵע
 עֵנְטֵשְׁטֵעֵהֵעֵן; צַעֲרֵשְׁטֵעֵרוּנְג
 דֵּרֵאָהֵעֵט דִּיעֵנַען פֵֿעֵסֵטֵעֵן, ווִיא

אם דגש א"ש וקמן נרביע

אֵן יַעֲנַעַם קִרְיעֵנְעֵרִישְׁעֵן טֵאָנַע בִּיא דַּעֲר צַעֲרֵשְׁטֵעֵרוּנְג דַּעַם שְׁלֹמֵן אִין בֵּית אֲרַבְאֵל, ווִיא דִּיא מוֹטֵי

רשיע

לדק לכם. כשתהיו יגיעים בה הוא יבין אתכם להודיעכם לפנותיהם בלדק. ד"א נירו לכם ניר עשו מעשיט טובים קודם שיבא עליכם הלחץ וזה יגרם לכם שתחזקו תפלתכם בנעת הלחץ ואז יהיה עת ראוי לכם לדרוש הקב"ה בכל לרגלכם כי אז ישמע לעקבתכם ויורה לדק לכם וימטיר בלדק לכם כמו ירה בים (אמית ט"ו): (יג) אכלתם פרי כחש. איתקבלתון תושלת מוביבון: (יד) וקאם שאון. קול ענות נוסו נוסו: כשד שלמן בית ארבאל. כנזוזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על יד מזרב שלא נזהרו גם לברוח מפניהם ושוודדים את הכל. בית ארבאל יונתן תרגמו בית מארב ואל"ף ולמ"ד יתיריים בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון (לעיל ב') יענו את

באר

יבא להמטיר לכם ברכת לדק: ויורה, מענין מורה ומלקוש: (יג) חרשתם רשע, הלא תראו כי עד עתה רשע חרשתם ועולתה קצרתם ופרי מעלליכם הרעים אכלתם: כי בטחה בדרךך, בכ"ף הנוכח כי נגד הושע בן אלה שחרב שמרון בימיו דבר (בן מלך), וענינו השענת על בינחך ועל גבוריך הרבים. והיוני קרא תחת מלת בדרךך, ברכבך: (יד) וקאם שאון בעמך, ע"כ יקום שאון לאומים כשאון מים כבירים על עמך ומהם יושב כל מנלריך אשר בטחת עליהם. ועל האל"ף ממלת וקאם כתב הרד"ק במנלליו (דף ק"י ד' פיוורא) שהוא תמורת וי"ד עי"ן הפעל, כי שרשו קים כמו לקים ימי הפורים האלה; אבל הגון כמ"ש הרב ר' יואל בריל (בס' עמודי לשון לד נ"ב) שהיא תמורת וי"ו עי"ן הפעל וכן היו"ד במלת לקים היא תמורת וי"ו ע"ש וכן וראמה וישנה תחתיה (זכרי' י"ד): כשד שלמן בית ארבאל, הנתוב הזה הוא קשי ההנה וכתב רש"י ו'ל: כנזוזים הבאים על עם יושב בשלום פתאום ע"י המארב שלא נזהרו בהם לברוח מפניהם ושוודדי' את הכל, בית ארבאל י"ת בית מארב ואל"ף ולמ"ד יתיריים כמו יזרעאל ע"כ. ופירוש זה הוא לחזן מאד, וי"מ שלמן הוא שלמנאסר וארבאל הוא שם מקום או שם משפחה אחת, ובאור זה חיינו רחוק כי באמת שלמנאסר הוא שם מורכב מן הלמן - אסר כמו פל-אסר, אסר-חדין, ונתתי הארבלו יעיד שארבאל הוא שם מקום או שם משפחה, וכן נמכרת במפות שלפנינו עיר אחת בגבולי יששכר הנקראת בית ארבאל או ארבאל. ובעלי געאגראפיה בותבים עליה שאערות רבות מזויות שם, ובאבידעש נטה אהלו שם. עוד עיר אחת במדינת אשר שמה ארבאל, היא יושבת בין ליקום ובין קאפרום במחוז ארבליעש, מפורסמת מאד ע"י הנוכח של אלכסנדר על מלך דארוס כי קרוב לה הכה אוחו ואת מחנהו מנה רבה מאד. ועוד עתה היא עיר בינוני, ואיש ניבחה יספר ממנ' כי עוד ימלא בה בתי' שממות וערי' חרובו, ואל"כ יתכן שעל א' משתי ערים האלה בון הוביא, ועפ"ז תרגמתי - אולם לא אכחד ממך קורא אהוב! את הנראה לי עוד בכתוב הזה ואומר: הגה קאטעטיעט סיפר הקדמון - הובא

מוטטער זאממטדען קינדערן
צערשמעטערט ווארדען.
(כו) זא געשעהע אייך צו בית-
אל - וועגען אייערער שענד-
ליכען פֿרעעלמענגע; פֿריה-
צייטיג זאלל ישראל'ס קעניג
דאהין שווינדען.

יא (א) דא ישראל נאך איין
קנאבע וואר, געוואן
איך איהן ליעב, ערנאנטע
אהן פֿאן מצרים הער: מיין
זאהן! (ב) מאן ריעף איהנען
צו; קיים אבער וויינען זיא (דיא
פראַ

אם ער־בנים רמשה: (טו) ככה
עשה לכם בית־אל מפני רעת
רעתכם בשחר נדמה נדמה
מלך ישראל:

יא (א) כי נער ישראל ואהבהו
וממצרים קראתי לבני:
(ב) קראו להם כן הלקו מפניהם
לבעלים

ר ש י

את יורעאל וקראו בל' שם אף כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן תברו מנחם אבל דוגם פתרו
שם מקום: רטשה. לבקעה וכן נערים תרטשה (ישעי' ג') ועולליהם ירוטשו (זס). ל"א רוטשה
עזובה כמו נוטשה: (טו) ככה עשה לכם בית אל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שבנית
אל: רעת רעתכם. רעת רשעכם ענינות זדונכם: בשחר נדמה נדמה. נרדם באילו בלילה
כלומר אין צו נח ולמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואהבהו מנוער מכל טוב:

יא (א) וממצרים קראתי לבני. ע"י נביאי להדבק בתורתו והם מה עשו: (ב) קראו להם כן
הלנו מפניהם. כל מה שהנביאים קוראי להם ללמדם דרך הטובה כן הם הפכו עורף
לברוח

ב א ו ר

הוא בספר הכולל ימות עולם (אולגעוויינע וועלטגעשיכטע) — יספר לנו ממלך אשר אחד
זארגאנאפאלום שמו, הוא הי' מלך רך ונקלה, עמו שר נכחו זאלמענום אחי אשתו. בימיו
פצע ארנאלעם המדי ובעליזעם הבנלי, המה קבלו עמים רבים ללחום עם המלך ולהורידו
מנכסאו, אך ג' פעמים הנה אותם וירדפם עד ההרים; אזנס אזריבן נבלו עליו ועל מחנהו פתאום
בזשנת הלילה ויגרשום מאהליהם, וינס המלך לננוה ואת עמו עזב ביד זאלמענום, וחזוק
המלחמה עד כי נפל זאלמענום לפי חרב, וימים רבים היו מי היס אדומי' מדס חללים. אזר
הדברים האלה כי ראה המלך כי בלחה עליו הרעה, הלית בירתו וישרוף אותה ואת אוגרותיה
ואשתו ונעורותיה באש, עד כאן תוכן דבריו בקבור. ועשה נבחר באיזה זמן מעשה זה היה,
הנה קלת ימנו אלף ושל' או ש"ס שנים ממלך אשר הראשון עד מפלת זארגאנאכול, וקלת אלף
ר"מ וקלת אלף ק"ס שנים. ולדעת שלשתן כבר הי' מעשה זה בימי הושע, בילד? נמרוד מלך
לדעת רושמי הקורות ל: רך בשנת אלף ת"ת שנים לבריאת עולם, יליאת מכרים הי' ע"פ הגמ'
(ע"ז ד' ט') בשנת אלפים תמ"ח הרי תרמ"ח. שלמה ביה בית המקדש בשנת ת"פ ליליאת מכרים
(מלכים א' ו') הרי אלף קכ"ח, ומתחילת בנין זה עד מלכות יואש קל"א שנה (עיון רש"י
ד"ה ב' כ"ד ז') הרי אלף רנ"ט. יואש מלך מ' שנה הרי רנ"ט. אשתי' כ"ט הרי שנ"ח.
ועוזי' נ"ב הרי ש"ס. מכל אלה ראינו שכבר נודע מעשה זארגאנאפאלום בימי הנביא. לכן
יתכן טעם הכתיב: כשד שלשן, הוא זאלמענום ע"י ארנאל, הוא ארנאלעם, וטולי הוא
מורכב משם ארנאלעם ובעליזעם, ציום מלחמה, ודוק. (טו) בית אל, טעמו אנשי בית
אל כמו מכרים חקברים: בשחר נדמה, בעת הסחרות כלומר בתחלת מלכותו:

יא (א) כי נער ישראל, שצורו בהיות ישראל נער אהבהו: קראתי לבני, כמ"ש בני
בברי ישראל: (ב) קראו להם, לדעת בעל הטעמים שנקט טעם מפסיק-במלת להם,
קראו להם הנביאים ללמדם דרך הטובה, אך, כן הלנו מפניהם, כלומר במעט
לכו.

לבעלים יזבחו ולפסלים
 יקטרו: (ג) ואתכי תרגלתי
 קאפרים קהם על-זרועתיו ולא
 ידעו כי רפאתים: (ד) בהברי
 אדם אמשכם בעבתות אהבה
 ואהיה להם כמרימי על על
 לחיהם ואט אליו אוכיל: (ה) לא
 ישוב אל-ארץ מצרים ואשור

פראעטען פאן איהנען, זא
 אפפע-טעזיא דעם בעל, רויג
 בערטען דען געטצענבילדערן.
 (ג) וואהל גאב איך אפרים איי-
 גען פיהרע, דער וואוויא אויף
 דען ארמען טויג. — דאך
 מערקטען זיא ניכט, דאס
 איהר הייל פאן מיר קאמט.
 (ד) איך לייטעטע זיא אן דען
 זאפטען באנדען דער מענש-
 ליכקייט, אן ליעבעסבאנדען,
 ווארד איהנען גלייך דענען,
 דיא דעם יאכעס בירדע פאן
 דער וואונדען וואננע לייכטען,
 אונד מיט צערטל בער נייגונג

פערליעה איך איהנען נייע קרעטע. (ה) ניכט צוריק זאללטע ער נאך מצרים—דאך
 גון

ר ש י

לברות מפניהם: לבעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר בן נמו כרוכס בן חטאו לי (לעיל ד') וכאשר
 יזנו אותו בן ירבה (שמות א'): (ג) ואנכי תרגלתי לחכרים קחס וגו'. שלחתי לפניהם מוהיג
 הזרגילם בנחת. תרגלתי כמו הרגלתי ואין לו דמיון: קחס על זרועותיו. זה משה שאמר נו
 (במדבר י"ח) כאשר ישא האומן את היונק: ולא ידעו כי רפאתים. יודעין היו אלא שדשו בעקב
 עשו עבדים כלל יודעים. ואגדה במדרש ר' תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהניאם לפני יעקב
 לברכס ראה יעקב רשעים עתידים ללאת מאפרים ירבעם ואחאב ונחלקה ממנו רוח הקדש
 ויאמר מי אלה (בראשית מ"ח) בקש יוסף רחמים ושרתה רוח הקדש על יעקב וברכס זהו ואנכי
 תרגלתי רוחי על יעקב לכורך אפרים ולקחם על זרועותיו: (ד) בחבלי אדם. הייתי מושכס
 תמיד בחבליים רבים אשר ימשך בהם אדם את בנו כלומר במשיבת רחמים וכן ת": ואהיה להם
 כמרימי עול על לחיהם. באיברים הטובים המרימים עול בידוה' ע"י לווחים להקל מעל הפרה
 החורשת בן הייתי עמם בכל לרה להקל מעליהם (ל"א ס"ח) כמרימי עול על לחיהם כאברים
 המרימים עול מעל לואר השור ע"י שמאריבין את הכלבים שהעול נתון בראשו להקל על הפרה
 ה ורשת בן הייתי עמם בכל לרה להקל מעליהם בן חרגים ונתן הא באיכרא ענא (דמחזק
 בלחייאן): על לחיהם. ל' לחי של מצוי: ואט אליו אוכיל. הטיתי לו כח להכיל עול היסורין
 וי"ת על שם שסיפק מזונות להם במדבר: (ה) לא ישוב אל ארץ מצרים. הבטחתיו לא תוסיסו
 לרא חס עוד וגו' (שמות י"ד) ומה הועיל הרי על כרמו אשר הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם
 להיות

ב א ו ר

ילכו וביאים האלה מלפניהם, יזבחו לבעלים ויקטרו לפסילים: (ג) תרגלתי, לפי רוב
 הקדקקים הוא כמו הרגלתי בחלוק תי"ו דה"א, כמוהג הלשין בל"ה, ואעפ"כ בתחלת הפסוק
 לא מלאנו חלוק הזה? ע"כ יתכן לומר שהוא שם הפועל ונאמר ממנו תרגלתי בכלם תפלות,
 וענין רגילו' ידוע בדברי חז"ל, (מר"ש בן מלך). ותרגומי נוטה ג"כ לדעת המדקדקים: קחם,
 כמו לקחם, מן קח על מים רבים, וענינו, המנהיג שנתת להם והוא משה לקחם על זרועותיו
 כמ"ש כחש' ישא האומן את היונק: (ד) בחבלי אדם, בחבליים רבים הראויים לאדם משנתים
 לי לעם בעצמות האהבה המקשרות לב אדם לאביו שבשמים: כמרימי על וגו', כאברים
 המרימים העול מעל לואר השור ע"י שמאריבין את הנדים שהעול נתון בראשם, להקל מעל
 השרק החורשת, בן הייתי עמם בכל לרה להקל מעליהם (מרש"י): ואט אליו, וטיתי אליהם
 ברממי: אוכיל, לדעתי שראו יכל וענינו נתתי להם היכולת להכיל עולם: (ה) לא ישוב,
 אחרתי

הוא מלכו כי מאנו לשוב:
 (ו) וחקתה חרב בעריו וכלתה בדיו
 ואכלה ממועצותיהם: (ז) ועמי
 תלוואים למשובתי ואל-ער
 יקראהו יחד לא ירומו: (ח) איך
 אתנה אפרים אמנה ישראל איך
 אתנה באדמה אשימה כצבאים
 נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי:
 (ט) לא אעשה חרון אפי לא אשוב
 לשתת אפרים כי אל אנכי ולא-

נון איזט אשור זיין בעהערה-
 שער, ווייל זיא דער בעקעה-
 רונג זיך ווייגערטען. (ו) נוווי-
 טהעט דאז שיעררט אין זיי-
 גען שטערטען, פערצעהרט זיי-
 גע העלדען, צערניכטעט זיא
 איהרער ראטהשלעגע האל-
 בער. — (ז) אונד דאך הענגט
 מיין פאלק אויסשווייפונגען
 נאך! מאן רופט צום העכסטען
 זיא צוריק, אבער ניעמאנד
 איזט, דער איהן ערהעכט. —
 (ח) וואס זאלל איך אויס דיר
 מאכען, אפרים? זאלל איך
 דיר פרייז געבען, ישראל?
 זאלל איך הינגעבען דיר וויא
 אדמה? איין צבואים אויס דיר
 מאכען? אך! מיין הערץ עמ-

פערט זיך אין מיר, אלל מיין מיטלייד ווירד רעגע. (ט) ניין! איך פאללפיהרע איהן ניכט,
 מיינען גליהענרען צארן, ווייל אפרים ניממער פערדערבען; דען גאטט בין איך, קיין מענש!

ר ש י

להיות עבדים לאשיר על כי מאנו לשוב: (ו) וחלה חרב. ותגות חרב בעריו: וכלתה בדיו ואכלה.
 וכלתה גבוריו ותאכלם: ממועצותיהם. נקוד ב' טעמים בו הטמא בו הסילוק לפי שהוא דבור
 בפני עצמו וכן להחלו דלא יטמא בעל בעמיו (ו קרא ב"ח) וכן לדורותי' לשמן משחת קדש (שמות
 ל'): (ז) ועמי תלוואים למשובתי. כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלוואים הם אם לשוב
 אם לא לשוב בקושי ישובין אלי: ואל על יקראהו יחד לא ירומו. ואל הדבר אשר עליו יקראוהו
 הנביאים יחד לא ירומוהו עמי ולא יאות לעשותו. ויש מפרש ואל על יקראוהו פגעים קשים
 יפגעו ואל כמו יש לאל ידי (בראשית ל"ח) ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה ואל שם דבר
 היה נקוד בלירי ויונתן חרגום ובמרועה קשיא יתעורעון עשה על לשון קשה ולי נראה שפירשתיו
 בהגון יחד לא ירומו. כחאל לא יכונן בקומה זקופה: (ח) אמגנך. אמסךך ביד אויביך כמו אשר מגן לריך
 (שם י"ד): נכמרו. נתחממו לשון חרמי וכן עוררו כתנור נכמרו (איכה ה'): (ט) לא אשוב.
 מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתיו ולא געלתי להיות משחת את אפרים: כי אל אנכי. המקי'
 דבר

ב א ו ר

אמרתי להם לא תוסיפון לשוב בדרך הזה; אך מה הועיל למו, הלא עתה אשור הוא מלכם
 אחרי שמאנו לשוב אל ה': (ו) וחלה חרב בעריו, שער המקרא הזה עם הכתוב שלאמריו
 לדעתי כן הוא, גם עתה באשר תחנה הזרב על עריו ותכלה בדיו, הם מגיני עיר, ואכלה אש
 המלחמה את הכל, כי כל אלה גרם להם מועצותיהם הרעים, בכל זאת ועמי תלוואים וגו':
 (ז) תלוואים, כמו תלוים, ענינו נוטים הם כל כך למשובתם, עד שלא יוכלו להפרד ממנה:
 למשובתי, ענין משובה ושרד, בתוספת יו"ד: ואל על יקראוהו, הנביאים לשוב אליו: יחד
 לא ירומו, כלומר יחדו כאלחו אין גם אחד שירוממהו וינשאהו: (ח) אמגנך, אמסךך, כמו
 אשר מגן לריך: נכמרו נחומי, ת"י רחמי: (ט) לא אעשה חרון אפי, כלומר לא אעורר כל
 חמתי, ולא אשוב עליהם לשחתם: כי אל אנכי, אךך אפיס, ולא איש שלא יוכל לסבול כעסו:
 בקרבך

אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא
 בְּעִיר: (י) אַחֲרֵי יְהוָה יִלְכוּ כְּאֲרִיָּה
 יִשָּׂאג כִּי־הוּא יִשָּׂאג וַיַּחֲרְדוּ בָנִים
 מִיָּם: (יא) יַחֲרְדוּ כַּצִּפּוֹר מִמְצָרִים
 וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהוֹשְׁבֵתַיִם
 עַל־בְּתֵיהֶם נֶאֱמַר יְהוָה:

יב (א) סִבְבֵנִי בְּכַחַשׁ אֲפָרִים
 וּבְמַרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל
 וַיַּחֲרְדוּ עַד רֹד עִם־אֵל וְעִם־
 קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן: (ב) אֲפָרִים רָעָה
 רוּחַ וְרִדָּף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב
 וְשָׂד יִרְבֶּה וּבְרִית עִם־אֲשׁוּר

יכרתו

אפרים נור הינג לעערען געדאנקען נאך, האשטע נאך
 ווינד, הייפטע מיט יעדעס טאגע אדגליסט אונד צערריטונג, שלאס בינדנים מיט
 אשור

אלם הייליגר אין דייער מיט:
 טע, קאממע איך ניט מיט
 פיינדעליגקייט. (י) זיא ווער-
 דען שאן דעם עוויגען ווייערער
 נאכוואללען, ווען דעם לעווען
 גלייך ער זיינע שטיממע ער-
 העכט; ווען ער רופט, ווער-
 דען זיא הערבייא אוילען, זיינע
 קינדער, פאם מערע הער,
 (יא) ווערדען שנעלל אויפגע-
 שרעקט ווערדען, פערשייב-
 טען פענגעלן גלייך, פאן מצרים,
 וויא איררענדע טייכען, אויס
 דעם לאנדע אשור. דאן זעטצע
 איך זיא ווייערער איין אין איה-
 רע וואהנונגען, שפריכט דער
 עוויגע.

יב (א) אומנאכאפרים מיך אויך
 מיט טרוג, ישראל'ס הויז
 מיט רענקען, זא בליעכ יהודה
 נאך דעם העררן ערגעבען,
 זיינען הייליגען געטרייא. (ב) אפרים
 ווינד, הייפטע מיט יעדעס טאגע אדגליסט אונד צערריטונג, שלאס בינדנים מיט
 אשור

ר ש י

דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטוב: בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. אחרת כבר הוצאתי
 להשקות שכינתי בקרבך בירושלים ולא אשקה חותה עוד על עיר אחרת. ויש מפרש בעיר לשון
 שואה כמו (שמאל א' כ"ה) ויהי עריך: (י) כאריה ישאג. עוד ישאג להם כאריה שילאו מן
 הגליות וילכו אחריו: ויחרדו בנים מים. ויתכנסון גלוותא ממערבא:
 יב (א) סבבני. כבר נכחש ובמרמה אפרים ובית ישראל ממלכי עשרת השבטים וכל העם אבל
 יהודה עודנו רד עם אל מואל עוד ביראת אלהי'. רד כמו (במדבר כ"ד) וירד מיעקב
 עוד מלכיהם עם הקב"ה: (ב) רעה רוח. לשון ריע מתחבר לדברי רוח לע"ז מכוכבי ומזלות
 ושמן

ב א ו ר

בקרבך, ר"ל אני שוכן בקרבך: קדוש, יאמר לי, כלומר מלך עלמותי אני נבדל מכל פחיתות
 ב"א, ונעלה אני על כל התפעלו' הנפש: ולא אבוא בעיר, לשון שואה כמו ויחי ערך (רש"י):
 (י) אחרי ה' ילכו, הלא ידעתי באמת כי עוד ילכו אחרי ה' אם ישאג בארי' ויקרת להם:
 ויחרדו, בנים, כלומר ימהרו לבא מים מערבי שהיא מהלאה לא"י: (יא) יחרדו, מקול
 שאגת אל, כלפור שתזרד מקול הארי': והושבתים, חזן להם נחלתם כנראשונה.
 יב (א) סבבני, שעור המקרא הוא זה: אם גם אפרים ובית ישראל, המה מלכי עשרת
 השבטים, סבבוני בנחש ובמרמה, כל זה הייתי סובל, כל עת שיהודה עוד רד עם
 אל, כלומר הכניע לפניו אל יתברך ורוחו נאמנה עם הקדושים אשר בארץ: רד, מטעם והיום
 רד מאד (שופטים י"ט) לשון הכנעה: (ב) אפרים רעה רוח, לשון ריע, מתחבר לדברי
 רוח ושקר (מרש"י): ורדף קדם, ידוע כי רוח קדים מוזק מאד, כן לנריות כן לעגני אדמה, במדינות
 קדם

יְכַרְתּוּ וְשָׂמֹן לְמִצְרַיִם יוֹבֵל:
 (ג) וְרִיב לַיהוָה עִם יְהוּדָה וּלְפָקֹד
 עַל יַעֲקֹב בְּכַדְרָכּוֹ כִּמְעַלְלָיו יָשׁוּב
 לוֹ: (ד) בְּבִטָּן עָקֵב אֶת-אֲהִיו
 וּבְאֹזְנוֹ שָׂרָה אֶת-אֱלֹהִים:
 (ה) וַיֵּשֶׁר אֶל-מִלְאָךְ וַיְכַל בְּכָה
 וַיִּתְחַנֵּן לּוֹ בֵּית-אֵל יִמְצְאוּ וְשֵׁם
 יִדְבַר עִמָּנוּ: (ו) וַיְרִיזָה אֲרֵהֵי
 הַצְּבָאוֹת יְהוָה זָכְרוּ: (ז) וְאַתָּה
 בְּאַלְהֵיךָ תֵּשׁוּב הַסֵּד וּמִשְׁפָּט
 שָׁמַר וְקוּרָה אֶל-אֱלֹהֵיךָ תִּמְיֵד:
 (ח) כִּנְעַן בִּידוֹ מֵאֹזְנֵי מְרֹמָה

אשור, אונד פֶּעֶרשֶׁנְקֻטֶּע אהל
 נאך מצרים הין. (ג) דאך
 איטצט פֶּיה־ט דער עוויגע איך
 ווידער יהודה קלאגע, ווירד
 יעקב'ס האנדלונגען אהנדען,
 נאך זיינעם טהון איהם פֶּער-
 געלטען. — (ד) אלס אים מוט-
 טערלייבע שאָן ער זיינען ברו-
 דער בייא דער פֶּערזע היעלם,
 מיט איינעם געטטליען וועזען
 איינסט מעכטיג קעמפֿטע,
 (ה) מיט ענגעל אום דען פֶּאַר-
 צוג שט'יטט, אונד זיענטע-
 וויינענד דיעוער פֶּאַר איהם
 פֶּלעהעטע, אין בית אל ער
 איהן וויעדער פֶּינדען, טרויליך
 דאַרט מיט איהם רעדען וואָלל-
 טע, (ו) זאָ וואָרס יאָ דער עווי-
 גע, דער גאָטט צבאות! ער,
 דעססען דענקשפרוך איזט:
 עוויגער! (ז) זאָ קעהרע דען

לעשק
 אויך דוא צו דיינעם גאָטטע צוריק, איבע טריווע אונד גערעכט'גקייט אויס, טרווע
 שטעטס אויף איהן, דיינען גאָטט! (ח) אָ דער כנעניטער! דיא טרוגוואָגע אין דער
 האַנד

ר ש י

ושמן שלהם למכרים מובילים לתת שומד למכרים לעזור אותם: (ג) וריב לה' עם יהודה. אליהם
 הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אזיהם בית ישראל ולא יתמהו במקדו על יעקב כדרכיו:
 (ד) כבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר: (ה) זכה.
 המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשליחך כי אם ברכתני (בראשית ל"ב) והמלאך היה מנקה
 ממ: הנח לי עכשיו סוכו שהקב"ה ליגלות עליך בנית אל ושם תמלאו ושם ידבר עמו והוא
 ואני נסכים לך על הברכות שנתך ילחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות:
 (ו) וה' אלהי הצבאות ה' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות
 בעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: (ז) ואתה באלהיך תשוב. בהסתחתו ובמשענתו
 שהוא מצטיף אתה יכול לסמוך ותשיב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות ליטעו
 תמיד: (ח) כיען בידו מאזני מרמה. אתם סומכים על כלעכס שאתם סומכים ורמאים ועל

ב א ו ר

ק"ס; לכן אמר כי אפרים ירדוף אחרי אלהי נכר המזיקים לו כרוח קדים: (ג) וריב לה' וגו',
 ענינו אך עתה גם עם יהודה יריב ה', כי גם המה יריעו כעת מעלליהם: (ד) בבטן עקב,
 יוניחם הנביא לאמר: הלא הי' לכם ללמוד מיעקב אביכם, עוד כבטן אמו ידו אוחזת בעקב
 אחיו, סימן שיהי' גביר לו, ובהיותו לאיש שר עם מלאך אלהים ויכול לו, עד כי זכני התחנן
 לפניו לאמר: שלחני כי עלה השחר: (ה) ביח אל ימצאו, הכנוי שב על יעקב, כי שם
 נראה לו: ושם ידבר עמנו, כמו עמו (בן מלך): (ו) וה' אלהי הצבאות, כלומר ממי הי'
 לו כל אלה, הלא מה' אלהי הצבאות, אשר זה השם זכרו לדור דור: (ז) ואחה, לכן גם
 אתה ראוי לך לשוב לה' אלהיך ולא לנטות באשור ומכרים, ולשמור חסד ומשפט ולקוות אל אלהיך
 תמיד: (ח) כ' עו, לדעתי הוא יחס הקריאה, ושם על אפרים אשר יבנה בשם כנען הכולל ב'
 ענינים

לְעֵשֶׂק אָהַב: (ט) וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם
 אֲךָ עֲשֵׂרְתִי מִצְאָתִי אֲזֶן לִי כָל-
 יָגִיעִי לֹא יִמְצְאוּ-לִי עֵז וְאֲשֶׁר-
 חָטָא: (י) וְאֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 מִמָּרְזֵן מִצְרַיִם עַד אֲוֹשִׁיבְךָ
 בְּאֶהְלִים כִּימֵי מוֹעֵד: (יא) וְדַבַּרְתִּי

האנד, זעהנט ער נאך אונז
 רעכטעם גוטע זיך! (ט) אונד
 דאך שפרייט אפרים: איך בין
 רייד, האבע פערמעגען מיר
 ערווארבען, עם איזט מיינעם
 פלייסעם לאהן; מאן צייהעט
 קיינעם אינרעכטעם, קיינער
 זינדע מיך. (י) ווען אויך נור איך
 עם וואר, איך דער עוויגע דיין
 גאטט פאן מצרים הער, איך
 קאן דך יאווערער אין לעערע היטטען ועטצען, וויא אין פאריגען צייטען, (יא) איך, דער

אל
 און
 און

ר ש י

עושריכם אהם אומרים אך עשרתי ומה אעבוד את הקנ"ה: (ט) מצאתי און לי. און כח.
 ומדרש אגדה היה דורש רבי שמעון ז"ל מצאתי און לי שטר חוב שיש לי מלכות על
 ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגו' הנוו לך לעבדים (שס ב') און לי דיני שטר כמו כותבין עליו
 אוננו וכמו באוני אחד ובטימי אהת בב"ר וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי
 ירבעם בן נבט שהיה משנט אפרים מתבאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד
 שכל ישראל עבדים לי שאני קנה אותם דכתיבו וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הנוו לך לעבדי
 ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונס שלי לפיכך אין בי חטא אם אטול כל אשר להם כי הם
 עבדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים גדולה הנאה לאניך במצרים מאתי היתה
 אמר הקנ"ה הנוו לך לעבדים לא שכתת אבל אנכי ה' אלהיך שנאמר בי' הדברות (שמות כ')
 שכתת שהעמדת שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן. ולענין פשוטו של מקרא אהת אומר מצאתי
 און לי ע"י עושי מאוני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרים שם הנחתי בין עשה אל בכור
 לטשה שאינה של בכור אף אני היודע ונסרע ממאזני מרמה העשוין מבלי הבין ומהטומן משקלותיו
 במלז כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי. טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו סיפק
 לכפר על עוני אשר חטאתי כן ת"י נבייא אומר לבון כל עותריוכון לא יתקיים לבון ביום חושלמת
 חיבכון: לא ימצאו. לא יסופקו כמו (במדבר י"א) ומלא להם ולא יתכן לפרש כל יגיעי כל היגיעים
 לבקש עוני ולא ימצאו לי עון ש"כ היה ראוי לכתוב כל יגיעי בלא יו"ד ולקדש בליר"י אבל עתה
 אינו ל' יגע אלא לשון יגיע: (י) עיד אוסיך באהלים. אכרית מתוכך סוזרי מרמה ואוסיך
 באהלים אעמיד מתיכך תלמידים עוסקים בתורה: כימי מועד. כימי מועד הראשון שהי' יעקב
 איש תם יושב אהלים: (יא) ודברתי על הנביאים. להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב:
 וביד

ב א ו ר

עניני', אומה כנענית, וענין סוזר, על כי הננענים ובשרט אנשי לור וזידון היו מסוזרים מאד
 לאנשי סוזרים גדולים, ולכן אמר אתה כנעני אשר בידך מאזני מרמה, ותאהב תמיד לעשוק
 עניים ומרודי': (ט) ויאמר אפרים, מוסב על הקודם, כלומר בכל עשקך תאמר תמיד אך
 עשרתי, מעלמי אללתי לי כל העושר: מצאתי און לי, בכתי ועולם ידי חספתי הון וכבוד:
 און, מלה משתמעת לתרי אפי, לשון כח ולשון הון: כל יגיעי, כל זה הוא יגיע כפי, ולא
 ע"י עון וחטא בא לידי: אשר חטא, כמו וחטא, וכן טוב אשר יפה (קהלת ח' י"ז), או פירושו
 לא ימצאו לי עון, גם לא דבר אשר בו חטא לי (רד"ק): (י) ואנכי, כלומר באמת לא כן הוא
 באשר דמית, כ"א אנכי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, אנכי ה' אלהיך מארץ מצרים: עד
 אושיבך באהלים, עעמו לדעתי, כמו שאנכי הרבית לך כסף וזהב וסגולות מלכים, כן ביכלתי
 להושיב אותך באהלים ריק ונעדר מכל, כימי מועד, כאלך מארץ מצרים: (יא) ודב-חי וגו'
 מיס' למצלה, אני ה' אלהיך אשר אשפיע תמיד על הנביאים כון קדאי לדבר גם להחזירכם
 למוטב

עַל-הַנְּבִיאִים וְאֲנֹכִי תָזוֹן הַרְבִּיתִי
 וּבִיד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה: (יב) אִם-
 גִּלְעָד אֹן אֶךְ-שׂוֹא רְהוּ בַגְּלָל
 שׁוּרִים וּבָחוּ גַם מִזְבְּחוֹתֵם כְּגִלִּים
 עַל תְּלָמֵי שָׂדֵי: (יג) וַיְבַרַח יַעֲקֹב
 שָׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה
 וּבְאִשָּׁה שָׁמֵר: (יד) וּבְנָבִיא הָעֵלָה
 יְהוֹרָה אֶת-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
 וּבְנָבִיא נִשְׁמָר: (טו) הַכְּעִים אֶפְרַיִם

אִיד שְׁטַעַטס דורך פּראָפּעטען
 מיט דיר רעדע, געטטליכע
 ערשיינונגען הייפּע, דורך פּראָ-
 פּעטישע בילדערשפּראַכע דיר
 פּערקנידיגן לאַססע. — (יב) ווען
 גלעד פּרעפּעלט, דיעוער וואַר
 איממער פּאַללער טרוג, מוז
 סטע מאַן אַבער אויך אין גלגל
 פּאַררען אַפּפּערן? מוסטען
 אויך איהרע אַלטאַרע זאָ פּיעל
 זיין, אַלס שטיינהויפּען אויף
 אַקקערפּורען? — (יג) יעקב
 פּלאַה נאָך אַרם'ס געפּילדע,
 ישראָל מוסטע דיענען אום איין
 ווייב, הירט זיין אום איין

חמדרים

ווייב; (יד) אינד דאָך ליעס גאַטט איהן אויס מצרים דורך פּראָפּעטען פּיהרען,
 דורך פּראָפּעטען איהן בעוואַכען; (טו) אפרים אַבער ענטריסטעטע איהן דורך ביט-
 טע=

ר ש י

וביד הנביאים אדמה. נראית להם בכמה דומיות. לא אדמה להם דכרי ע"י משלים כדי לישבם
 על שומעיהם: (יב) אם גלעד חון. אם בא להם שגר ואונם הם גרמו לעמם כי אך שוא
 היו ובגלגל שורים זכרו לע"א: גם מזבחותם. רבים נגלים שעל תלמי שדי. תלמי שדה היא
 מעני' האחרים קרויה תלם: (יג) ויברח יעקב שדה ארם וגומר. באדם שאומר נחזור על
 הראשון' שדברנו למעלה וישר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לו הולך לנרות שדה ארם ידעת'
 אך שמרתיו: ובאשה שמר. את הלחן: (יד) ובנביא העלה ה' וגו'. ועל שחתם מבזן את
 הנביאים ומלעיגין בדבריה' הלא בנביא העלה וגו': (טו) הכעים אפר'. לנורא לנזות את
 נביאיו

ב א ו ר

למוטב: וביד הנביאים אדמה, דברי משלים ודמיונות, כדי ליישבם על שומעיה' (רש"י):
 (יב) אם גלעד חון, הנכון כמו שכתב הרד"ק, כי בני הגלגל היו שנים לארץ הגלעד רק
 הירדן הי' ניניהם ולמדו ממעשיהם. ולכן אמר אם גלעד — שהי' בחלק בני יוסף — החלו
 לבנות חון, אך שוא היו, זהו תשובת התנאי, כלומר הייתי סובל רעתם כי המה סגד עמם
 שוא והכל כל מגמתם: בגלגל וגו', אך בגלגל — שהי' בחלק בני יהודה — מה הי' נורך
 להם לנזות שורים ולהרבות מזבחות כגלי חבן על תלמי שדה? — (יג) ויברח יעקב, חזר לענין
 הראשון להתרעם עליהם על שם כפוי טובה, כל' הלא תזכרו איך יעקב חביבם נרס מחזן חנותיו
 לשדה ארם, והוכרח לעבוד שם באשה ולשמור לחן לבן: (יד) ובנביא העלה, ובכל זאת העלה
 ה' את בניו ע"י נביא ממכרים, כל כך העלהו על מדרגה עליונה, ותחת אשר חביו נרס
 מחזן מולדתו לאדמה נכרים, והוכרח לשגור שם לעבד, בניו אשר היו לעבדים בארץ לא להם,
 עלו משם ביד רמה: ובנביא נשמר, ותחת אשר הולך חביו לשמור לחן באשה, והי' בדיוטס
 תחתונה, לא כדרך כל הארץ כ"א במדרגת עבד עבדים, בניו נשמרו ע"י נביא ועלו למעלה עליונה
 לחיות לעם סגולה: (ט) הכעים אפרים חמדרים, מעתה אומר: מכל חלה תראו, איך
 אפיים

תרגום אשכנזי

טערעס טראַטצען ; דאָזאָלל
ער נון מיט זיינעם בלוטע ביי
סעו, זיינע שאַנדטראַטצען ווירד
דער הערר אויף איהן צוריק
פֿאַללען לאַססען.

יג (א) זאָנסט ווען אפרים
שפראַך, בעבטע אַל.
לעס, דען גראָס וואָר ער אין
ישראל ; ער זינדיגטע דורך
בעל, אונד זאָנקדאָהין. (ג) אימ-
מער נאָך הייפֿען זיא דער זיג-
דען צאָהל, מאַכען עהערנע
בילדער זיך, געטצען פֿאַן זיל-
בער, נאָך איהרער איינבילדונג געפֿאַרמט, לויטער פֿיינע קינסטלער-אַרבייט. מיט
רעכט

הושע יב

תַּמְרוֹרִים וּדְמִיו עָלָיו יְפוֹשׁ
וְהִרְפָּתוּ יָשׁוּב לֹא אֲדַנְיוּ:

יג (א) כְּדַבֵּר אַפְרַיִם רִתָּת נְשָׂא
הוּא בְּיִשְׂרָאֵל וַיֵּאשֶׁם בְּבַעַל
וַיִּקְמָת: (ב) וְעַתָּה וַיּוֹסְפוּ לַחֲטֹא
וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסֵּכָה מִכִּסְפֵּם
כְּתַבּוּנִם עֲצָבִים מַעֲשֵׂה הָרָשִׁים
כלה

ר ש י

נביאיו ולבגוד בו: תמרורי. הם לו כי דמיו אשר ספק בהחטיו את ישראל להלמיד לע"ז
מכוכבים ומזלות והמחטיו לאדם קשה לו מן הפורגו כאשר חזו למדין מעמון ומואב שהטעו
את ישראל להלמד לבעל פעור וענשן הכתוב יותר ממלרי ודומי שטב וס בנהר וילאו בחרב
לקראתם: עליו יטוש. עליו יטיל' הקב"ה: ומרפאו. שזירף את שלמ' בענין סג' (מלכ' א' י"א)
וירס יד במלך שהוכיחו ברבי' על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפרש בחלק: ישיב לו אדניו.
הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו:

יג (א) כדבר אפרים רתת. כשקינא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה
שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא בישראל. משם זנה להנשא להיות מלך ישראל:
ויאשם בגבל. כיון שעלה לגדולה ויאשם בע"א: וימת. נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב.
ויונתן תרגום כד משלל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל
וכדו דתבו בפולמן טבות' מתקטלון: (ב) ועתה. בית יהוא שראו כל זאת יוסיפו לחטוא: כתבונם.
כתבניות

ב א ר

אפרים הנעים אלהיו במרר: ודמיו עליו יטוש, ענין התפשטות, כלומר ישפך דמיו: אדניו,
הוא ה' יתברך אשר לא תכיר בטובתו, ישיב לך גמולך בראשך:

יג (א) כדבר אפרים רחה, לדעת קלת שעור הכתוב: כדבר אפרים' נשא הוא רתת בישראל,
כלומר כל ישראל יחילו מפני אפרים, ומוסב על ירבעם, וכן תרגם הפולגלחטי. ולזה
תרגמו בל"א (זאָנסט ווען אפרים רעדעטע, זין ערדעגטע ער חזין לייטטערן אונטער ישראל).
אכן לדעת בעל הטעמים שהפסיק במלת רתת שעורו נמ"ש הרד"ק: מתחלה קודם שחטא ה'
מוראו על העמים סביבותיהם, כי בדברו ה' אוחז רתת ורעדה כל השומע אותו, כי ה' גדול
בשכטי ישראל; אך כאשר אשם בבעל וימות. כלומר נגף לפני אויביו, וכן ת"י ועל פי זה
הוא מתורגם. ויש לבוין כוונת המקרא באופן זה: כי מלת רתת הוא תאר הפעל כדבר, וענינו
כך: כל עוד שאפרים דבר ברחת ורעדה מפני ה', נשא הוא בישראל, ומיד שאשם בבעל ויטש
אלהי עשה וימות, ותרגמו בל"א (דח אפרים נקף מיט לייטטערן רעדעטע, וואָרד ער גראָס
חזין ישראל אוי. ז. וו: (ב) ועתה, כלומר עוד עתה יוסיפו לחטוא: כתבונם עציבים, כלומר
כמו שהתבוננו בדבר אזהר לזרה, לפי מחשבתם ודמיונם, ומלת כתבונם על משקל זכר מן תבונה,
וכן וזכרם לבלות שאול שהיו כמו ולורחם (מרד"ק): מעשה הרשים כלה, דרך החול, נאדם
המפאר דבר השואי לתבליית ישו ותפארתו בדבר אחר שלא כיון בו עושהו, כן אמר:
ה. ל. ל. י. ס.

כֹּלֵה לָהֶם לֶחֶם הֵם אֹמְרִים זִכְתִּי אֲדָם
 עֲגָלִים יִשְׁקֹן: (ג) לָכֵן יִהְיוּ כַעֲנַן
 בִּקְרָה וְכַטֵּל מִשְׁכִּים הַלֵּךְ כְּמִן
 יִסְעַר מִגֶּרֶן וְכַעֲשָׂן מֵאֲרֵבָה:
 (ד) וְאֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֲרֶץ
 מִצְרַיִם וְאֱלֹהִים זִוְלָתִי לֹא תִדַע
 וּמוֹשִׁיעַ אֵין בְּלָתִי: (ה) אֲנִי יֹדַעְתִּיךָ
 בַּמִּדְבָּר בְּאֲרֶץ תְּלֵאוּבָת:
 (ו) כְּמִרְעִיתָם וַיִּשְׁבְּעוּ שְׁבָעוּ וַיִּרְם
 לִבָּם עַל-כֵּן שָׁכַחוּנִי: (ז) וְאֵהִי
 לָהֶם כְּמוֹ-שֹׁחַל כְּנֹמֵר עַל-דֶּרֶךְ:

רעכט הייסט עם פֿאַן איהנען:
 זיא אפֿערן מענשען אונד קים=
 סען קעלבער! (ג) דאַרום זאָל=
 לען זיא דער מאַרגען = וואַלקע
 גלייכען, דעם טהוויא, דער
 דעם מאַרגענס שאַן פֿערשווינג
 דעט, וויא שפּרייא אויס דער
 טעננע פֿערשטיבט, וויא אויס
 דער לוקקע וואַללענדער רויך.
 (ד) וואַר זייט עגיפטען = לאַנדע
 הער איך ניכט שאַן דער עוויגע
 דיין גאַטט? דיא וואַללטעסט
 אויסער מיר קיינען גאַטט ער=
 קעננען, דא ניעמאַנד הילפֿט
 אויסער מיר. (ה) אין דער ווי=
 סטע האַב' איך דיך פֿערואַרגט,
 אין יענעם דיררען לאַנדע;
 (ו) אַלליין זיא פֿלעגטען זיך

אויף פֿייסטער וויידע, וואורדען איבערוואַטט; דאָדורך עמפּערטע זיך איהר הערץ, אונד
 זיא פֿערנאַסען טיין. (ז) דאַרום ווילל איך איהנען זיין וויא יונגער לייא, וויא לוערנדער
 טיע=

ר ש י

כתבניתם: זכתי אדם עגלי ישקון. כומרי המולך אומרי לישראל מי שזבח בנו לעבודת אלילים
 כדי הוא להיו' נושק עגל שהרי דורון חניב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהדרין ומיושב הוא
 על ל' המקר' יותר מתרגום של יונתן: (ג) וכטל משכי' הלך. וכטל דמוהי פסוק: כמן יסער
 מגרן. כמולא דנשבא רוחא מאידר'. יסוער אשר סערה תשאנו: (ד) ואנכי ה' אלהיך. ולא
 היה לך למרוד בי: (ה) אני ידעתך. נתתי לך לדעת לרכך וספקתיך: תלאובת. אין לו
 דמיון ופתרונו לפי עניינו תל שאובין בו כל טוב' ואין מולאין: (ו) כמרעיתם. כאשר באו לארץ
 מרעית' והיו שביעי' אז שבעו: וירם לבם. כמו וירם במטה (שמות ז') לשון מרים. דבר אחר
 וירם נכאן ויגבה הוא עלמו: (ז) על דרך אשור. כל אשור שנמקרא דגש זה רפי שאינו שם מקום
 אלא

ב א ו ר

האלילי' האלה המה כלם מלאכת חרש וחושב מעשה ידי אמן, וזוה ישלול מהם תכלית עובדיהם:
 להם הם אומרים, לדעת רש"י פתרונו הכומרים אומרים לישראל, מי שזבח בנו כדי הוא שישיק
 העגל, כי מנחה חניבה הקריב, והוא מגמ' דסנהדרין (דף ס"ג ע"ב) אולם לא מלאנו בכל
 המקרא שעבודת העגלי' היתה זביחת בני אדם, לכן הנכון לפי הפשט דעת הראב"ע, להם
 אומרים בני אדם להתל מהם ולאמר: מנשקים לעגלים וזבחים בני אדם הסך דרך העולם,
 שהאדם מנשק לרעהו וזבח עגלים למאכלו: (ג) לכן, קל מהרה ילכו לאנדון כעון נקר:
 יסער, בזירי תחת הפתח והוא מבנין שלא נזכר שם פועלו מהדגוש (רד"ק וראב"ע): (ד) ואנכי
 ה' אלהיך, לא הי' לך למרוד בי (רש"י): ואלהי' זולתי לא תדע, לא הי' לך לדעת ולעבוד
 אלהים אחרים זולתי כי תראו כי אין מושיע בלתי (רד"ק): (ה) ידעתך, ספקתי לרכיך
 ע"ד יודע לדיק (משלי י"ב י'): בארץ חלאובת, בארץ ליה ושמה ונכה בלשון ישמעאל (ראב"ע
 וריק"ס): (ו) כמרעיתם וישבעו, הטובה בעלמה היתה רעתם, כי ישמן ישורון ויבעט:
 (ז) ואהי להם, כמו שזכרו הם אומי, כן גם אני זנחתי' ונתחיתם ביד העמי', והייתי להם
 כמו

טיעגער אַם וועגע; (ח) ווילל
 אַנפֿאַללען זיא וויא וויטהענ-
 דער באַר, אויפֿרייסען איהר
 פֿערשטאַקטעס הערץ, וויא
 לעאפֿאַרד זיא פֿערצעהרען,
 וויא ווילדעס טהיער צער-
 פֿליישט. (ט) עס וואַר דיין פֿער-
 דערבען ישראל, דאָ דוא אַיי-
 סער מיר הילפע נאָך זי-
 טעסט. (י) וואַ אַיוט דיין קע-
 ניג נון, דאָס ער דיר אין אַל-
 לען דינען שטעדטען העלפע?
 וואַ דינע ריכטער? דוא
 שפּראַכעסט יא אַיינסט: גיב
 קעניג מיר אונד פֿירשטען!
 (יא) יא מיט ווידער וויללען גאַב
 איך דען קעניג דיר, אונד מיט
 צאָרן נעהמע איך איהן וויע-

אַשור: (ח) אַפֿנשם כָּדָב שְׂכֹל
 וַאֲקָרַע סִגּוֹר לִבָּם וְאָכְלִים שָׁם
 כָּל־בֵּיא חַיַּת הַשָּׂדֶה חֲבַקְעִים:
 (ט) שִׁחַתְהָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בַעֲזָרָה:
 (י) אֱהִי מַלְכָּךָ אֲפּוֹא וְיִוֹשִׁיעַךָ בְּכָל־
 עָרֶיךָ וְשַׁפְּטִיךָ אִשׁר אָמַרְתָּ חֲנָה־
 לִי מַלְכָּךָ וְיִשְׂרָיִם: (יא) אַתָּן־לָךְ מַלְכָּךָ
 בְּאִפִּי וְאָקַח בַּעֲבָרְתִּי: (יב) צָרוֹר
 עֵוֹן אֲפָרִים צְפוּנָה חֲטָאתוֹ:
 (יג) חֲבֵלֵי יוֹלְדָה יִבְאוּ לוֹ הוּא־בֵן
 לֹא חָכַם כִּי־עַתָּה לֹא־יַעֲמֹד

במשבר קמץ כז"ק
 דער. (יב) דינע לאַסטער, אפרים! זינד געזאַממעלט, דינע זינדען אַללע אויפֿבע-
 וואַהרט. (יג) שאַן איבערפֿעללט איהן דיא אַנגסט, אינער געבאַהרערין גלייך. אַ
 דעס אונווִיזען זאָהנעס! דיא צייט אַיוט דאָ; ער איבערשטעהט ניכט דיא געבורט.
 ווער-

ר ש י

אלא אַרוב ואַסקוד כמו אַזרנו ולא קרוב (נמדבר כ"ד): (ח) כדב שכול. כמו שכול כאשר
 חאמר חנון ורחום כד שכול כלומר כלו לבוס שכולי ומוכן לשכל אנשים: ואקרע סגור לבס.
 כדרך הדוב אחוז לפרניו במזה וקורע עד הלב. ל"א סגור לבס את לבס הסגור מלהבין לשון אלי:
 (ט) שחתך ישראל. חבלת עלמך ישראל כי בי פשעת מרדת בעזרך ומקרא קלר הוא זה והמנין
 בלשון המקרא מיושב הוא על הלב: כי בני. כי ביה' המרד אשר מרדת ואס האמר מה
 איכסת לך בעזרך מרדת כשמרדת בי: (י) אהי מלכך איפוא. יונתן תרגום איה מלכך ואני
 אומר איני לריך לעקרו ממשמעות אהי עומד סנגד לראות איפוא מלכך שאעשה עכמי רואה
 מה אסריחך איכא מושיעך: (יב) צרוור עון אפרים. לא ויתרתי עליו לפון הוא אחי: (יג) כי עת
 לכה

ב א ו ר

כמו שחל אַנ כמו נמר עלי דרך שהוא נכון לערוף כל עובר: אישור, ענין הבטה והוא חא
 לכמר השוקד ומארב כדרך: (ח) סגור לבס, את לבס הסגור והסתום מהבין: (ט) שחתך
 ישראל, ע"ד שחת לו, כלומר חבלת בעלמך ישראל ע"י המרד והפשע אשר מרדת בי, זה
 שאמר כי בי בעזרך, וענינו כי בי מרדת בעזרך אשר שאלת מחללה לחת לך מלך לעזרך והוא
 מקרא קלר: (י) אהי מלכך, כת"י אן מלכך: (יא) אחן לך מלך, נתתי לך מלך באפי, וכמו
 כן אקח אותו ממך בעברתי: (יב) צרוור, שמור הוא אללי כדבר השמור בתוך הכרוור:
 (יג) הוא בן לא דבס, לפי שהמשיל חבליו לחבלי יולדה אמר כי תולדותיו לא יחכמו כלומר
 הדורות שראו אבותיהם בלרה בכל זאת לא התבוננו, כי אבותם בעונם יתקו ולא שבו ממעל
 אבותם (כד"ק): כי עח, כלומר בא עת הפקודה: לא יעמד, בסכנה זאת כ"א יאבד, וכמו
 שאומרים

בְּמִשְׁבֵּר בָּנִים: (יד) מִיד שְׁאוּל
 אֶפְדֵם מִמּוֹת אֲנָאֵלִם אֱהִי דְבְרִיךָ
 מוֹת אֱהִי קִטְבָּךְ שְׁאוּל גְּתִם יִפְתָּר
 מֵעֵינַי: (טו) כִּי הוּא בֵּין אֲחִים יִפְרִיא
 יָבֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמְּדָבָר
 עֲלֶיהָ וַיִּבּוֹשׂ מְקוֹרוֹ וַיַּחֲרַב מֵעֵינָו
 הוּא יִשְׁסֶה אוֹצֵר כָּר־כְּלֵי חֲמֻדָּה:

(יד) ווערדע איך פֿאן דער העל-
 לען גרופט זיא בעפֿרייען? פֿאם
 טאָדע זיא ערלאָזען? (ניין!)
 וואָ איזט דיינע פעסט? טאָד!
 וואָ דיינע זיינען אַללע? אָ
 העללע! וועג יעדעס ערבאָר-
 מען פֿאן מיינעם אַנגעזיכטע.
 (טו) אונד זאללטע ער אייז
 וואַססעררייכען וויעזען גרינען
 זאָ ווירד שרעקליך הייסער
 אַסטווינד אויפֿשטייגען פֿאן
 דער וויסטע הער, זיינען קוועלל

חאשם

פֿערטראַקנען, זיינען ברונגען פֿערויגען מאַכען, אונד זאָ דען שאַטץ זיינער לעטצטען
 קאַסטבאַרקייטען איהם רויבען.

זאָ

ר ש י

זרה בזה לו אשר לא יוכל לעמוד ולהתקיים: במשבר בני'. שהילדו' יושבות עליו לילד-
 ובלע"ז קורין למשבר ש"לא. במשבר בניס במשבר העשוי ללידת בניס: (יד) מיד שאול אפדס.
 אני הוא שהייתי פודם מיד שאול וגואלם ממות אבל עתה אהי דברך מות אשים עלמי לדבר
 עליך דברי מות: אהי. קוטב עליך גזרת שאול: נחם יסתר מעיני. לא אנהס על הרעה
 הזאת. נחם ל' נחור' והמ"ס משורש התיב' כמו מ"ס של נועם שהרי הטע' למעלה והחית'
 נקוד פתח ואם היה ל' נח והמ"ס משמש בו ל' רבים היה טעמו תחת החי' ונקוד' קמץ נוחס רוחס:
 (טו) כי הוא בין אחי' יפריא. ת"י אחי' אינון מתקריין בנין ועוברין מתקלקלין אסגיאן. אחי'
 ל' דבר רע כמו (יחזקאל כ"א) אח עשויה לדבר ואמר אח אל כל תועבות (שם ו'): יפרי' ל'
 סורה ראש ולענה (דברי' כ"ט). ואני אומ' אחים ל' ותרענה באחו (בראש' מ"א) בין אחי' יפרי'
 מפריח ולומה באחו בין אחים בין הגדל בפלגמי מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא
 אומ' יבא קדים ויבוש מקורו. ד"א כי הוא בין אחים יפרי' ירבעם הוא בן שהפריא אחוזתן
 של ישראל על ידו נחלקו לב' ממלכות. יפריא ל' פרא אדם: יבוא קדים. מלך תקיף ברוח
 קידומ' במימר' די"י מאורס מדבר' יסק: הוא ישסה. אוחו המלך ישסה אולרות כל כלי חמדתו:

חאשם

ב א ו ר

שאומרים (חיברטטעהען בל"א) (ד' המ"הפ): במשבר בניס, שהילדות יושבת עליו לילד ובלע"ז
 קורין למשבר שילא (Sella בלאטיין בל"א טטוהו) (מרש"י). ואמר משבר בעבור שזכר חבלי יולדה:
 (יד) מיד שאול אפדס, דרך תמיה, אחר שאמר לא יעמוד במשבר בניס הוסיף לאמר, למה לא
 יעמוד, כי האם אבני אגאלס ממות אחר שעשו כל אלה (ד' המ"הפ): אהי דברך בוח'
 התבונן קורא משביל, נועם המליכה ויפיה! הנביא ידמה המות והשאול לגופים נלכים ממולי,
 אליהם הוא קורא נכח אמיץ: איה דבר שלך מות! איה קטב שלך שאול! יבואו חבלי מות
 ונחלי בליעל ויכלס כנגע, כי כל נוחס יסתר מעיני! — קטבך, בקמץ הקו"ף שלא כמנהג
 וכן קטני עבה (מלכים א' י"ב י'): נחם, שם מענין נכמרו נחומי דלעיל: (כו) כי הוא בין
 אחים, כלומר גם אם הוא בהלכה גדולה מאד כ"ז ללא יועיל (ד' המ"הפ): אחים, מגזרת
 ותרעינה באחו: יפריא, כמו יפרה וכן רבים (רש"י וראב"ע): יבוא קדים, עיין בנאורי לעיל
 (י"ב א'): רוח ה', כלומר רוח גדולה וחזק מאד, כמו נהררי אל שלהבתי (מרד"ק): ויבוש,
 מגזרת פעול וי"ד החית"ן בנייני על משקל יאופ מן יאת (בן מלך):

חאשם

יד (א) האשם שמרון כי מרתה
 באלהיה בחרב יפלו
 עלליהם ירשו והריותיו יבקעו:
 (ב) שובה ישראל עד יהודה
 אלהיה כי כשרת בעונה: (ג) קחו
 עמכם דברים ושובו אל יהודה
 אמרו אליו כל תשא עון וקח

יד (א) זא ווירד שומרון פערס
 העערט, וויל עס זיי
 געם גאטטע טראטצטע, זיא
 פאללען דורכס שוועררט, דיא
 זייגלינגע צערשמעטטערט, דיא
 שוואנגערן אויפגעשליטצט. —
 (ב) א ישראל! קעהרע צוריק
 צו דינעם גאטטע, דעם העררן!
 דען דוא ביזט דורך דינע זינדע
 געוונקען. (ג) ברינגט נור גע-
 בעטע מיט, אונד ווענדעט אייך
 צום העררן! שפרעכעט: „דוא!

„דער דוא אללער זינדען פֿערגיבסט, נים אויך אונזערע בעסערונג און וויר וואללען
 שטאטט

ר ש י

יד (א) האשם שמרון. מעתה תגלה אשמתה: והריותיו. נשים מעוברות שנחוכה: (ב) שובה
 ישראל. שחרץ יהודה פן יקרה אהבה בשומרון לכך נסמכו הענייני' משל למלך שמרד'
 עליו מדינ' שלח המלך סולימרכוס ואמר להקרינה הו' אות' סולמרכו' בקי ומיושב אמר להם
 טלו לכם ימים ואס לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאפריכי
 פלוני ולחברותיה לכך נאמר תאשם שומרון ואומ' שובה ישראל עד ה' אלהיך כדאיתא בספרי נס'
 וישב ישראל בשטים: עד ה' אלהיך. תני בשם ר' מאיר שובה ישראל בעוד שהוא ה' בדת
 הרחמים ואס לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד סניגורים קטיגורים: כי בשלת. נאו
 לך מכשולים בעד עוניך: (ג) כל תשא עון. כל עונותינו סלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב.
 ד"א מעט מעשי' שבידינו קח בידך ושפטנו אחריה' וכן דוד אומ' מלפניך משכטני ילא עיניך
 תחזינה מישרי' (תהלי' י"ז). ד"א וקח טוב וקבל הודיה מאתנו שג' טוב להודות לה' (אס ז"ב):
 ונבלמה

ב א ו ר

יד (א) האשם שמרון, ענין שממהוכן ויאשמו יושביה (ישעי' כ"ד ו'): כי מרתה באלהיה,
 כי היא החזיקה בעבודת העגלים כי אס היו מלכים טובים היו מחזיקים ישראל למוטט,
 מרד"ק. ונמסכת סופרים (פ"ד) אמרו כי מרתה באלהיה הוא אס קדש: והריותיו, תואר
 לרבות בהראות למ"ד הפעל מענין הריון האחד ממני הרית כמו מן זוית זויות וכן מן דלית
 דליותיו (בן מלך) ואעפ"כ לא תשא לומר יביקעו, כדרך אס תעירו ואס תעוררו (ראב"ע):
 (ב) שובה ישראל, סמיכות הענינים הללו קשה מאד בעיני המפרשים (ועיינ מה שדרשו נזה
 בספרי דבי רב פ' וישב ישראל בשטים); אמונס כבר העירו לפעמים, כי מטבע נפש הלדיק
 להולד בה חמלה וחנינה אחרי ראותה בלה ונתרלה על פני ארץ. ולזה היא ממדותיו (המסכימות
 עם סגולת המליץ) לדבר רבות ודברים המקבלים אל הלב, אצרי דברו דברי ריבות וקנטורין
 לעם המורדים. לכן גם פה הדביק הנביא השלם הזה רפואה על מכתם אשר הנס בשנט פיו.
 כי באמת זה ה' תכלית כוונתו בכל נבואותיו הקודמות המתחלפות בעניניהם, כי ישובו אל ה'
 באמת ובתמים ואז ירחמו. וזה מה שאמרו ז"ל בפסיקתא רבתי על פסוק וישב ראובן וגו' אמר
 לו הקב"ה אתה פתחת בתשובה תחלה, חייך שכן בנך פותח בתשובה תחלה שנאמר שובה ישראל
 וגו', והמשכיל יבין: כי כשלה, כי רואה אתה שכוונתיך המה הבשילוך והורידוך: עד ה'
 כמו אל ה' והעד שובה עדי: (ג) קחו עמכם דברים, לא נזכרים ועולות יסופן ה' כ"א דברי
 רצון ותקונוים: ושובו אל ה', תשובתכם תהי' אל ה', כלומר בדעה נכונה וכוונת הלב, לא
 בדבר שפתיים לבד: כל תשא עון, הסוך כל עון תשא, וענינו אתה הנושא עון כל א' מהשנים
 אלק

טוב ונשלמה פרים שפתינו: (ד) אשור ולא יושיענו על-סוס לא נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר-בך ירתם יתום: (ה) ארפא משוכותם אהבם נדבה פי שב אפי ממנו: (ו) אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויד שרשיו כלבנון: (ז) ירכו יונקותיו ויהי כבית הודו וריח לו כלבנון: (ח) ישבו ישבי בצל

שטאטט דער פאררען דאנק
 דיר אפערן: (ד) אשור ואל
 אונזערע ציפלוכט ניכט
 מעהר זיין, זיינע ראססע
 וואללען וויר ניכט בעשטיי-
 גען, אייגענעס הענדעווערק
 ניכט מעהר אונזערע געט-
 טער נענען; דען נור ביא
 דיר פינדעט דאז פערוואזטע
 פאלק ערכארמען. " (ה) דאז
 (שפריכט גאטט) ווערדע איך
 פאן איהרען אויסשווייפונגען
 זיא היילען, זיא הולדריך ליע-
 בען, ווען מיינצאָרן בעזענפטי-
 געט אונט. (ז) וויא טהוויא ווער-
 דע איך ישראל זיין, עס ווירד
 וויא ראָזע בליהען, ווארצעלן
 שלאַגען וויא לבנון'ס וואלד.

(ז) זיינע שפרעסלינגע ברייטען זיך אויס, פראַכטפאלל וויא דער אַהלכיים, וויא לבנון דופ-
 טענד. (ח) אללע קאָטמען זיא צוריק, דיא עהערעם אין זיינעם שאַטמען לאַגערטען, לע-

קמז כ"ק

יחי

ר ש י

ונשלמה פרים. שהיה לנו להקריב לפניך שלם אותם כריזוי דברי שפתינו: (ד) אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נקש עוד עזרת אדם לא מאשור ולא ממלרים: על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מלרים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו לישיעיה לא כי על סוס נוס ועל קל נרכב: ולא נאמר עוד למעש' ידינו. שהם אלהינו: אשר בך. לכך תהי' תקיפתנו המרחם יתומים: (ה) ארפא משוכותם. אמר הנביא בך אמר לי רוח הקודש מאמר שיאמרו לפני כן ארפא משוכותם ואזהנס בנדנת רוחי אע"פ שאינן ראוין לאהבה אחרנדט לאהבתם כי שב אפי ממנו: (ו) ויד. הטל את שרשיו ויליחס כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים: (ז) ירכו יונקותיו. יסגון בנין ובנון ויהי כבי' מנחת דקודשא זוייהון וריחיון כריח קטרת נוסמיה: כלבנון. כבית מקדשא: (ח) ישבו ישבי בצל. איתן שהיו כנר יושבים בצל הלבנון

ב א ו ר

אליך: וקה טוב, קח גם הסכמתנו להשיב מעשינו מאז והלאה: ונשלמה, תחת פרי קרבנות ודוי שפתינו: (ד) על סוס לא נרכב, זהו עזרת מלרים ואשור שהיו שולחים סוסים, כמו שאמרו לישיעיה לא כי על סוס נוס (מרש'): אשר בך, יש אשר במקום כי, וענינו כי בך לבד ירוחם יתום ולא נאמר. וטעם יתו' דרך כלל על כל הכריך לעזרה: (ה) ארפא משוכותם, חס תעשו כן ה' יענכם לאמר ארפא משוכות' ע"ד שאמרו ז"ל הנא לטהר מסייעין לו: אהבם נדבה, אהבת נדבה, מלב טוב: כי שב אפי ממנו, על כל פרט מן הכלל כלו: (ו) אהיה כטל, בעת כעסו המשיל ה' יתברך כמו שחל וארי, העז שבענע, ובעת רזוי דמה אותו לטל, דבר המבי' נדבה לעולם. יפרח כשושנה, הפורחת והמזהרת, ובעודו שהשונה אין לה רק שורש דק, לכן אמר ושרשיו יך כלבנון: יך, אנה ואנה באורך וכיוצא (מרד"ק): (ז) ירכו יונקותיו, יתפסטו הנה והנה: כבית הודו, יופי מראהו ותארו: וריח לו כלבנון, כלבנון ימינים רבים מעלים ועשנים נותני ריח טוב, וענין המשל כי ילך שמש למרחוק: (ח) יישבו, אלי

בשו אויף וויא נרינעם קארן, בליהען וויא וויינשטאק, וויא לבנון'ס וויין האכבעריהמט. (ט) אפרים! בעדארפס נעבען מיר דער געטצען נאך? איך אל- ליינ ערהארע, בעוואהרע דיק, בין דיר איין שאטטענרייכער בוים, אונד טראגע פריכטע דיר. (י) ווער ווייזע אייזט, דער מערקט עם וואהל, ווער פער- נונפט האט, דער וועהט איין, וויא גערעכט דעם העררן וועגע זינד. געטראסט וואנדעלן פראמטע דארויף איינהער, נור פערעפלער פיינדען אנשטאט דארט.

יחיו דגן ויפרתו כגפן זכרו כיון לבנון: (ט) אפרים מה לי עוד לעצבים אני ענית ויאשרנו אני כברוש רענן ממני פריה נמצא: (י) מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כיישרים דרכי יהוה וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם:

ר ש י

שדימה בו ישראל ובית המקדש ועכשיו בלו פעמו ישובו אליו: זכרו כיון לבנון. כדוכן יבנות חלוצותא דעל חמר עתיק דמיתנסיד בבית מקדש' שהיו חוקעין בחלוצות על הנסכי' כשהלויים אומרים בזיר: (ט) אפרים. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי העצבים וישב מע"א מכוונים ומזלות ואני אענהו מלרתו: ואשרנו. אראה בעניו: אני כברוש רענן. אני לו נכסף להיות אחוז ידו כברוש רענן הנכסף לארץ כשאלס אחוז בענפיו כלומר אהיה מזוי לו: ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאחי באה: (י) מי חכם ויבן אלה. מי חכם נכס ויחזנון לתת לב לכל אלה וישב אלי: ופושעים יכשלו בס. כשנילס על שלא הלכו בהן כן חרגום יונתן:

ב א ו ר

אליו היושבים לפניו כלל הלבנון הזה: יחיו, נפיעל כמו ונפשו לא חיה, על הקיים המאשרים המשיבים את הנפש: דגן, כדגן הזומח למעלה: זכרו כיון לבנון, כותבי מסעות (ונפרט החכם דאספער) יגידו שייך לבנון מפואר מאד בארצות הקדס, ובזכרם אותו יחיה רוחם וזה טעם זכרו, כלומר זכרו שמו וחפארתו, כיון לבנון: (ט) אפרים מה לי עוד לעצבי, הכי אני לריך לעזרת עצבי' ברבותי להטיב או להרע לך? אני ענית, אנכי אענך ציוס לרה: ואשרנו, אנכי אשים עיני נך לטובה: אני כברוש רענן, לגנותך תחת כל כנפי: ממני פריך, גם אנכי אשביעך מכריך הנזכרות לך, ממני כל טובתך, כי אחי לא יגור רע: (י) מי חכם ויבן אלה, כי ישרים דרכי ד' וכל דרכיו משפט: וצדיקים ילכו, לנטח בדרכי אלה, כי לדיק גמור אין רע, יען כי ד' מעוזו אף ציוס לרה, ופושעים יכשלו בם, המה יראו לדיק וטוב לו ולדיקורע לו, לכן יאמרו: עזב ה' הארץ, אין מסדר ומנהיג. אך באמת אין רע נמצא בהחלט, כי מדומה הוא, והמדומה זה נעלמו טובה היא לעולם לפרט, כי העונש חרופה ותעלה לחוטא כמ"ש החכם באב את בן ירעה, גם לכלל, כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הללויה: